

24 pagini,
1 leu
an VII, nr. 91

TIMPUL

7-8
iulie-august
2006

REVISTĂ DE CULTURĂ

Redacția și administrația: B-dul Carol I nr. 3-5, Casa Conachi, IAȘI

8 pagini Supliment

Număr ilustrat cu lucrări de Constantin Baciu

- **Antisemitismul a fost un învățămînt al disprețului**
Interviu cu Carol Iancu
- **Aspecte secundare ale procesului intentat „spionilor Vaticanului“ în 1951**
William Totok
- **Blîndețea tigrlui**
Liviu Frangu
- **Capitalul Cultural: migrație, identitate și patrimoniu**
Mike Phillips

ERESURI

Radiografia unui mușuroi

FOTO: DINU LAZAR

BOGDAN SUCEAVĂ

N-aș putea scrie despre extraordinarul volum al lui Adrian Gavrilescu fără a-mi situa lectura în context, fără a vorbi de la început despre experiența mea personală. Lucrurile nu sînt deloc simple și nici tonul unui astfel de comentariu n-ar putea trăda înfință răbdare. Vreme de ani buni am reflectat asupra simptomelor, exceselor și sinuozităților lumii culturale buceurestene. Cîndva nu-mi doream nimic mai mult decît să contribuie cu munca mea la ceea ce se produce în acest spațiu cultural, dintr-un entuziasm pe care azi nu mi-l mai înțeleg și pe care nu-l atribui patriotismului, ci naivității. Pe atunci îmi imaginam că matematica pe care o fac, proza pe care o scriu, intervențiile mele în presă sînt menite a fi o mică piesă în edificiul pururea virtuoz al culturii române. Ce iconă ridicasem! Îmi imaginam că toți năzuiesc la fel, cu dăruire și sinceritate, că spațiul culturii române e un extraordinar loc de înțelire și de fertilitate receptare a creației. Odată ce am început să văd lucrurile în mai mare amănunțime, materia lumii ideilor, a dezbatărilor, a opiniilor și ambițiilor românești a ajuns să mă exaspereze prin păstoasa ei ambiguitate morală, prin suita de incesturi prezentate drept mariaje legitime, prin acea alba-neagra la vedere care trece drept onorabilă cotatie la bursa valorilor locale. Înainte de a cunoaște bine lumea literară românească, îmi imaginasem că *Omul din subterană* de Dostoievski e doar o lucrare de factură pur teoretică, iar nu un ghid de supraviețuire. Am învățat să-i înțevăd pe Verkhovenski sau pe Stavroghin dincolo de masca telegenică a unui sau a altuia; tot ei sînt, gata să-și asasineze foștii comilitoni care ar vrea să se retragă din operațiuni, gata să-și mănince de vii inamicii, deși la prima vedere ar putea părea stilați și onorabili și dau semne că ar ști să folosească lingura în momentul servirii supei la restaurant. Cîta civilizație! Dar unde le e și onoarea? Acum știu că niste șmecheri cu aere de intelectuali nu-și doreau nimic altceva decît o sinecură, o emisiune tv, niște para-

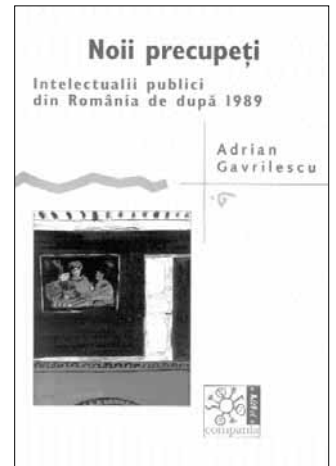
le pentru o conferință substanțial inspirată din *Mathematical Intelligencer*, adică genul acela de mărgele colorate cu care poți impresiona carabiile din Cîmpia Bărăganului, dar care NU sînt acte autentice de cultură pentru că nu adaugă nimic nou și util înaltului corp de concepte pure. *Acești simulanți ai actului gîndirii nu doreau să îmbogățească spațiul conceptelor; ci plănuiau să-l mulgă, în timp ce mimau plăcerea textului.* Acest material colcăitor al netocmitei lumi dimbovitene mi-a devenit sursă de inspirație literară după ce ani de zile mi-a fost materie de coșmar. Precum la douăzeci de ani scriam poeme inspirate din visuri, am ajuns apoi să scriu despre viziunile *horror* pe care mi le induc contemporanii mei, și nu toți, desigur, ci numai cei care se dovedesc a fi niște secături demne de imortalizat în basoreliefuluri, precum cele săpate pe Columna traiană. Nu am plănuit să merg vreodată în altă direcție decît cea a literaturii de ficțiune, deși am scris cîndva că porcăriile din lumea culturală românească sînt atît de epocale încît istoricii viitorimii vor avea o substanțială materie de cercetare atunci cînd vor studia dinamica haitelor de serviciu rătăcind pe hoitul fostei noastre patrii culturale. M-ar fi putut împăca ceva cu această descoperire? Ce ar fi putut să mă împăce? Iată însă că s-a întimplat să-mi găsesc toate răspunsurile într-o carte, în recentul volum al lui Adrian Gavrilescu. E paradoxal că o atare mizerie poate inspira o analiză impecabilă. Am toată admirația pentru autor, pentru că și-a păstrat tonul elegant și consistența metodei în fața unui atît de exasperant subiect. Adrian Gavrilescu arată fumicarul în întreaga lui mizerie morală, tot acel ghem de interese, pretiozități intonate în cheie Memel și Jenel, platitudini de *talk-show* olah (pp. 149-180 sînt despre intelectualii năvălind la televizor), disecă mediocritatea ajunsă lege și aburcată în cadrul instituționalizat de această lume de potlogari cu ifose. Reușita lui A. Gavrilescu constă în completitudinea logică a argumentației și în faptul că mijloacele lui de analiză depășesc pentru respectivul obiect de studiu orice a apărut pînă acum în domeniul la noi. Într-adevăr, maradonistii culturii nu pot fi măsurați decît cu ocaua banilor pe care numai ei știu cum îi fac. Partea cea mai înspăimîntătoare e că datele lui A. Gavrilescu sînt credibile și exacte, analizele se susțin, iar apariția cărții vine cu girul Editurii Compania, autoare în ultimii ani a unui tur de forță în producerea unor lucrări de mare acuratețe și profesionalism. Deci situația e chiar așa de

însăpăimîntătoare pe cît ne-o imaginasem, de acum ne aflăm înaintea unui fapt demonstrat cu asupra de măsură. Adrian Gavrilescu a izbutit sectionarea mecanismelor care debilizază lumea culturală românească și au toate șansele să o perpetueze debilă, într-o atmosferă de izolare de circuitul european al valorilor, sincronă numai cu consacrarea vracilor prin păduri seculare din Papua. Adrian Gavrilescu a demonstrat că anumite reflexe sînt conștiente, adică – pe înțelesul copiilor care ne citesc și care trebuie să învețe că așa ceva nu e frumos – că prestidigitatorii acestia chiar știu ce fac, că anumiți stimuli funcționează în mod repetitiv în mediul cultural și pot fi abstractizați la nivel de riguroasă metodă, că cineva poate urma un anumit algoritm pentru a atinge succesul, chiar dacă asta e axiologic echivalent cu o serie de tumbe într-un circ cu acrobați gheboși. Analiza aceasta se poate face urmărind traseul sinuos al finanțării, al aliantelor care aduc parale, al realității economice, și Adrian Gavrilescu are răbdarea să facă asta, să povestească și să analizeze (vezi, de pildă, pp. 110-112, discuția despre tiraje, sub titlul *Drama pieței libere*). Chiar așa, cine a mai vorbit cu asemenea mijloace în România, unde lumea încă testează vigilența fiscalului? Cine a tratat România și spațiul ei cultural ca și cum ar fi putut să fie reale? În locul minciunilor celor care ar vrea să credem că au mai mulți bani decît au, că scot tiraje mai mari decît scot, *Noii preocupări* vorbește despre realitate, despre tiraje pe bune, despre venituri și cheltuieli, despre cum ar putea fi jocul cultural dacă ar fi onest. Cartea aceasta le va fi multora o oglindă care doare. Autorul refuză nuanțele pamfletare, deși nu-și poate reține cîteva bine plasate ironii. La capătul lecturii rămii cu un gust amar, dar exasperarea s-a stins, pentru că i-a luat locul luciditatea, experimentul s-a consumat, te poți elibera de umbrele acestor trîntori mediatice și, cînd stingi televizorul, știi de acum că o faci fără să pierzi nimic. Deci așa trebuie înțelese lucrurile, îți spui, și simți că puține cărți vreodată te-au edificat intr-atît. Și mai e un gînd pe care nu-l poți evita. Te întrebi dacă în cumva mulți dintre pionii tranziției valahe nu au înșelat prin toate mijloacele șansa pe care destinul le-a dat-o în decembrie 1989. Dacă ar fi trăit Ceausescu și în perioada 1989-2006, probabil că unii dintre ei ar fi izbutit să mai fie încă persoane onorabile, pentru că partidul comunist le-ar fi făcut marele serviciu de a-i împiedica să se dea în stambă. Pe unii, cizmarul cu patru clase i-ar fi

păstrat pe funcții de lector, mai potrivite pentru anvergura operei lor periferice, în loc să-i chinuie cu un loc în academie alături de Fănuș Neagu și diversi alți preafeciti. Nu ar fi fost asta mult mai onest?

Și mai e ceva: discuția despre standarde. Comentînd pe marginea cărții lui Adrian Gavrilescu, Ciprian Siulea scrie într-un altfel excelent comentariu din *Observatorul cultural* din 20-26 iulie 2006, că autorul cărții îi reproșează lui Daniel Barbu „printre altele, și că și-a alcătuit două volume prin prelucrarea unor articole publicate în prelabul în ziare sau reviste, practică nu doar curentă, dar și normală.” Ei bine, această practică editorială nu este deloc normală, e doar o răspîndită mistificare românească. Căci nu discutăm aici despre opera lui Edward W. Said, care a reunit într-un volum eseuri apărute în *Rarities Review*, *The London Review of Books* sau *Critical Inquiry*, nici despre opera lui John Milnor, care adună în volum lucrări apărute în *Mathematica Scandinavica*, *Advances in Mathematics* sau *Bulletin of the American Mathematical Society*, ci despre reflexele unei lumi bugetivore și cam mărunte, fără idei de anvergură și lesne de închiriat (Gavrilescu explică în ce chip), ușor de făcut să plutească pe măruntișul petrodolarilor locali și degrabă îmbătătoare cu apă rece. Am fost surprins să văd că Ciprian Siulea, de ale cărui standarde înalte nu mă îndoiesc, face chiar și această minimă concesie ticurilor nervoase dimbovitene.

Adrian Gavrilescu – *Noii preocupări*, Intelectualii publici din România de după 1989. Editura Compania, 2006, 263 pp., ISBN 973-7841-23-9.

Comunicat de presă

Grupul civic Forumul Academic Român (<http://www.forum-academic.com>) susține acțiunea asociației Ad Astra privitoare la deconspirarea directorilor din MEDC, rectorilor, academicienilor și directorilor INCD-urilor, care au colaborat cu fosta Securitate.

Considerăm că apropierea de finalizare a procesului de privatizare a întreprinderilor din România deplasează centrul de greutate al acțiunilor de corupție și trafic de influență în principal către sistemul de educație și cercetare, zonă în care urmează să fie vehiculate în viitor importante sume de bani. Modul în care

Ministerul Educației și Cercetării gestionează fondurile alocate competițiilor naționale de granturi, cel mai recent exemplu fiind programul CEEX, ne face să credem că deja sînt puse la punct adevărate rețele de dirijare a banilor către anumite instituții și persoane situate foarte departe de zona de performanță, dar foarte aproape de grupurile de interese. Se poate observa în mod clar în cadrul programului CEEX o defavorizare în ceea ce privește finanțarea domeniului științelor exacte, tocmai segmentul care aduce României cea mai mare vizibilitate internațională. Această gestionare defec-

tuoașă a fondurilor din cercetare, combinată cu sistemul complet aberant de finanțare pe student echivalent, va duce în cel mai scurt timp la distrugerea totală a facultăților care pregătesc specialiști în domeniul științelor exacte.

În aceste motive, considerăm că este absolut necesară o clarificare a situației pe care au avut-o înainte de 1989 (în ceea ce privește raportul față de fosta Securitate) în cazul tuturor persoanelor care detin funcții de conducere, atît la nivelul Ministerului Educației și Cercetării, cît și la nivelul universităților, respectiv a Institutelor Naționale de Cercetare.

Colegiul Director al Forumului Academic Român,

Hurduc Nicolae (Universitatea Tehnică Iași); Stamate Eugen (Nagoya University, Japonia); Brănisteanu Dumitru (Universitatea de Medicină și Farmacie Iași); Apetrei Cristian (Tulane University, New Orleans, USA); Dragoș Pieptu (Universitatea de Medicină și Farmacie Iași); Popovici Cornel (Institut de Cancéologie et d'Immunologie, Marseille, Franta); Pol Sergiu (Universitatea „Transilvania” Brașov).

„Să nu fii victimă. Să nu fii agresor. Mai presus de toate, să nu fii spectator.“

E. S. NICHOLAS TAUBMAN

„Ne-am reunit aici, în această dimineață, pentru a ne aminti de cele mai atroce evenimente ale Holocaustului din România. În urmă cu exact 65 de ani, străzile orașului Iași răsunau din cauza sticlelor sparte, a focurilor de armă și a tîpnelor și, ulterior, din cauza lacrimilor a mii de oameni izgoniți din casele lor și trimiși spre orori inimaginabile.

Cu toate acestea, în fața acestor orori, în unele cartiere ale orașului era doar tăcere. Tăcere din partea celor care sprijineau această atrocitate. Tăcere din partea celor care se temeau să vină în ajutorul vecinilor. De asemenea, Tăcere din partea celor indiferenți față de această degradare îngrozitoare și de ura care a precedat-o.

Pe unul din zidurile Muzeului Memorial al Holocaustului din Statele Unite

este scris următorul citat: „Să nu fii victimă. Să nu fii agresor. Mai presus de toate, să nu fii spectator“. Acesta este un citat care ilustrează, în mod corespunzător, miezul dilemei Holocaustului – victimele, agresorii și spectatorii. De asemenea, acesta ne amintește tuturor de faptul că trebuie să rămînem alerti pentru ca societățile noastre să nu mai calce niciodată pe acest drum.

România a înregistrat un progres enorm prin ruperea unei tăceri de 65 de ani privind istoria Holocaustului din această țară. În urma recomandărilor Comisiei Internaționale pentru Studiarea Holocaustului din România, Guvernul României a creat, în anul 2005, Institutul „Elie Wiesel“ pentru Studiarea Holocaustului din România, care servește drept motor important în scopuri educative și comemorative. De asemenea, Guvernul a stabilit ziua de 9 octombrie drept Ziua Națională de Comemorare a Holocaustului, zi care comemorează prima deportare a evreilor din aceasta regiune a României. În același timp, Guvernul a luat măsuri importante pentru a preda licențierii adevărului despre ceea ce s-a întâmplat la Iași, și nu numai, în timpul acestei perioade tragice. Încurajez extinderea acestui efort inclusiv în universități, unde, din păcate, unii profesori de istorie continuă să nege existența Holocaustului în această țară, precum și

responsabilitatea lui Antonescu în acest sens.

Îndemn toți românii să cunoască mai bine adevărata istorie a Holocaustului și a antisemitismului din România, precum și viața dinamică a evreilor care a fost, odată, parte integrantă a societății românești. Într-adevăr, acea diversitate a fost și rămîne o sursă generatoare de putere pentru ca România să fie descoperită și prețuită. Nici o măsură nu poate readuce viețile și visurile celor care au dispărut la Iași în urmă cu 65 de ani, dar cel mai mare tribut pe care îl putem aduce este acela al amintirii și al luptei împotriva urii, intoleranței și bigotismului, ori de cîte ori ne confruntăm cu acestea.

Chiar și astăzi, statele democratice nu pot ignora nationalismul extrem, atunci cînd acesta iese din nou la suprafață. Este, de fapt, un cancer care poate corupe întregul corp dacă nu este depistat. Nu putem întoarce spatele atunci cînd microbistii folosesc calificative care instigă la ură rasială și etnică împotriva echipelor adverse sau cînd aceștia atacă, în mod violent, marsurile pasnice ale grupurilor minoritare. Nu putem păstra tăcerea atunci cînd unii reprezentanți ai mass-media comunică jumătăți de adevăr despre Holocaust sau cînd aceștia par să glorifice criminalii de război. Nu putem rămîne spectatori atunci cînd tinerii sînt influențați de

mișcările extremiste prin limbaj instigator la ură și prin imagini ale legionarismului. De asemenea, nu putem rămîne indiferenți atunci cînd, pe scena politică națională, există oameni care continuă să promoveze antisemitismul, xenofobia și bigotismul.

As dori să îmi exprim admirația față de Ministrul Afacerilor Externe Mihai Răzvan Ungureanu, care se află astăzi alături de noi și care a făcut dovada unui leadership impresionant în direcționarea pe calea cea bună a abordării României față de această problemă. De asemenea, as dori să îmi exprim recunoștința față de toți cei care au organizat acest eveniment, inclusiv Institutului Wiesel și Generalului Mihail Ionescu, Universității „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași și Federației Comunităților Evreiești din România. Felicit Guvernul României pentru sprijinul solid și pentru implicarea în această inițiativă. De asemenea, doresc să mulțumesc iesenilor pentru că ne-au găzduit în acest oraș frumos și pentru că sînt alături de noi la această importantă comemorare a tragediei îngrozitoare pe care nu trebuie să o uităm niciodată.

Vă mulțumesc.“

(Discursul ambasadorului SUA, E. S. Nicholas Taubman, cu ocazia ceremoniei de deschidere a celei de-a 65-a Comemorări a Pogromului de la Iași, susținut la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“, Iași, 28 Iunie 2006)

Salvarea moștenirii culturale evreiești

FELICIA WALDMAN

Conferința internațională organizată de Institutul Național pentru Studiarea Holocaustului din România „Elie Wiesel“ la Universitatea „Al. I. Cuza“ din Iași, în perioada 28-30 iunie, cu prilejul comemorării a 65 de ani de la pogromul care a avut loc în 1941, a inclus, între altele, vizitarea cimitirului evreiesc din Iași, dar și a celor din Țirgu Frumos și Podu Iloaiei, unde se află mormintele comune ale celor uciși în „Trenurile Mortii“. Aceasta este o bună ocazie pentru a aminti că în acest an, pentru a marca aceleași tragice evenimente, se află în derulare un proiect care urmărește salvarea moștenirii culturale deosebite reprezentate de cimitirele din Țirgu Frumos și Podu Iloaiei. Este vorba de un proiect-pilot destinat să faciliteze reabilitarea celor două cimitire, în încercarea de a oferi un exemplu ușor de multiplicat în toată țara. Dat fiind că din cei aproximativ 800.000 de evrei care trăiau în România înainte de al doilea război mondial au rămas astăzi mai puțin de 8.000, majoritatea în vîrstă, în imposibilitatea de a întreține monumentele comunitare, singura soluție pentru a preveni distrugerea și dispariția lor este ca ele să intre în circuitul internațional. Este de amintit aici faptul că, în majoritatea țărilor europene în care viața evreiască a înflorit în perioada interbelică, monumentele evreiești fac parte din bogăția culturală națională și sînt vizitate de nenumărați turiști, ceea ce înseamnă implicit o creștere economică pentru comunitățile locale. În aceste condiții, proiectul încearcă să sensibilizeze actorii relevanți din zonă, pentru a-i determina să se implice în salvarea acestei moșteniri culturale ce face parte nu numai din istoria prezentei evreiești pe aceste meleaguri, dar și din istoria României înseși.

Proiectul este structurat în 7 etape. În prima fază a avut loc o cercetare de teren, în care s-a constatat starea fizică propriuzisă a cimitirelor. Faza a doua a constat într-o activitate de cercetare documentară, desfășurată în arhivele naționale și locale, precum și în arhivele Federației Comunităților Evreiești din România și respectiv ale Comunității Evreilor din Iași. În urma acestei documentări a rezultat o adevărată monografie a localităților Podul Iloaiei și Țirgu Frumos, care urmărește, desigur, prezența evreiască, dar în contextul mult mai larg al evoluției istorice a celor două orașe.

Comemorarea Pogromului de la Iași, cu vizitarea celor două cimitire, a fost o bună ocazie pentru stabilirea de contacte cu actorii locali. Atît în Podu Iloaiei cît și în Țirgu Frumos autoritățile locale au fost deschise pentru colaborarea la această întreprindere. Dl. Viceprimar Popovici și dna. Roxana Popa de la Primăria orașului Podu Iloaiei, precum și dl. Primar Tătaru din Țirgu Frumos și-au exprimat întreaga disponibilitate pentru a ajuta la salvarea celor două monumente, mai ales că în ambele localități primăriile pregătiseră deja cu grijă manifestările prilejuite de comemorare. În plus, ca urmare a faptului că dna. Inspector pentru Istorie de la Inspectoratul Școlar Județean Iași Lăcrămioara Iordăchescu a înlesnit înființarea cu cîte o profesoare din fiecare localitate (Carmen Radu și Ionela Zmeu), inițiativa se bucură acum și de sprijinul a două școli, lucru extrem de important.

În faza următoare urmează a se reabilita, în măsura posibilului, cele două cimitire și a se marca prezența lor, pentru a facilita venirea turiștilor aflați în căutarea originilor ori pur și simplu a locurilor din Europa de Est unde viața evreiască, odată atît de înfloritoare, astăzi dispare cu repeziciune.

În continuare se va crea o pagină de internet pentru fiecare din cele două localități, care să pună la dispoziția tuturor celor interesați (lumea academică națională și internațională, jurnaliști, publicul larg) informații despre istoria și semnificația acestor locuri, incluzînd fotografii și interviuri, pentru a încuraja vizitarea lor atît de către turiști, cît și de către elevi și studenți, precum și implicarea altor actori în păstrarea acestei moșteniri culturale. Informațiile vor fi imprimate și pe CD-uri, care vor fi distribuite gratuit universităților, mass-mediei, ONG-urilor, agențiilor de turism, în încercarea de a oferi un model pentru salvarea unor astfel de monumente, dar și de a atrage vizitatori. De asemenea, întregul proiect va fi documentat cu fotografii care îi vor urmări evoluția.

Nu în ultimul rînd se vor organiza mici workshopuri cu actorii locali interesați pentru a le oferi ajutor în vederea găsirii

unor soluții pentru întreținerea cimitirelor după terminarea proiectului – scrierea de proiecte și crearea de rețele cu alți actori implicați în acțiuni similare.

Proiectul se va finaliza prin organizarea unei conferințe de presă pe 9 octombrie 2006, Ziua Națională a Comemorării Holocaustului, care va prilejui atît prezentarea rezultatelor cît și o readucere în memorie a victimelor îngropate în gropile comune.

Proiectul este derulat de Asociația IDEE din București (www.idee.ro), think-tank și institut de cercetare aplicată în domeniul afacerilor publice, destinat a permite cetățenilor luarea unor decizii mai bune prin lărgirea ofertei de politici publice alternative eficiente, prin aducerea acestora la cunoștința publică și prin facilitarea dialogului și comunicării între diversele segmente ale societății.

Români atît de mari...

RADU PAVEL GHEO

În 2006, la sfîrșitul lunii mai, Televiziunea Română a declanșat o campanie după un format BBC, numită „Mari Români”, scopul ei fiind de a stabili în mod democratic, prin propuneri și vot popular, care ar fi cel mai mare român al tuturor timpurilor. Din multe, foarte multe puncte de vedere, ideea a fost una excelentă. Dincolo de caracterul de joc implicat de orice top, cred că pînă la urmă campania o să aibă ca efect și o limpezire a lucrurilor pe plan identitar. Rezultatele ei vor dezvălui o multime de lucruri despre mentalitatea populației și despre obsesiile contemporane, căci într-un fel arată rezultatele în 2006 și altfel dacă această campanie va fi reluată în aceleași condiții peste zece ani (nici n-ar fi o idee rea, nu?). Mă întreb și cum ar fi arătat acum zece-cincisprezece ani...

În fine, o să se adune material de studiu din belșug pentru sociologi, antropologi, statisticieni și alții asemenea, fiindcă atunci cînd vorbesc despre marii români, oamenii vorbesc de fapt despre ei și reperele lor identitare fundamentale. Mi-am format și eu cîteva păreri, mai puțin întemeiate științific, dar... ale mele. De mic român. Și, recunosc, imaginea de ansamblu care reiese din urma lecturării lungii liste de propuneri e mai pozitivă decît cea pe care o avem în general despre noi.

Mai întîi se remarcă un lucru banal: multele, prea multele nume de necunoscuti. Nu pot să cred că doar incultura mea e cauza pentru care n-am auzit de toți și am o vagă bănuială că unii români s-au propus cu convingere pe ei înșiși. Culmea e că, într-un fel metafizic, au dreptate: fiecare dintre noi știm în adîncul nostru că sîntem cea mai importantă persoană de pe lume.

Lectura listei cu propuneri e interesantă în sine, iar diversitatea de nume și, implicit, de domenii în care s-au afirmat respectivele personalități mi s-a părut chiar fascinantă. Coexistă acolo măicuța Veronica cu Ileana Lazariuc (sacru discret și profanul mediatizat), cîntărețul Stana Izbășa și Baba Novac, legendarul general al lui Mihai Viteazul, starul porno Titus Steel, care a făcut cunoscut în lume penisul românesc, și patriarhul actual al României, ÎPS Teoctist Arăpașu. Nu cred că surprinde nici numărul mare de oameni politici, jurnaliști și vedete mass media de azi (inclusiv vedeta erotismului de mahala dîmbovițeană Laura Andreșan). Ei reprezintă marca momentului – ca și numărul mare de maneliști înscrși pe lista propunerilor. Trăim în prezent, *carpe diem*, marii români sînt cei care ne distrează (și se distrează) azi, mîine cine știe ce-o fi, cînd o fi mai rău tot așa să ne fie și așa mai departe...

Apar apoi proromânia, cei care n-au apucat să fie români fiindcă nu se inven-

taseră încă popoarele, limbile moderne și românia: Scorillo, Burebista (chiar lîngă fotbalistul Adrian Mutu), Deceneu, Traian, ba chiar și zeul Zamolxes (Zalmoxis). Și, desigur, Sfîntul Ilie, Sfîntul Andrei, Sfîntul Macarie, ba chiar și Iisus Hristos, român din Betleem. Iar dacă mai încolo se găsec și Păcală, Bulă, Moș Crăciun, nu putea să lipsească nici Dracula, invenția unui englez, dar pe care ne-am asumat-o cu drag. Și, apoteotic, mare român („de onoare”, aș zice) devine și Dumnezeu.

Dincolo de unele exagerări – normale la un neam cam nesemnificativ în istoria europeană și, astfel, destul de frustrat –, nu poate trece neobservat numărul mare de femei prezente pe listă, ceea ce mai reteză din mitul machismului ori falocentrismului care, chipurile, ar caracteriza societatea românească. Nu sîntem chiar atît de patriarhal-conservatori pe cît se zice.

Și nici atît de naționaliști și ortodoxiști pe cît am părea. Pe listele cu mari *români* apar, printre alții, Richard Wurmbrand,

evreu convertit la creștinism (protestantism), deținut politic în regîmul comunist, Herman Oberth, János Bolyai, Béla Lugosi, Sándor Petőfi, Johannes Honterus, Clara Haskil, doctorul Raed Arafat, chiar și Kossuth Lajos (care, de altfel, n-are nici o legătură etnică sau culturală cu teritoriul actual al României). E drept, s-ar putea spune că etnicii maghiari au nominalizat maghiari, că femeile au nominalizat femei... dar nu cred că e relevant. Într-o societate închisată pînă și minoritatea oprîmă își asumă parțial condiția (cum se vede ușor din atitudinea femeilor în țările islamiste conservatoare). Iar faptul că românii (sau unii dintre ei) nu mai identifică cetățenia cu etnia mi se pare un cîștig imens. De altfel cine ar mai zice azi că Amza Pellea, Max Blecher, Ioan Holender sau Ion Luca Caragiale n-ar fi români?

Față de Tarzan (Johnny Weissmüller) eu aș fi avut totuși unele rezerve. S-a născut în 1904 din părinți de origine austriacă, pe ceea ce oficial era încă teritoriul Imperiului Austro-Ungar, și a plecat din Europa înainte de unirea din 1918. Dar dacă mă gîndesc mai bine, de ce n-ar fi și el de-al nostru? Dacă i-am prins în schemă pe Dumnezeu și pe Iisus Hristos, n-ar fi păcat să-l scăpăm tocmai pe Tarzan din neamul maimuțelor? Așa împacăm cumva și creaționismul, și darwinismul. Sub drapelul roș-galben-albastru.

Pe lista marilor români am găsit și cea mai pragmatică propunere, care pe de o parte ucide ideea de competiție, dar pe de altă parte elimină riscul oricărei erori: „Poporul român”. Recunosc, judecînd rațional, un român mai mare mi-ar veni greu să găsec. Desigur, dacă nu-i luăm în calcul pe Dumnezeu și Iisus Hristos.

Oricum, „Mari Români” pare să dezvăluie, sub pretextul atractiv al competiției, ceea ce mass media în general scapă din vedere (dacă o va fi interesat cumva vreo dată): *normalitatea* românilor în peisajul global general. Sau normalitatea lor în general. Nu sîntem nici excepționali, nici jalnici, nici intoleranți sau dogmatici, dar nici întru totul democrați, nici naționaliști turbati, nici fundamentaliști ortodocși, dar nici globaliști sau postmoderni de sfîrșit de istorie. Sîntem și noi niste cetățeni acolo, care mai așa, care mai altfel...

Scrisoare către Constantin Baciu Și prin cuvinte...

București, anii 1960, 70, 80, 90, 2000, 2001, 2002... viața care a fost, care există încă, în care sîntem încă, avînd în suflul pe cei plecați de lîngă noi și care trăiesc mai departe în inimile noastre

Cu aceste rînduri doresc să mă adresez prietenului meu de suflul și de breaslă. Dragă Costică... Am tot amînat să-ți fac o vizită în Iași, să umplem paharele, pahare de viață, de artă, în care ne făceam promisiuni unul altuia, că vom face niște desene, niște prostioare, cum le spuneai tu. În alte timpuri, ca și acum, exista așa-zisa „uniune de creație”, dar paralel era și o altă uniune, o boemă numai de noi știută și care se baza pe un ritm pe care numai noi îl descifram. Și așa mai apărea un text, un desen, o pictură, sau alte năzdrăvănii, numite artistice. Am mai participat și la niste expoziții, bială, trienale, de grup, personale; odată chiar împreună, tu cu mine, în America. Întotdeauna, cu mare jenă,

încercam să ne facem planuri pentru viitor. Uneori ne apreciam reciproc, regăcind o justă măsură a dimensiunii noastre artistice. Între timp ai plecat, ai plecat foarte departe și drept saluț, dragă prietene, citesc din poemul fratelui nostru Teodor Pică:

Scurtă depășire

Vă las în valea acestei stinse plîngeri
Orice sfîrșit vesteste-un început
Mă duc eu primul – sînt mai priceput
Să pun din vreme seile pe îngeri

Zvîntați cu zîmbet aripile plînse
V-astept la grajdurile de smarald
Nu vă grăbiți, de-abia-i amiază și cald
Și eu v-astept și chingile sunt strînse

MIHAIL GYÖRGY,
București, 2 mai

Socrate, jurnalistul

CĂLIN CIOBOTARI

S-a tot vorbit despre Socrate, și s-a tot scris despre acest bizar personaj ce nu obosete în a bîntui istoria umanității. S-au concentrat asupra lui mintile a sute de filosofi, gata mereu să decoperteze alte și alte înțelegeri ale spuselor sale. S-au lăsat seduciți de una sau alta dintre ideile sale, sute și sute de literati gata să umple pagini, ba chiar cărți, să contureze personaje care să-i semene și să construiască lumi demne de a fi locuite de însuși în discuție. Generații și generații de adolescenți dormici să devină cu o după-amiază mai inteligenți au parcurs, mai mult sau mai puțin atenți, mai mult sau mai puțin bine intenționați, celebrele-i dialoguri. Ba, citeva sute de urmasi ale Evei au suspinat pe furis la nemuritoarele dezbateri despre iubire din „Banchetul”, sau de aiurea. Socrate s-a aflat deci, rînd pe rînd, pe buzele regilor, filosofilor, profesorilor, studenților, oamenilor de rînd care, într-un fel sau altul, au auzit de el. Socrate s-a aflat mereu cu noi, la fel de ironic și la fel de incomod ca pe timpul lui Platon.

As vrea însă, în cele ce urmează, să vă vorbesc despre o fatetă neluată în seamă a acestei multiple personalități. Una despre care, pînă acum, n-am auzit a se pomeni vreodată. Ceea ce susțin eu s-ar putea să vă șocheze. Ba mai mult, după un moment de nedumerire, să vă irite și să vă facă să vă vedeți de treburi. Ei bine, ceea ce susțin eu este că Socrate a fost primul jurnalist al umanității. Și nu doar atât, ci că fost cel mai prolific și complet jurnalist pe care umanitatea l-a avut, intrîndu-i calități pe care astăzi orice manual de jurnalism le declară fără drept de apel. Evident, nu voi lăsa lucrurile suspendate, ci voi încerca să aduc și câteva argumente. La final, aruncîndu-le o privire, vom vedea împreună dacă susțin sau nu teza mea de plecare. Voi avea ceva mai multă oralitate în scriitură decît ar trebui, contaminîndu-mă de la chiar tema asupra căreia scriu.

1. Unul dintre cele mai elementare lucruri știute despre filosoful atenian e că avea vocatia plimbărilor, însă, atenție!, plimbările nu le făcea de dragul plimbării, ci întotdeauna se servea de ele drept mijloc pentru cu totul și cu totul altceva. Omului îi placea deci a se preumbla prin agora, atent la tot și la toate. Or, avem aici o primă activitate a jurnalistului: aceea de a face teren, pe străzile urbei. Și nici un jurnalist din această lume a secolului XXI nu umblă prin oras de dragul umbrelutului, ci spune că... are treabă. Asadar, un prim element: **SOCRATE FACE TEREN.**

2. Și, așa cum mergea el prin agora, nu găsea altceva de făcut decît să intre în vorbă cu unul sau altul dintre atenieni. Fie că era Cratilos, fie că era Menon, fie Criton, Eriximah, Gorgias sau Kallikles. După schimbul „mondan” de replici complementare, personajul nostru, discret, aproape întimplător, arunca o întrebare. Apoi alta, și alta, pînă cînd dialogul se transforma într-un lanț de tip întrebare-răspuns. Vin acum și vă pun, la rîndul meu, următoarea întrebare: ce fel de propoziții folosește, în mod predilect, jurnalistul de azi? Nu cumva, și ziaristul de azi are de-a face cu cite un Gorgias sau Cratilos? Numai că nu îi numește parteneri de discuție, ci... surse. Avem, zic eu, și un al doilea element: **SOCRATE PUNE ÎNTREBĂRI ȘI ARE SURSE.** Dar să mergem mai departe, în speranța că ajungem undeva...

3. După cum nu se plimba de dragul plimbării, Socrate nu întreba de dragul întrebării, ci, și de astă dată, miza sa reală era alta. Anume, adevărul. Socrate vroia să provoace, în urma tirului de întrebări, drumuri spre adevăr, drumuri către ceea ce există cu adevărat. Nu vorbesc însă, pînă la epuizare, manualele și profesorii de jurnalism despre adevăr ca scop al demersului jurnalistice? Nu-si bat capul bietii „presari” să confirme prin cel puțin trei surse informația, înainte de a o livra? Nu fac ei asta pentru a fi cit mai aproape de adevăr? Să consemnăm deci un al treilea element care, mi se pare, ne este util: **SOCRATE CAUTĂ ADEVĂRUL.**

4. Apoi, dacă veți citi cu atenție *Dialogurile*, veți remarca încă ceva: aproape o

obsesie pentru onestitate, pentru corectitudine a celui care, în *Apararea lui Socrate* susține dezvolt: „N-am făcut niciodată politica!”. Ce înseamnă asta decît nepărtinire, imparțialitate și obiectivitate? Nu vi se par termeni des invocați de jurnaliști? Bag de seamă deci că avem și un al patrulea element: **SOCRATE ESTE OBIECTIV.**

5. Pentru cei familiarizați cît de cît cu filosofia socratică, e bine știută aversiunea ateniului pentru surogatele de adevăr, surogate pe care obișnuia să le numească „opinii” (doxa) și să le pună în opoziție tare cu adevărul. Nu se știa însă, asumînd acest aspect ca o etapă în dificilul drum spre adevăr, să se intereseze de opinia cutărui sau cutărui ins, despre cutare sau cutare lucru, exprimîndu-și nu o dată propria-i opinie, însă în așa fel, încît o impunea, în cele din urmă, interlocutorului. Una dintre cele mai spectaculoase laturi ale jurnalismului actual este conturată, însă, tocmai pe linia aceasta, a formării de opinii. Să notăm, asadar, un al cincilea element: **SOCRATE ESTE FORMATOR DE OPINII.**

6. De foarte multe ori, personajul nostru devenea antipatic prin modul său ironic de a fi. Stîngheria, deranja, irita, inflama cu întrebările-i insinuante și cu concluziile-i extrem de incomode pentru cel din față. Se știe însă că, dacă ești jurnalist, și vrei să nu ai de-a face cu tribunalul una dintre putinele arme pe care le ai la dispoziție spre a da „o palmă” cui trebuie rămîne ironia. Un bun jurnalist știe întotdeauna să fie un bun și cit mai fin ironist. Desprindem un al șaselea element: departe de calomnie și insultă, **SOCRATE ESTE IRONIC.**

7. La proces, în fața ateniienilor care îl acuzau de tot felul de fărădelegi, Socrate rostește următoarele memorabile cuvinte: „Eu am fost pentru voi cum e musca pentru un cal mîndru și de rasă, care din cauza frumuseții sale este cam leș și simte nevoia de îmboldire. Se pare că Zeul de aceea m-a hărăzit orașului: să vă trezesc, să vă învăț, să vă dojenesc pe fiecare în parte, fără încetare, ziua întreagă, mergînd prin tot locul”. Nu vi se pare că între „musca” de care ne glăsuiește Socrate și „ciinele de pază al societății”, invocată de atîta, există nesciaiva similitudine? N-ar fi verbele la conjunctiv, enumerate mai sus, valabile pentru ceea ce azi numim „rolul presei”? Iată de ce, tastez fără ezitare, un al

saptelea element: **SOCRATE ESTE PAZNIC AL SOCIETĂȚII.**

8. Dar pomenisem mai sus despre „Zeul” pe care ateniianul îl mai numește daimon interior. Unul ce îi spune tot timpul ce să facă și unul de care tot timpul ascultă. Erau, la acea vreme, primele teoretizări ale complexului, uriasului și, pentru multi, pericolosului lucru numit „conștiință”. Din poziția în care se află, jurnalistul contemporan i se mai întîmplă, din cînd în cînd, să aibă pe mîna destine. Sînt deci momente în care totul depinde numai și numai de conștiința lui, fiind responsabil pentru bizare schimbări de soartă, cataclisme de destin, prăbușiri de karmă, linii de palmă frînțe etc. Ceea ce nu e puțin lucru. Să consemnăm, asadar un al optulea element: **SOCRATE ESTE RESPONSABIL.**

9. Veți spune: „Bine, dar unde se află latura informativă a activității lui Socrate, căci prima menire a unui jurnalist e aceea de a informa?”. E de găsit și așa ceva la ateniianul în chestiune. Da, pentru că Socrate își informează concitadinii despre ce mai spune oracolul din Delfi, despre ce a mai discutat cu o proteasă, despre cum stau lucrurile la daci, la persi sau pe aiurea, în deloc săraca în evenimentele lume a antichității. Asadar, **SOCRATE INFORMEAZĂ.**

10. Fire extrem de sociabilă, ateniianul nu ezită să ia parte la întîlniri „neoficiale”, unde poate afla lucruri de „culise”. Am în vedere acele banchete, la care era o prezentă constantă. În lumea presei, astfel de reuniuni poartă azi numele de „cocktail”; sau, mai puțin pretentios, „protocol”. În atenția jurnaliștilor contemporani: de la aceste reuniuni, Socrate era singurul care pleca treaz, singurul care, prin ceea ce făcea, sau spunea, nu se compromitea. Cea de-a zecea concluzie: **SOCRATE IA PARTE LA VIAȚA MONDENĂ.**

N-aș vrea să insist mai mult asupra altor analogii de tipul celor de mai sus, deși, fără doar și poate, ele ar putea fi identificate în biografia filosofului grec. Pentru mine, cele zece elemente pomenite pînă acum sînt suficiente pentru a crede cu tărie în vocația jurnalistică a lui Socrate. Dar și pentru a medita la pătania finală ce i-a fost dat acestuia s-o trăiască: condamnarea la moarte venită din partea propriului popor, sau, dacă vrem, din partea propriilor „cititori”. Așa că, formatori de opinie din toate zările, mare atenție!

BURSA CĂRȚILOR

Romeo-Valentin MUSCĂ,
Ortodoxia mioritică. Creștinismul valah, de la gotul Ulfla la evreul Wurmbbrand, Editura Pallas, Focsani, 2006, 166 pagini, preț neprecizat

La nici patruzeci de ani, Romeo-Valentin Muscă este unul din cei mai bine școlii teologi români. După studii de teologie și istorie la București, încheiate în 1994, studiază vreme de sase ani la Facultatea de Teologie a Universității Pontificale din Fribourg, unde obține, în 2000, un doctorat în teologie latină medievală, după care, încă patru ani face studii postdoctorale la Facultatea Autonomă de Teologie Protestantă a Universității din Geneva. Deci, studii complete de teologie în Universități ortodoxe, catolice și protestante, care-i permit o viziune globală, întregitoare asupra creștinismului și care, în orice țară normală, l-ar fi integrat înaltului corp teologic universitar și de cercetare. Nu și în România, de bună samă, unde și-a găsit locul ca redactor pe chestiuni religioase la un cotidian din Focsani!

Punînd în balanță ceea ce știu despre „biserica strămoșească”, cu bizantinismul, arhaicitatea și hiperdogmatismul său, și paginile acestei cărți de o incredibil de liberă viziune asupra celor religioase, nu mă îndoiesc că soarta lui Romeo-Valentin Muscă nu poate fi decît cea unui teo-

log... independent. Cel puțin, dacă nu decide, ca atîți alți tineri teologi sau intelectuali din alte bresle, hipercalificati, să se destăreze. Ca lucrurile să fie mai clare și pentru cei care care n-au avut șansa să tină în mînă această carte explozivă, dar fundamental inteligentă, extrag un mic fragment lămuritor din prefata autorului: „În cele 107 capete ale acestei lucrări am descris maniera în care duhul Evangheliei a fost pervertit de mezialianta dintre ortodoxie și romanism, prin care Biserica a fost subordonată intereselor naționale, fiind redusă la frontierele statale. În această oră naționaloidă, oamenii bisericii s-au prins zăravă și dacă mîine va izbucni un război interetic sau interreligios, acești oameni le vor binecuvînta steagurile de luptă, cum o fac ortodocșii greci, sîrbi și ruși...”. Faptul că lucrarea este centrată pe ortodoxia aborigenă nu înseamnă că în cele 107 de capete nu și-au găsit locul și accente critice dedicate aberațiilor, de altă natură, ce pot fi întîlnite în „bisericele surori”, catolice și protestante.

Cartea de față este, probabil, cea mai concentrată, mai completă și mai onestă radiografie a rătăcirilor istorice și contemporane ale „Bisericii strămoșești” încadrată în rama unei radiografii schitate a Bisericii creștine universale. Autorul pregătește o lucrare despre gîndirea religioasă românească din secolul XX. Nu mă îndoiesc că va fi menită unei lecturi la fel de pasionante.

(Liviu Antonesei)

CAMPANIE DE PROMOVARE
A FILOZOFIEI ROMÂNEȘTI ÎN STRĂINĂTATE
www.romanian-philosophy.ro

SPF SOCIETATEA ROMÂNĂ DE FILOZOFIE
INSTITUTUL CULTURAL ROMÂN
FUNDAȚIA LIFE FOR LIFE
LIVRĂRI INTERNAȚIONALE

Blîndețea tigrului

LIVIU FRANGA

Context cultural

De cîțiva ani, editura *Curtea veche* publică o colecție numită *Actual* coordonată de Doina Jela, în care au apărut pînă acum lucrări – exegeze, eseuri, sinteze, micro-monografii – de o diversitate tematică notabilă. Acestea din urmă i se adaugă și varietatea procedurală a demersurilor adoptate într-un text sau altul, de asemenea construcția persuasivă a fiecărei demonstrații, în sfîrșit multitudinea opțiunilor stilistice. Ceea ce unește abordări atît de contrastante este situaerea, chiar centrarea textelor pe *problematika umanului*. Și anume, pe dimensiunile ancorate local-temporal, particulare, specifice, sau pe cele universale, perene, defrontaliere ale umanității. Textele colecției pornesc, de pildă, de la rădăcinile spirituale ale religiei și religiozității (Episcopul Calinic) și ajung la cele ale libertății (Michel Camus prin prisma lui Basarab Nicolescu), se întorc la sursele mitice ale devierilor ideologice reflectate politic (Vladimir Tismăneanu), pentru a putea defini diacronic „identitățile politice europene” (Victor Neumann), în sfîrșit revin la „zeii și semizeii” începutului de secol (Stelian Tănase), de lumea cărora nu este nici străină, nici departe „etica muncii la românii de azi” (Monica Heintz) – ca să selectăm prin parafrază cîteva dintre abordările situate, ca arc de timp și în sfera tematică, pe pozițiile aparent cele mai depărtate unele de celelalte.

În acest context cultural, unde problematica unei cercetări își găsește complinirea, altelei completarea, și nu rareori chiar negarea prin viziunea pe care problematica altei cercetări o deschide aceluiași cititor, se înserează *Canonul și tarotul* de Carmen Musat. Este cartea care, cred, răspunde cel mai bine intențiilor conținute și/sau sugerate de numele generic al colecției: „actual(itate)”. Din miezul fierbinte al actualității românești, precum antica eroină mitică din povara suferinței – grecește asumate –, s-a întrupat cartea.

Conținutul și miza volumului

Ce conține cartea, ce reprezintă în perspectiva celorlalte scrieri ale autoarei? *Canonul și tarotul* este primul volum de publicistică al lui Carmen Musat. Editorialele (în proporție covârșitoare) și articolele din presa curentă, la care se adaugă și alte cîteva texte (comunicări și intervenții la dezbateri) au cunoscut, astfel, saltul de la efemerul statut de text jurnalistic sau ocazional la acela, cu lungă bătaie, al textului unei cărți. Intrînd în construcția acesteia din urmă, ele au ajuns să se distanțeze de obiectul lor direct și totodată să se dispună, într-un cîmp semantic virtual, cu totul altfel decît se succedă în realitatea cronologică a aparițiilor sau, ulterior, prin simpla (re)citire a colecției revistei. Aceasta îmi pare a fi mutația fundamentală de sens pe care o suferă, rearanjate după alte criterii decît o impun pulsuniile adesea haotice ale cotidianului, textele autoarei, odată selectate și ordonate în așa fel încît să devină, unul *lingă* celălalt și unul *prin*

celălalt, o carte. Miză enormă, pariu cîștigat.

În al doilea rînd, suma facticităților jurnalistice culese din cotidian, dacă se supune unei viziuni ordonatoare și unitare, poate avea drept rezultat, matematic și semantic, o construcție coerentă. Pentru că o sumă înseamnă acumularea de date și interpretări, nu simplă juxtapunere, cum o fi, a tot ce realitatea cotidiană românească oferă, uluitor de proteic, inconstant de dinamic, unui observator (nu doar cultural!) al ei.

Această reordonare pe ansamblul cărții și din perspectiva întregului, ca o construcție logică ce se vrea durabilă, a avut ca țintă identificarea, dintr-un puzzle amorf de evenimente – preponderent politice, cu deschideri însă permanente spre cultură și educație/învățămînt –, a ceea ce Carmen Musat numește *spiritul epocii*. Agenda factuală a ultimilor cinci ani (2000-2005) devenită, mai ales prin editorialele săptămînale, un fel de jurnal personal de interes public, concentrează, prin inevitabilitate și necesară selecție, esența evenimentelor, semnificațiile lor. Articolele ies din spațiul curent al săptămînii, reușesc, în carte, să construiască, prin retrospectivă, o *istorie* a momentelor succesive la al căror capăt constată că te afli chiar tu, cititor detașat pînă atunci. Așa ajungi la concluzia că din „spiritul epocii” face parte și spiritul tău, că breviarul ultimilor cinci ani românești te include și pe tine, că, din spectator cum te credeai, te trezești brusc actor – alături de toți ceilalți despre care se vorbește în carte – al evenimentelor. Cu alte cuvinte, cartea te implică. Nu o citești ca pe o cronică risipită în fragmente continue, nu ești un simplu martor contemporan al întîmplărilor relatate, ci tocmai despre tine, despre viața ta în România ultimilor cinci ani este vorba în carte. Și nu poți rămîne indiferent. Dacă celelalte cărți ale autoarei trimit spre zona stricte specializări istorico-și teoretico-literare, aceasta se vrea, de la primul rînd, un jurnal al memoriei mai recente, o oglindă „spartă” – cîte cioburi, atîtea frînturi de imagini – a vremii și vremurilor.

Construcția

Un astfel de conținut, provocator pentru orice tip de lector, nu doar al presei culturale, cere o foarte strictă organizare. Riscul disipării, al fragmentarismului de tip mozaic pe centimetru pătrat, nu este singurul, nici cel mai mare. Drept urmare, autoarea și-a selecționat și ordonat acele puzzle de texte ale cotidianului în patru mari secțiuni/capitole tematice: identitate culturală românească (*Oglinda spartă*); identitate politică în peisajul de profil local și contemporan (*Politică și delicatețe*); condiția presei într-un stat cu aspirații de legitimitate democratică (*Vulnerabilitățile celei de-a patra puteri*); problemele învățămîntului românesc de azi (*Învățămînt și tranziție*). Cartea își sfîrșește traseul, precum fiecare dintre secțiunile ei, în aceeași manieră deschisă, pluralistă, îmbrînd direcția cititorului să pornească în tot atîtea direcții cîte *Puncte de vedere* – este titlul ultimului capitol – i se pun înainte.

Nu mi se pare o construcție subredă, nici una lăsată în seama bunului plac. Unitatea de viziune și, de aici, de ridicare propriu-zisă a construcției are ca fundament dialogul continuu pe care îl întrețin două dintre axele vieții publice românești în prezent: politicul și cultura (ultima în sensul cel mai larg, care înglobează educația și învățămîntul). Aceste două coordonate se dezvoltă una din și prin alta, își răspund reciproc, își transmit una celelalte efecte, în plan macrosocial. Identitatea noastră culturală depinde, în epoca pe care o străbatem, de condiția și calitatea politicului.

Venind dinspre zona culturii și a învățămîntului, jurnalismul se instituie nu atît ca o putere în sine și în stat, cît ca un garant al corectitudinii democrației politice, pentru care în România de azi se dau bătălii grele de la o guvernare la alta. Lăsînd deoparte peștritul cîmp al „punctelor de vedere” din final, dezbaterea la care ne invită cartea dă ultimul cuvînt culturii, prin intermediul domeniului ei sectorial atît de specific, care este formarea prin educație și învățămînt. Se revine, astfel, la problematica de debut, orizontul abordării propuse se circumscrie în cerc, lăsînd, după lectură, la libera opțiune a cititorului, continuarea, extinderea sau (de ce nu?) abandonarea problematicii.

Ideii-cheie

Încerc să rezum acum cîteva dintre ideile pe care, deoarece se regăsesc, într-o formă sau alta, expuse, reuate și conexe de-a lungul întregii cărți, am putea să le considerăm nerivale demonstrației, deci chei prin răsucirea cărora se deschid cititorului ușile buneii înțelegeri a investigației întreprinse, cu răbdarea și insistența necesare, de către publicistă.

Cultura este necesară. În România ultimelor jumătăți de deceniu nu există o criză a culturii, ci una a receptării culturale, în dublu sens: criza reflectării prompte a evenimentelor culturale, pe de o parte, criza discursului cultural critic, pe de alta. Ambele crize sînt gestionabile. Prima – la nivel instituțional, mai ales prin afirmarea de pe o nouă poziție a presei culturale românești. Cea de-a doua, printr-o atitudine nouă la nivelul discursului critic, printr-un nou demers critic.

Noul demers critic, la nivelul discursului, presupune următoarele articulații: radicalismul opiniilor, mergînd pînă la provocare și polemică; profesionalism; responsabilitate; spirit critic; echidistanță („echilibru”) și tolerantă („dreptul la diferență”), la „divergență și pluralitatea opiniilor”; pe scurt, „disponibilitatea pentru dialog”; receptivitate; deschidere. La nivelul reflectiei, noul demers critic are la bază principiul primar al libertății de gîndire, care respinge aprioric consensul altfel decît conștient, așadar liber și voluntar asumat.

Noua cultură, girată și simultan impulsionată de spiritul noului demers critic – de unde și nominalizarea ei ca o cultură critică –, este definită de Carmen Musat prin sintagma *cultura dialogului* sau *a alterității*. Ontologic, ea se întemeiază pe dubitație, nu pe certitudine. Psihologic, pe apertură atitudinală, nu pe negație și contestare. Dar, din ambele perspective, cultura autentică, spre care trebuie să tindem, este una a competiției, altfel zîcind a emulației intelectuale, a pluralității vocilor, *id est* opiniilor.

În viziunea noii culturi dialogice, alternative și alteritare, „nu doar trecutul influențează prezentul, ci și prezentul influențează trecutul.” Dialogul se concepe, în consecință, pe palier nu doar sincron, ci și – dacă nu cumva în mod special – pe verticală, diacronic. Astfel, viitorul nu numai se proiectează, ci se și înțelege, devine coerent, logic și din perspectiva trecutului. Literatura reprezintă unul dintre domeniile specifice și definitorii ale noii culturi dialogice (a se vedea problematica de ansamblu a revizuirii, relativizarea canonului literar, raportul dintre predictibilitate și valorizare/ierarhizare critică etc).

Ca „a patra putere în stat”, presa are obligația profesională și morală „să nu tacă și să nu ierte”, indiferent dacă obiectul ei direct sau indirect îl constituie actele politice ale puterii guvernante ori ale opoziției. Numai așa presa (cotidiană și culturală), nesituîndu-se niciodată deasupra Legii, acolo unde, de altminteri, nimeni nu

are dreptul să fie, nu va ajunge, totuși – cum de atîtea ori la noi s-a întîmplat –, dincolo de ea.

Presa mai are, în demonstrația convingătoare a autoarei, un rol cel puțin la fel de important și complex. Acela de a dezvoltarea conștiința civică, de a trezi sentimentul responsabilității fiecăruia dintre noi într-o societate post-totalitară, precum cea românească de azi, care are teluri comune și nu „răspundere limitată”. Acela, în egală măsură, de a face să descoperim din nou, prin neîncetată construcție și reconstrucție interioară, „legea morală” capabilă să ne permită a gusta adevărata bucurie de a fi om.

Puterea presei stă în: profesionalism, credibilitate, luciditate. Antonimele acestor atribute garante ale unei atari puteri redutabile în statul democratic – este, în fond, puterea cuvîntului din oratoria Antichității, propagat cu mijloacele moderne de comunicare în masă – conduc spre pervertierea pînă la anulare a rolului pozitiv jucat de presă în statul democratic și, mai mult – completez ideea autoarei –, la transformarea ei dintr-un „ciine de pază al democrației”, care „latră” ori de cîte ori anormalitatea își face simțită prezența, într-un monstru infernal.

Prin componenta sa formativ-educativă, învățămîntul, departe de a se plasa în zona crepuscular-periferică a culturii, își vedește calitatea esențială de agent social, în acțiune, al culturii. Prin intermediul învățămîntului se cern și discern valorile culturale, se cristalizează ierarhiile, se recunosc și confirmă adevăratele modele culturale-spirituale, se formulează și reformulează, cu fiecare nouă generație, așa-zisele canoane, care au la bază mutabile norme estetico-etice. Dintr-o sumă de priorități ale învățămîntului din România ultimilor ani, mai ales acelea ale programelor, pe de o parte, și – corelată – problema manualelor școlare, a „industriei de carte școlară”, pe de alta, rețin atenția autoarei prin actualitatea și, nu mai puțin, repercusiunile lor în spațiul social: atît în cel în care se desfășoară actul de învățămînt, cît și în cel situat dincolo de spațiul didactic.

Competența profesională a formatorilor – uneori, discutabilă, ajungînd chiar la precaritate, chiar incompetență – se vedește direct dependentă de condiția lor socială, de capacitatea lor materială de a-și completa propria pregătire, prin autoperfectare informațională, prin ceea ce în domeniul educației se numește *formare continuă* (cărți, periodice, conectare informatică, acces în bibliotecă și institute de profil etc). În acest fel, problemele acute ale învățămîntului debusează din nou în social și afectează echilibrul, oricum instabil, al unei societăți aflate în cronicizată, interminabilă, greu suportabilă tranziție.

„Tarele învățămîntului”, deși profunde, se pot eradica. Dar nu prin măsuri de suprafață: „cîteva sute de mii de lei în plus la salariu” sau schimbarea ministrului educației (cu sau fără echipa din subordinea). Voința politică, fundamentarea consistentă financiar, în corelație cu zona limitrofă a

culturii, în sfârșit dezbateră publică, nu în birouri, a tuturor problemelor de fond și de organizare ale învățământului românesc actual, sînt, în viziunea autoarei, singurele căi de deblocare a crizei generale în care se sufocă învățămîntul în România zilelor noastre.

Abordare stilistică – efecte de lectură

Cartea aceasta se lasă citită ușor, plăcut. Poate și pentru că marile teme sînt servite în tablete, divizate în mod cvasi-egal, doze de farmaceutic. Ca în medicină, reluarea, aici a subiectelor, indică periodicitatea tratamentului prescris, dar și gravitatea afecțiunilor. Impresionează la lectură, sobrietatea tonului, echilibrul și ponderea fiecărei afirmații. Autoarea nu se hazardază niciodată să susțină puncte de vedere, să contrazică sau să respingă fără să se sprijine pe argumente, cel mai adesea înlănțuite într-o demonstrație coerentă, mereu solidă. Tonul, uneori amar și sarcastic, se decantează citeodată în apoftegmatice: „Unii știu dacă o carte e bună sau proastă încă înainte de a o fi citit...”; „...dependența economică naste monștri mediatici...”; „Rarorii – sobrietatea primează! –, urme ale unui reprimat lirism metaforizant ies la suprafața ideilor: „...vara aceasta, capricioasă și despletită...”. Dar sobrietatea stilistică nu înseamnă nicicum ariditate plicticoasă, și o astfel de convingere o pune Carmen Mușat în practică în cursul întregului său demers analitic. Ea își înmoaie adeseori pana în vitriolul pamfletului, ducînd astfel mai departe tradiția acerbității afit de specifică gazetăriei românești (nu doar interbelice): incompetentă la noi, românii de azi, are nu de putine ori „staiif”, semidoctismul atacă „agresiv”, în „cete de mititei”, prostia e „resentimentară”, vanitatea „gonflabilă”, analfabetismul politic se ia de mîna cu „egolatria” iresponsabilă, și așa mai departe, dîndu-se de fiecare dată exemple concrete de rigoare, căci unui autentic publicist îi repugnă, ca vană, teoretizarea nudă. Ironia atinge cotele paroxistice ale virulenței, amintindu-ne de un Eminescu, de un Argezei, un Cocea sau un Pamfil Șeicaru: „stranii mutanți” și irecuperabile relicve („celebrități fanate ale „epocii de aur”), unii foști poeți sau virtuozii în „omagiile ursuroase” ai naționalism-comunismului ceausist s-au adunat, în coloane de revistă, ca într-un „insectar” al refuzatilor de Istorie, al „defazațiilor temporale”, incapabili să înainteze altfel decît în genunchi, și își caută debusolați stăpînul.

Dacă tonalitatea generală a volumului pendulează, stilistic, între sobrietate reținută și rafinament expresiv, în schimb implicarea auctorială, excluzînd din capul locului orice debordare umorală în raport cu o problemă sau alta, adoptă judicios singura poziție admisibilă în cazul unui publicist: echidistantă. Iată un exemplu. Atitudinea autoarei față de politica foștilor guvernanti PSD (la vremea scrierii articolelor, aflați în funcții), în domeniul învățămîntului, este transant, repetat și argumentat negativă. Iată ce scrie, apoi, Carmen Mușat, nu mai tîrziu de noiembrie 2005: „...atitudinea de-a dreptul responsabilă a actualilor guvernanti față de problemele educației indică o lipsă acută de viziune și o neînțelegere totală a priorităților naționale.” Guvernarea s-a schimbat, prăpastia s-a adîncit, cronicarul veghează la fel de atent, indiferent în culoarea luminii politice!

O singură nemulțumire mă oprește să pun aici punctul final. Nu am înțeles bine titlul însuși al volumului. Mai exact, dacă și în ce măsură reflectă el problematica ansamblului. Dar și în ce fel se raportează la ea. Mi-e teamă că doar parțial. În schimb, titlul primei secțiuni, amintit aici de cîteva ori (*Oglinda spartă*), incitant la reflecție și la discuții, îmi pare foarte bine ales: oglinda în care, măcar din cînd în cînd, ar fi foarte bine să ne privim chipul este de fapt una „spartă”, poate chiar sfărîmată. Nu ne putem reprima, însă, micile întrebări răsărite în umbra metaforei. Totuși, cine sau ce ne-a „spart” propria oglindă? Oare alta întreagă, nouă, nu ne-am putea, fiecare în parte, totîmpreună, procura sau face de-a dreptul?

Încheiere

Reiau aici o idee, adesea prezentă în articolele autoarei. În activitatea sa de publicist, de activist, a tot *observer*, în presă. Această presă, în România post-totalitară, este sînsa de neratat a democrației. Pentru că este „cîinele de pază” al ei. Cred că ideea trebuie completată. Dacă presa este, indiscutabil, „cîinele de pază” al puterii, Carmen Mușat poate fi socotită, și nu cred că mă înșel, un tîgru al presei de azi. Blindetea, urbanitatea cotidiană în atitudini și gesturi, care îi caracterizează comportamentul, afabil în orice relații, și se reflectă irepresibil în atitudinea scrisurii, este blindetea unui tîgru. Ori de cîte ori pericolul se arată, ori de cîte ori inamicul amenință, chiar de departe, tîgrul liniștit sare și sfîșie.

Popa Duhu în lumina documentelor

DIMITRIE COSTEA

Editura Golia din Iași a tipărit, anul trecut, lucrarea *Pe urmele arhimandritului Isaia Teodorescu (Popa Duhu), învățătorul lui Ion Creangă* (247 p.), autor fiind venerabilul preot Mihai Mocanu, originar din Cogeașca Veche. Ca tot ce se leagă de biografia marelui povestitor humuleștean, cartea se citește cu interes și chiar cu plăcere, fiind remarcabilă prin bogăția documentării, realismul interpretării faptelor și claritatea expunerii. Creangă l-a evocat pe fostul său profesor în medalionul *Popa Duhu* și în *Amintiri din copilărie*. Acesta apare ca o figură pitorească, învîlăuită de simpatie și humorul anecdotic al prozatorului: „duh neastîmpărat și neîmpăcat chiar cu sine însuși”, care „purici mulți nu făcea într-un loc”, spirit neconformist „mare de inimă, dar de gură și mai mare”, cinstit și sărac, bun și darnic cu copiii.

Unii comentatori (Leca Morariu) s-au îndoit de existența lui reală, bănuindu-l o plămăuire a lui Creangă. Primul care a susținut realitatea vietuirii sale a fost G. Ibrăileanu și, după el, au venit cu dovezi incontestabile preotul profesor D. Furtună, Gh. Ungureanu s.a. S-a descoperit apoi și portretul în olei al lui Popa Duhu, executat de pictorul Constantin D. Stahi în 1864, cînd arhimandritul era rector al Seminarului „Veniamin Costachi”. Un comentator clujean, N. Iuga, l-a considerat „un Diogene moldovean”, apropiere cu care pr. Mihai Mocanu nu poate fi de acord, pe bună dreptate, austeritatea traiului monahal creștin fiind total diferită de traiul „conform naturii” al filozofului cinic din antichitate.

Trecînd la expunerea datelor biografice, autorul acceptă anul nasterii 1812, propus și dovedit de D. Furtună. Fiu al diaconului Teodor din Cogeașca Veche, mort de timpuriu, orfanul Ion Teodorescu a deprins titlul la strana bisericească din sat, după *Ceaslov*, *Psaltire* și *Paremii*. Avînd o copilărie grea în familia numeroasă a răposatului dascăl, tînărul cere la Mitropolia din Iași să fie primit la Seminarul de la Socola, cel mai vechi seminar din țară (înființat în 1803). Avea 22 de ani și a fost primit la intervenția unchiului său, (fratele mamei văduve) Neofit Artimescu, ieromonah la Mînaștirea Trei Ierarhi. Anii petrecuți la Seminarul Socola (1834-1842) vor fi pentru el „timpul său de aur”. Aici, în cei opt ani de școală, s-a format ca om de cultură, citînd cu nesat cărțile din biblioteca Seminarului și învățînd mai multe limbi străine (elina, latina, franceza, rusa). Este promovat, încă elev fiind, în 1836, ca liturghisitor, apoi, cu timpul, ca profesor și administrator. Suferînd însă de reumatism și spondiloză, cere și i se aprobă mutarea provizorie („vremelnicească”) la Mînaștirea Vorona din jud. Botoșani (la 20 decembrie 1845).

La Mînaștirea Vorona, timp de 6 ani (1845-1851) este preot liturghisitor și iconom (administrator). Odihnit, cu sănătatea parțial refăcută, Isaia Duhu se reîntoarce la 20 decembrie 1881 la seminarul Socola, unde slu-

jește ca preot, duhovnic, iconom și profesor „provizoriu” cu o jumătate de normă. Nemulțumit de condițiile oferite, el înaintează un protest la Mitropolia din Iași și se gîndește să plece la Sf. Munte Athos, dar nu-și poate îndeplini dorința.

Atunci se îndreaptă spre Mînaștirea Neamt, care era un mare centru de cultură al Moldovei. Decele lui mutări aveau o motivație reală: starea precară a sănătății, nedreptățile ce i se făceau, prea multe atribuții cu care era împovărat etc., deci nu afit firea lui nestatornică, nemulțumirea de sine, de care scrie Ion Creangă. Autorul lucrării afirmă, cu drept cuvînt, că unele „convorbiri”, de pildă aceea cu mitropolitul Calinic Miculescu, în biserica Buna Vestire, sînt exagerări prin care Creangă se războia indirect cu înalții prelați care îl caterisiseră.

La Mînaștirea Neamt, sub oblăduirea luminată a bunului staret Neonil Buzilă și a arhimandritului Dionisie Romano, Isaia Teodorescu a fost profesor și director al Scolii Domnești de la Tirgu Neamt, deschisă la 1 iunie 1853, în prezenta domnitorului Grigorie Alexandru Ghica. Aici i-a avut, printre elevi, pe Ion Creangă și pe viitorul filozof Vasile Conta. Creangă remarcă aici bunățatea lui Isaia Duhu, care cumpăra din banii lui fructe și alte bunătăți pentru școlarii săi destul de săraci.

După decesul staretului Neonil și plecarea arhimandritului Dionisie Romano ca episcop la Buzău, Isaia Duhu nu se înțelege cu locuitorii celor menționați, care nu erau de părere ca elevii să învețe și altceva decît *Ceaslovul* și *Psaltirea*, cum voia directorul Isaia Teodorescu.

Cu sănătatea zdruncinată, acesta revine la Iași și face o pauză de un an de zile, după care este numit, în 1858, pentru a treia oară, la Seminarul de la Socola, ca profesor de *Istoria bisericească* și *Tîlcuirea Noului Testament*. Dorința lui de a preda un curs de „religie naturală” la Academia Mihăileană, înființată de Mihail Sturza-Voievod în 1835, ca prima școală de învățămînt superior din Moldova, nu este acceptată în 1858. Între 1860 și 1864, Isaia Teodorescu devine student la Facultatea de Teologie din Iași, obținînd „Atestatul nr. 1 din octombrie 1864”.

În același an este numit „rector” al Seminarului „Veniamin Costachi”, iar titlul de licențiat în teologie i-l aduce și pe acela de arhimandrit. E numit, de asemenea, membru al Comitetului de Muzică și Declamație din Iași și ia legătura cu Eduard Caudella. Își dă însă demisia, în 1865, din funcția de director („rector”) al seminarului din cauza că s-a opus secularizării învățămîntului teologic, deranjînd prin competența sa pe cei lipsiți de vocație religioasă.

Ca fondator al periodicului „Predicatorul moralului evanghelic” (de la 8 oct. 1864 pînă la 8 iulie 1865), el publică peste 80 de predici rostite în bisericile din Iași și din împrejurimi, cele mai multe fiind ale sale și unele ale elevilor din cursul superior al seminarului. Ziarul era subvenționat de Mitropolie și din foarte puținele abonamente ale preoților. Autorul afirmă că Popa Duhu „a fost unul dintre cei mai dotați predicatori ai Iașului din

sec. al XIX-lea”, punîndu-i predicile alături de *Didahillei* lui Antim Ivireanul. Strîngerea și publicarea acestora într-un volum de către Mitropolia Moldovei și Bucovinei ar fi un real act de cultură, scoțînd în evidență marele talent de orator religios al acestuia.

Capitolul *Relațiile arhim. Isaia Teodorescu – Ion Creangă; Admirația elevului față de profesor* (p. 66-82) este unul dintre cele mai substanțiale. De fapt nu e vorba numai de admirație, cît mai ales de afinitățile spirituale dintre Creangă și Popa Duhu. Aceștia aveau multe asemănări: originea țărănească, istețimea minții, creștina în Dumnezeu, deprinderea învățării în tinda bisericii, rîvna continuă de a se cultiva, sinceritatea și cinstea, dragostea de școlarii lor, sărăcia și boala. Îi despărțea însă talentul (Creangă era un povestitor genial, cu un humor ca nimeni altul, Popa Duhu era un mare orator bisericesc și un mare moralist). Preotul profesor D. Furtună din Dorohoi a remarcat înrîndirea lor spirituală în trei articole publicate, în 1931, în ziarul „Lumea” din Iași. Creangă l-a înflînt pe Isaia Teodorescu mai întîi în 1853, la Școala Domnească din Tirgu Neamt, apoi i-a fost elev la Seminarul din Socola (unde a urmat doar cursul inferior de 4 clase) și în 1860, cînd ia ființă, la Iași, Facultatea de Teologie, pe care, în 1864, Isaia Teodorescu o și absolvă. În 1887, cu doi ani înainte de a muri, Creangă se duce la Tirgu Neamt, să-și revadă rudele și locurile copilăriei. Atunci el arată unde locuia Popa Duhu, de care își aminteste cu duioșie. Cu aceeași ocazie îl vizitează și pe Eminescu, aflat în spitalul Mînaștirii Neamt.

Om de o corectitudine pilduitoare, arhimandritul Isaia Teodorescu a fost însărcinat și cu inventarierea bunurilor materiale ale Mînaștirii Aroneanu, în vederea aplicării decretului de secularizare a averilor mînaștiresci.

De menționat, de asemenea, activitatea de întemeietor de școli a lui Popa Duhu. Acesta a sprijinit nu numai înființarea „școlicii din satul natal Cogeașca Veche”, mica lui „pătri-oară”, dar și a mai multor școli: Aroneanu, Cucuteni, Bucium și altele.

Un capitol mișcător al cărții este *Început de apus*, descriînd lipsurile și mizeria îmbătrînirii premature a unui om care s-a jertfit toată viața pentru binele bisericii și al școlii. I se increditează posturi bisericesci umile, nepotrivite rangului de arhimandrit: „superior” la biserica Sf. Sava, la biserica Nicoriță din Tătărăsi, Bolnav, sărăcăcios îmbrăcat, se stinge la 25 decembrie 1877, fiind immormintat la cimitirul „Eternitate”. Nu i se mai stie mormîntul.

Lucrarea preotului Mihai Mocanu, clară, bogată și însuflețită, este rodul unei îndelungate munci de documentare. Rămîne o carte de referință pentru orice viitor biograf al lui Isaia (Duhu) Teodorescu. Ea se cere completată cu publicarea periodicelor acestuia. Iar cine va scrie vreodată monografia satului natal Cogeașca Veche va găsi o parte din material în capitolele *Despre Cogeașca preistorică și Arboreștii din Cogeașca Veche*.

Geo Bogza, între Poezie și Pușcărie (IV)

NICOLAE TZONE

Primul care trebuia s-o pătească în urma inițiativei Academiei nu putea să fie altcineva decât Geo Bogza, care, deja în 1937, era expert în „boxul, deloc agreabil, cu autoritățile statului, devenit între timp unul dintre cei mai buni reporteri din presa noastră, poetul asază amănunte concludente asupra acestei a două privațiuni de libertate în articolul *De ce am fost arestat? De ce am fost eliberat?*, publicat în ziarul al căruia redactor era în momentul reținerii de forțele de ordine, „Tempo” (anul V, numărul 1160, 9 aprilie, 1937, pagina 1).

Să reamintim pasajele mai importante:

„În România s-a petrecut un fapt de o excepțională gravitate. Sub influența unei campanii, care nu e nici dezinteresată, nici lipsită de dedesubturi care vor produce stupefacție când vor fi dezvăluite, un scriitor a fost arestat din nou pentru o carte tipărită cu patru ani în urmă și pentru care avusese proces și fusese amnistiat. S-a întâmplat pentru prima oară, cel puțin din cazurile cunoscute public, ca un om să fie arestat de două ori și trimis de două ori în judecată pentru aceeași vină, adevărată sau numai presupusă. / (...) În ziua de 31 Martie când am fost luat de un grefier și un agent atasati pe lângă un cabinet de instrucție pentru arestarea și cercetarea criminalilor mi-am spus în conștiința mea tulbură de om certat cu legile țării: te pomenesti, mi-am spus, că magistratii instructori au descoperit că eu sint adevăratul asasin al Titei Cristescu. Sau cine stie, mai mi-am spus, poate că s-a aflat în fine că am fost tovarășul lui Grosz-Cagero și că el a împărțit cu mine milioanele furate țării. Sau te pomenesti, mai mi-am spus, și ca un mare vinovat ce mă simteam, m-am făcut cât mai mic între agenții care mă duceau, te pomenesti că Sile Constantinescu a mărturisit că și-a asasinat părintii și i-a măcelărit în pivniță în urma sfaturilor perverse pe care i le dădeam eu în fiecare miez de noapte. Te pomenesti că toate astea s-au aflat și acum am să-mi primesc pedeapsa pentru toate blestemățile comise, îmi spuneam cuprins de neliniște în timp ce oamenii legii mă duceau pe drumul simbolic și dureros al justiției. / Vă închipuiți stupefacția mea când în cabinetul de cercetări n-am fost pus în față în față nici cu spectrul Titei Cristescu, nici cu Sile Constantinescu și nici cu chitanțele de milioane pe care le eliberasem lui Grosz-Cagero. Nimic din tot acest arsenal al înfamii mele. Nimic. Mi s-a arătat în schimb cu un gest acuzator, ca și cum ar fi fost îndreptat spre un cadavru de om ce aș fi asasinat tocmai și pentru care trebuia să mă mustruș cumplit conștiința, mi s-a arătat o broșurică verze [n.n. – coperta volumului *Poemul invectivă este de culoare verde*] cu niște poezii pe care le scrisesem acum șapte ani, pe care le tipărisem acum patru ani în două sute cincizeci de exemplare, date gratuit pe la prietenii și criticii și pentru care fusesem arestat atunci, trimis în judecată și amnistiat. / Știu că n-o să mă credeți, dar nu pot să vă spun decât adevărul: pentru această broșură eram arestat acum din nou. Nu pentru Tita

Cristescu, nu pentru Sile Constantinescu sau Grosz-Cagero. Nu mai mi-am putut face nici o iluzie: eram arestat pentru asta și numai pentru asta. Judecătorul de instrucție mi-a precizat-o și a emis mandatul de arestare. O oră mai târziu, pe când mă aflam la beci, gândindu-mă mult asupra acestui lucru mi-am dat seama cât de gravă, cât de îngrozitoare e vina mea. Și cum n-aș fi fost vinovat? Într-o țară cu atâtea afaceri suspecte, într-o țară cu transferuri, cu devize, cu Grosz-Cagero și Vasilescu-Cantalup, când a fost să fiu arestat, nu s-a găsit nimic mai bun în sarcina mea și a trebuit să fiu arestat tot pentru broșurica verzeu cu poezii de acum șapte ani. / Nu e așa că e revoltător? Să nu fiu în stare, timp de șapte ani de zile să comit un nou delict, un mic chitibus de care justiția să se lege și să mă asvirle în pușcărie? Spre rușinea mea trebuie să mărturisesc că așa a fost. Un individ ca mine nu merită desigur decât să înfunde ocnă. Am înțeles atunci de ce s-a emis mandatul de arestare și de ce el a fost apoi confirmat cu toată pledoaria strălucită și incisivă a maestrului Perieteanu și pledoariile călduroase și documentate ale avocaților mai tineri: Mihail Sebastian, V. V. Stancu și Radu Theodorescu. Am înțeles și de ce trei zile mai târziu Camera de punere sub acuzare a respins apelul pe care îl făcusem. Am înțeles și de ce unele persoane de la palatul de justiție spuneau pe acolo și prin oraș că orice s-ar întâmpla am să fiu ținut arestat, judecat sub stare de arest și trimis în pușcărie cu maximal pedepsei. Un individ ca mine care timp de șapte ani n-a fost în stare să comită un nou delict merita șapte ani de ocnă. / Mă pregăteam chiar cu resemnare când pe neașteptate am fost svirlit afară pe poarta închisorii, tot atât de pe neașteptate cum am fost virit. Ce s-a întâmplat? De ce 24 de ore după ce Camera de punere sub acuzare a hotărât să fiu ținut

prizonier la Văcărești, în «interesul instrucției» și pentru a asigura societatea împotriva periculoasei mele persoane de «infractor prin obișnuință» mi se dă drumul? De ce am fost arestat, desigur ca o păcăleală pentru legile țării, la 1 Aprilie? De ce mi s-a confiscat mandatul la 2 Aprilie? De ce s-a svonit că infund pușcăria la 3 și 4 Aprilie? De ce mi s-a respins apelul la 5 Aprilie? De ce am fost eliberat la 6 Aprilie? Ce am făcut pentru una, ce am făcut pentru alta? Ciudată arestare, ciudată eliberare. Poate că se vor lămuri cu timpul. Dar deocamdată am tot dreptul să vă rog să-mi dați voie ca întrebându-mă maximul de bună-cuviință să întreb chiar dacă n-o să primesc răspuns: De ce am fost arestat? De ce am fost eliberat?”

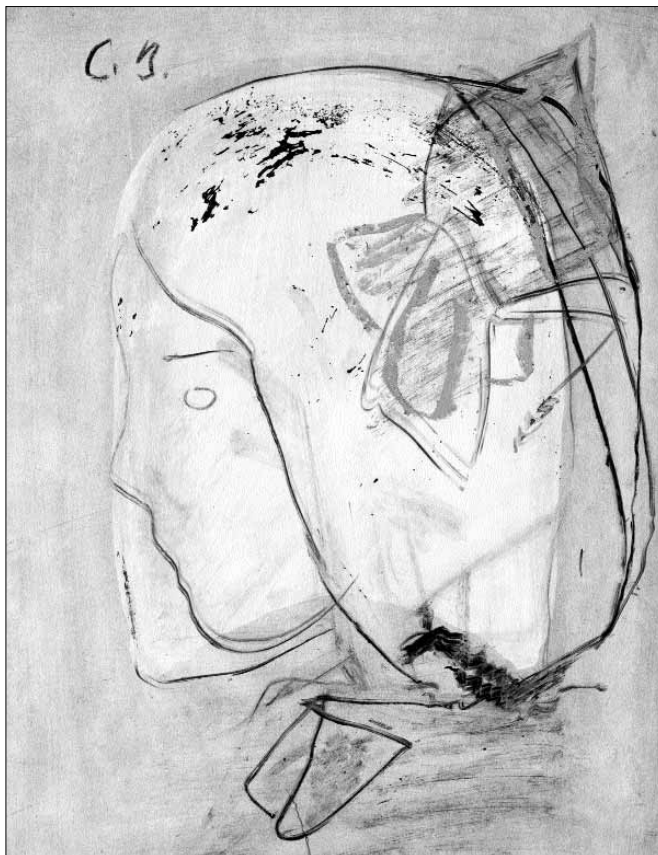
Mai trebuie spus că, în timpul celor șase zile de detenție la Văcărești poetul a trimis spre publicare ziarului său câteva reportaje excepționale. Titlul fiecăruia este redactat cu litere uriașe pe pagina de ziar. Iată unul dintre ele: „Ziarul «Tempo» începe azi publicarea unui senzational reportaj / ÎNCHIȘOAREA VĂCĂREȘTI / văzută de Geo Bogza / Vedetele Codului Penal: Berilă, Cantalup, Dolorosa / și toate celebritățile santajului, escrocheriei, spargerilor și tilhăriilor vor defila în cursul acestui reportaj cu viața de oameni plini de păcate”. Textul care urmează are o suculență, o savoare și veselie și dureroasă, pe care cu greu le-ai fi putut imagina în descrierea sobră a lumii carcerale, a mediului subuman în care ființele colcăie reduce la simțurile elementare. Unul dintre subcapitole se intitulează „Geo Bogza discută cazul Berilă / Berilă discută cazul Bogza” și este, în fapt, o scenetă pe cînste. Scriitorul, devenit detinut, devenit „coleg de pușcărie” cu asasinul din Galati, care ucisese cu singe rece nu mai puțin de

sase oameni, i se confesează, vorbindu-i despre „iubirile” vieții sale, doamnelor „Academia” și „Pornografia”.

Ar fi de imaginat un spectacol de teatru de excepție pornindu-se de la dialogul dintre Poet și Ucigaș: „(...) Berilă e un măcelar, o brută inconștientă cu fața strălucită într-un rinjet de fiară. Regret din suflet că trebuie să spun asta despre un coleg al meu de pușcărie. Mi-ar fi plăcut ca însemnata crimă de la Galati să poată fi explicată astfel încât ea să arate cum se întâmplă cu toate crimele, că vina nu e numai a asasinului. / Din păcate Berilă este un ucigaș al propriei lui monstruoșități. Omul asta poate să omoare oricîți oameni, simplu, fără remuscări, cum ar strivi niște muște. Ceea ce e greșit de Berilă, e înfățișarea lui de om și de aici i se trage toată nenorocirea. Berilă are față de toți ceilalți oameni o atitudine de tigrul sau de jaguar. Berilă nu se sinchisește de viața oamenilor și nu are conștiința mai tulburată decât a unui tigrul când a înfîlînit un om în junglă și l-a sfîșiat. Cu o înfățișare de tigrul, Berilă ar fi fost o fiară superbă care ar fi urmat fără sovărire instinctele sale. Înțîfîșarea lui de om se datorește fără îndoială din partea naturii. (...) După ce schimbăm câteva vorbe de politete, trec de-a dreptul la miezul unei chestiuni mai interesante: / Mă Berilă, ai fost cel mai prost criminal din cîți s-au pomenit pe lumea asta. / Berilă ridică fruntea și evident plictisit, mormăie: De ce am fost prost, mă? / – Mă Berilă, ai omorît șase oameni și după aceia n-ai știut să te ascunzi nici cît se ascunde unul care a furat o haină. / (...) – Mă Berilă, spune drept, de ce i-ai omorît? / – Erau beti (...). Apoi plimbîndu-și privirile pe pardesiul meu nou mă întreabă cu oarecare dispret: / – Dar tu pentru ce ești aici, mă? / – Pentru o femeie, mă Berilă. / – Hă, hă, grohăie Berilă. Așa și pe dincolo de femeie. Ce i-ai făcut mă? / – Am ultragiato-o. / – Cu cuițul? / – Cam așa ceva. / – Cîte lovituri i-ai dat, mă? / – Două sute cincizeci. / – Cite mă? face el deodată. / – Două sute cincizeci. / – Mă, asta-i crimă pasională. / Zurliu ești mă, se minunează Berilă. A murit femeia? / – Nu, e la spital. / – Era frumoasă? / – Așa și așa. / – Cum o chema, mă? / – Academia. / – A-ca-de-mia? silabiseste Berilă. Mă, ce nume și la ea. Avea gologani? / – Are moșii. / – Mă, firar să fie! Păi atunci? / – De, mă Berilă. Era cam bătrînă. / – Aha, înțeleg, și te-ai legat de una mai tină. / – Așa zice ea. / – Și p-asta cum o cheamă mă? / – Pornografia. / – Ei, pă dracu! Por-no-gra-fia? Dar zurliu mai ești, mă! Unde le găsiți mă, cu numele astea? Niște grecoalice, se vede de pe la Brăila. / – Cam așa, mă Berilă. / – Să nu te mai incurci cu grecoalice, că s-certărețe a dracului. Am păt-o și eu odată cu una, Polixenia. Dar las' că și ale tale! Academia și Pornografia. Zurliu ești, mă! Și mai ziceai de mine! face Berilă cu glas gros de urs mormăitor”.

***

Manuscrisele pe care le am în arhivă probează realități despre care încă nu putem vorbi. Cîteva mari pasiuni i-au consumat imaginația, dar și trupul. Doamna Bogza, Elisabeta (Geo o numea Buntuy), femeia care a trăit simplu și fără nici un fel de zgomot în umbra sa, i-a asigurat o discreție pe care muntele de om care era scriitorul (avea aproape doi metri înălțime) cu siguranță că o pretuia foarte mult. S-au cunoscut la Bustenari, devreme de tot, și zăboveau în escapade adolescente sub protecția dealului Măciucul, de deasupra asezării întesate

de sonde ca pielea unui arici de tepi. S-au iubit și, în tinerețe, Bogza o ducea oriunde cu el, existând o multime de fotografii care le atestă existența de cuplu și tandrețea reciprocă.

Eu am cunoscut-o în ultimii ani – s-a prăpădit acum două veri – și îi voi rămâne totdeauna recunoscător ca mi-a încredințat, prin cesiune notarială, drepturile de editare ale operei lui Geo Bogza, precum și cea mai mare parte a arhivei rămase în urma sa. Am retipărit prin facsimilare revista „Urmuz”. Retipăresc, tot în ediție anastatică, atât *Jurnal de sex*, cât și *Poemul investivă*. Voi finaliza curînd o amplă construcție documentară, care să epuizeze subiectul. Am adunat foarte mult material în acest sens și constat că nu am utilizat decât o parte din el pînă acum. Va fi, pesemne, o carte de mare succes, căci dincolo de biografia scriitorului se va prefigura și o fată, hidă în cea mai mare parte, a României, făloasă la vedere, dar teribil de roasă de vicii și de cancerul micimii omenești, pe dedesubtul mereu ascuns cu precauție, cu o jenantă schimonosire.

***

Geo Bogza a scris cum a scris pentru că avea darul de a privi pe dedesubturi fără efort și fără ipocrizie. Eu cunosc suficient de mult istorie literară, la prima mînă, ca să zic așa, ca să pot afirma, în cunoștință de cauză, că tînarul Bogza a fost stăpînit de geniu, că manifestarea sa literară este unică în spațiul est-european. *Poemul investivă* și ineditile rămase de la Bogza arată, din ferice, că înainte de a deveni gazetar social, era un scriitor împlinit. Avantajat de existența în cadrul unei societăți lipsite de asperitățile celei în care a trăit și dacă nu se iluziona că românul poate avea legăturile oneste cu politicul, ar fi devenit din a dreptul formidabil în tot ceea ce a însemnat viața și opera sa. Înclinarea spre sîmba, în perioada de după încetarea apariției revistei „Unu”, survenită la finele lui 1932, i-a rupt cumva zborul de vultur singular, i-a îmblînzit vitalitatea și i-a domolit demonul care-i hrănea manifestările de fiece clipă. Oricum, tînarul Bogza va fi pururi nemuritor. Cine nu mă crede, îl îndemn să citească fie și numai cîteva propoziții scrise de el în perioada de plenitudine a răzvirării sale:

„Lumea de dinafară de noi e un incendiu. Lumea de dinăuntru nostru e alt incendiu. Și alergăm între ele pe o culme, care ne e luciditatea noastră delirantă – toate luciditățile neaservite sînt delirante.

Nu ne aparținem. Sîntem ai unei contemporaneități care ne reclamă, care ca o caracată își întinde spre noi tentaculele unor probleme, unor turmentări cărora ne abandonăm întreaga existență.

Ne asezăm astfel ca o za în plus la capul unui lant foarte lung. Sîntem modernisti numai întrucît care ne reclamă, care ca o caracată își întinde spre noi tentaculele unor probleme, unor turmentări cărora ne abandonăm întreaga existență.

Acum e rîndul nostru. Nu vom trișa. Ne lipsește facultatea de a putea ignora care candoare gustul unor adevăruri de acid sulfuric. Pleoapele noastre închise măresc mai mult aciditatea imaginilor. Masa deasupra căreia scriem e un rug. Dacă alții își caută prin scris un drum și un sfîrșit de satisfacții noi, care stîm, care avem conștiința chinuitoare a existenței noastre de aici pentru o singură dată, că numai acum în întreaga scurgere a timpului ni se permite să vorbim, înainte de a intra din nou în marea tăcere ne este cu neputință să ne desconsiderăm trădative existenței, să ne multumim cu paliativa, să ne pretăim la morfologia acelorasi teme variînd între idilă și adulter, vrem altceva, o necesitate organică – poate

izbucnirea în clipa asta și în noi, a tuturor durerilor acumulate de ființă în atîtea miliarde de ani – ne face să ne răscolim în adîncuri, să spunem totul într-o fărîmăre a lumii ca a unei oglinzi, tot ceea ce s-a ocolit, tot ceea ce a fost deasupra oamenilor ca o vraje și ca un jug, și să gustăm din tîria lumii ca dintr-un sublimat, fără a ne conserva, fără a ne teme că am putea sfîrși într-un fel pe care restul oamenilor l-ar numi catastrofa”. („Exasperarea creatoare”, „Unu”, an IV, nr. 33, februarie 1931).

***

Despre revista „Unu”, zăbovind asupra lui Bogza, am amintit tangential. Pentru că am reamintit-o, nu vreau să uit să aduc, o dată în plus, multumirile mele d-lui Vladimir Pană, care mi-a deschis todeauna ușa casei sale și mi-a pus la îndemînă, de multe ori, documente de prim ordin. Tot prin domnia sa am reușit să pătrund și dincolo de ceea ce se poate vedea, adică în *Zona Interzisă* a avangardei noastre. Este vorba de ceea ce, generic, as putea numi „tezaurul negru” – mă refer la publicațiile „PULĂ / Revista de pula moderna / Organ Universal” și de „Muci”. Ambele sînt isprăvi ale celor reuniți în grupul „Alge”, publi care au și publicat revista cu acest nume. Primul număr din „Alge” poartă pe una din pagini cuvintele: „ANUNȚ / Rugăm a nu se intra la redacție cu vaporul deoarece nu sîntem Marea Sargaseilor; / Sîntem alge de sine stătătoare”. Un număr al publicației este subintitulat „Revista diti-rambică”, în altul există o propoziție anume pentru autorul *Poemului investivă*, pe care foarte tinerii săi prieteni îl divințau pur și simplu: „A sosit o sondă de la Bostenari cu petrol în testicole: GEO BOGZA”. S-au editat în totalitate 7 numere, ultimul fiind o simplă foaie cu o urare specială pentru Sașa Pană, care tocmai se căsătorea cu Mary-Ange. O transcriu, pentru edificare: „ALGE / Piatra Neamt 26 iulie 1931 / NUMĂRUL SAPTE / SCOS PENTRU LA NOAPTE // EDIȚIE MĂRUNTĂ / NUMĂR PENTRU NUNȚĂ // BEM VINUL DIN ACEASTĂ CANĂ / PENTRU MADAM SASA PANĂ”. Cine erau zăbăucii? Să-i numim: Gherasim Luca, Perahim, Aureliu Baranga, Sesto Pals, Paul Păun.

La un moment dat, aceștia, neavînd astîmpăr, se gîndesc să facă o jucărie cu numele „organului universal”. Poate că îl citiseră pe Creangă, în a cărui ediție îngrijită de Kirileanu, un text se numea nici mai mult, dar nici mai puțin decât „Povestea povestilor / Povestea Pulei”. Poate că nu l-or fi citit pe Creangă, nu asta e important. Cert este că pe o coală de hîrtie îndoită cu staif la unul din capete, au pus titlul pe care l-am reproduș un pic mai înainte fără falsă pudoare, și adaugă, dincolo de numele lor: Gherasim Luca, Paul Păun, S. Perahim, Aureliu Baranga – Sesto Pals n-a participat cu texte în interiorul jucăriei tipografice –, următoarea precizare: „Azi 1 octombrie s-au scos treisprezece pule”. Și pentru ca totul să fie, cum zic adolescenții zilelelor noastre, naspa, în interiorul colii s-a așezat și o fotografie, cu doi dintre autori în pielea goală, sub care s-a pus explicatia: „Redactorii șefi ai revistei Pula la lucru”.

Revista „Muci” (sub titlul ei este așezată, ca o zgardă la un ciîne, propoziția: „Pentru că nu purtăm fiduliile în tabacheră” n-întilăm GRUPUL MUCOSILOR”) a fost a scoasă de întregul grup, marcîndu-se în acest fel expoziția de pictură a lui Perahim. S-au tipărit, la 7 februarie 1932, 200 de exemplare.

Peste un an, în 1933, grupul de prieteni scoate o nouă ediție a revistei „Alge”, de data asta în format mare. Se păstrează același stil percutant, la care se adaugă, firește, noi îndrăzneli. Se vine, la un moment dat, cu o idee cel puțin cutezătoare, și anume aceea de a i se trimite unui cărturar de calibru (care, însă, vedea roșu în fața ochilor ori de cîte ori înlîna ceva ce avea

legătură cu spiritul de frondă) un exemplar, cu dedicația: „Marelui nostru Profesor Nicolae Iorga”. Ce s-a întîmplat nu era prea greu de ghicit. Sesto Pals, într-un text pe care mi l-a dat și pe care l-am publicat în „Omul ciudat”, carte de poezii pe care i-am tipărit-o la Editura Vinea în 1998, mărturisea: „Iorga, indignat, a subliniat tot ce putea fi considerat pomografic sau subversiv în revistă și a cerut Ministerului de Interne să fim judecați. Era în perioada cînd tot N. Iorga a cerut să fie judecat Geo Bogza pentru *Poemul investivă*. / După o percheziție în casa mea, unde era și așa-zisa redacție, am fost dus împreună cu Gherasim Luca, aflat întîmplător la mine, la Prefectura Poliției și aruncați într-o sordidă «plosnă-tărie», de unde a doua zi dimineată am fost transferați în dubă la închisoarea Văcărești, găsindu-i acolo pe Paul Păun, pe Perahim, pe Aurel Baranga și pe tipograful nostru Bercovici. La Perahim mai fusese găsit și un alt material, o revistă tipărită în 13 exemplare, cu titlul «Pulă», nedestinată vinzării, care însă a provocat mult zgomot. / După zece zile am fost eliberați toți din puscărie, urmînd să fim judecați. Am beneficiat însă, după doi ani, de o amnistie. / După cele zece zile de prevenție, am rămas traumatizat și n-am mai fost capabil să dau un examen de admitere la Politehnică, la care am intrat abia în 1934.”

Arestarea minorilor a fost subiect gras de presă și nici un ziar ce se respecta nu a scăpat prilejul de a reflecta evenimentul. Din nota transcrisă în „Curentul” – cu destule neglijente – reiese cu claritate faptul că, într-adevăr, Nicolae Iorga a făcut reclamația care a trimis componentii grupului „Alge” la pîmaie. Erau niște copii, liceeni abia, dar acest fapt era, desigur, nesemnificativ pentru cel care știa, în partea aceasta de Europă, cel mai bine istoria omeniirii.

Nota amintită era publicată cu un titlu mai mult decît edificator: „Un scandalos atentat la bunele moravuri / Cîțiva «literați» adolescenți tipăresc o revistă scabroasă și o trimit pe la casele oamenilor”. Iată conținutul său:

„Sînt cîteva zile de cînd, atît Prefectura poliției Capitalei, cît și Parchetul de Ilfov au primit reclamațiuni din partea unor personalități ale vieții noastre publice care se plîngeau că poșta le aduce de la o vreme publicațiuni obscene. / D. profesor N. Iorga preciza în reclamația d-sale că ceea ce l-a scandalizat mai mult a fost o publicație primită chiar acum două zile, care avea drept titlu un Phalus, iar titlatura, de-a dreptul în limbaj popular: (Pe care, bineînțeles, n-o putem transcrie aici). / Publicațiunea aceasta (...) își luase sarcina de a spune lucrurilor «pe nume» – adică totul, pe sleau, fără rușine (...). Nici o indicație asupra redactorilor responsabili, nici o indicație asupra tipografiei ori a redacției. // **O descîndere / Inspectorul V. Parisianu, șeful poliției sociale a Capitalei începînd cercetările de rigoare, a operat în cursul zilei de ieri o descîndere la tipografiile suspecte. / La tipografia «Steaua» din bulevardul Maria, proprietatea lui David Bercovici, descînderea a fost revelatoare: autorii «Phalus»-ului au fost prinși tocmai cînd faceau corectura ultimului număr al porcoasei publicațiuni. [n.n. – desigur, această precizare este inexactă; ea reflectă doar zelul gazetariului de serviciu care a compus textul de ziar] / Au fost ridicăți cu «topotul», transportați la poliție, de unde au fost înaintați Parchetului Ilfov. [...] // **Atentat la bunele moravuri / D. Jude-instructor Oprescu fiind delegat cu anchetarea cazului a emis împotriva indivizilor de mai sus mandate de arestare pentru atentat la bunele moravuri. Ei au fost trimiși la Văcărești.**”**

Să ne oprim aici. Peripețiile avangardei noastre interbelice sînt, practic, infinite. Vom putea, oricînd, reporni, pe marginea ei, o nouă discuție. Capacul lăzii de zestre abia a fost ridicat.

BURSA CĂRȚILOR

Pierre CHARRAS, *19 secunde*, trad. Dan Radu Talpalarîu, Editura Niculescu, București, 2004, 122 pp

Terorismul e un subiect la modă în mass-media, dar el a devenit un subiect și în literatura contemporană. Un astfel de subiect se vinde bine în țări ca Franta, unde romanul lui Pierre Charras (n. 1945), *19 secondes*, a primit premiul FNAC în 2003 pentru cel mai bine vîndut roman. Cartea lui Charras a fost tradusă de Dan Radu Talpalarîu și a fost publicată în 2004 la Editura Niculescu din București, dar nu a intrat în atenția cronicilor, poate fiindcă numără doar 122 de pagini. Un roman „subțire”, s-ar putea spune, însă un roman extrem de actual prin subiectul pe care îl abordează. Personajele create de Charras (care fusese deja premiat pentru alte romane în 1995 și 2000) măsoară timpul prin ritmul propriilor vise, speranțe și așteptări, iar pe de altă parte romancierul măsoară timpul care le-a rămas de trăit acestor personaje: doar 19 secunde; și, în fiecare secundă, Sophie, Emmanuel, Gilbert și

Christelle nareză prezentul, trecutul sau propriul viitor.

Ceea ce impresionează e structura temporală a romanului care se derulează prin ochii personajelor pe parcursul ultimelor 19 secunde din viața lor, fiecare din aceste personaje fiind narator la un moment dat. Romanul e împărțit în trei momente care corespund unor elemente cheie ale vieții pe pămînt și a celei de după moarte: Zeus (sau Dumnezeu într-o altă lectură), Styxul (sau Purgatoriul) și Hadesul (sau Infernul). Apropierea de mitologia greacă vrea să transforme acest roman într-o tragedie, urmînd etapele tragediei antice. Dacă citim în această grilă de lectură care ne e sugerată de autor, romanul are logica sa care nu poate fi dissociată de logica tragediei grecești. Cine a citit această carte coboară împreună cu autorul și cu personajele sale în Hadesul creat de un act terorist. După ce am închis cartea ajungem la celebra concluzie sarrtriană: „Infernul sînt ceilalți”.

(Alexandra Petrescu)

Raluca

MIRCEA TUĞLEA

și cu monumentul ăla al ostașului sovietic e-o chestie, mi-ai zis tu înainte de-a aluneca sub plapumă, s-ar putea crede că Stalin l-a ridicat în cinstea mea, dacă ne gândim că rușii au cucerit Viena în noaptea de 13 spre 14 aprilie (deși politic corect se spune c-au eliberat-o, dar cum se spune, tot politic corect, că în aceeași noapte m-am născut eu?), adică exact acum 61 de ani, după ce podurile peste Dunăre fuseseră aruncate în aer de nemții care, săracii, credeau că mai pot rezista cu tancurile rămase, în număr de șase cu totul, cam ca-n bancurile cu armata albaneză și cu submarinele ei; s-ar zice că soldatii ăia ruși care scrutau cerul cu mina la timpă, cocotați pe stilpi, așteptau de fapt semnul nasterii mele, iar citatele din Stalin, scrise în chirilice pe obelisc, ziceau ceva de congresul partidului care-a stabilit dialectic că eu voi fi rezultatul foamei din Ucraina, al deportărilor din Basarabia, al unei întregi generații de mici ruși bastarzi, răspândiți prin toată Europa odată cu trecerea armatelor sovietice; dar crezi oare c-a meritat aștia suferință ca să mă nasc eu? oare era mai bine dacă nu mă nașteam și toate astea ar fi fost evitate? să fi fost așa un fel de pact, ceva de genul uite bă, nu-i dăm voie lui Tuğlea să se nască și voi nu mai băgați foamea aia controlată, nu mai puneți pe străzile din Kiev pancarde cum c-ar fi „imoral să-ți măninci copiii”, iar voi ăștia-lți nu mai faceți săpun din evrei, le luați doar averile la alde Rothschild și pe ceilalți îi lăsați în pace, sau îi trimiteți în Palestina, orice, numai să nu tot socotiți cîți evrei intră-n camera de gazare și care-i eficiența ei economică, pentru ca după-ăia să vă treziți cu craniul lui Hitler arătat pe Discovery, la emisiunea de curiozități din Moscova, și cu pax americana asta timpită; ce folos, căci, chiar dacă nu s-ar fi întimplat toate (și într-un fel e mai bine că s-au întimplat, a fost un final brusc, unul mai tragic, al frumoasei epoci și al idealurilor ei de căcat, un final pe care-am început iarăși, cumva, să-l experimentăm), ar fi fost lumea mai bună, ar fi cîrpit păsărelele mai tare sau cum? nu cumva toate masacrele astea ar fi existat în orice conjunctură, în orice lume paralelă pe care ne-o imaginăm în oglindă, invers față de cea pe care-o trăim? și-atunci la ce-a folosit năsterea mea, ce așteptau înfrigurati soldatii ăia ruși de lingă obelisc, ce le spunea Stalin acolo despre mine, ce minciuni băga în creierile lor rase, ca și cum ar fi ars un cd blank? e-aiurea oricum, m-am născut în plină „liberalizare” comunistă, probabil că părinților mei li s-a părut un fel de paradigă pe pămînt, față de ceea ce trăiseră pînă atunci, și de aia m-au și făcut, era vremea cînd alde Ceaușcu se plimba în trăsura cu madam regina Elisabeta, cînd Nixon îl ridica în slăvi în fața Casei Albe, la conferințele-ale de presă ținute pe pajiste, de unde mai lipseau doar membrii serviciului secret, deghizati în vaci, care să cînte înconotați „Partidul, Ceaușescu, România!”, erau vremurile alea de dinaintea crizei petrolului cînd veneau Zdenek și Romuald la Mamaia sau în 2 Mai, cînd făceau autostopul și se minunau de multimea de fîntini care le ieșea în drum, fără să știe că toate erau ridicate pe locul unor vechi crime, ca un fel de răscumpărare; m-am născut în mica asta renastere comunistă,

după ani de teroare și de rezistență armată în munți, în vreme de ciumă, ca să zic așa, numai că ciuma era atunci rozalie, un pic grăsuță, și pînă și unii ca Paul Goma se înscriseră în partid din cauza ei, s-o mai îngrase cu barba lor; era o vreme bună, cum România cunoaște cam din treizeci în treizeci de ani, astfel încît fiecare generație se poate mindri cu epoca ei de aur, se poate raporta la un trecut care nu este însă decît (vai!) trecutul absolut imediat, așa încît tot ceea ce a fost înainte de acest trecut se dizolvă în ceață și, mai mult, nefiind o nație cu simțul trecutului (altul decît cel prezent), România n-are nici pentru viitor cea mai mică vocație, ceea ce poate că-i mai bine, în definitiv; cu simțul ăsta drăcesc al viitorului s-au băgat americanii-n Irak, ca să mai scoată de-acolo petrol vreo cincizeci de ani, pînă cînd vor seca rezervele mondiale, și-n timpul ăsta să se mai gîndească la soluțiile alternative de energie, n-a fost vorba de nici o armă chimică, n-au găsit în tot Irakul nici măcar o eprubetă, și pînă și pe bietul Saddam l-au scos dintr-o hrubă în care-ncăpeau el și doi sobolani; dar vorba-i că de cînd m-am născut toate s-au dus pe apa simbelei, țara mea s-a prostiț zi de zi, coreenii l-au convins pe Ceaușcu să tragă și el niște chestii monumentale prin capitală, și uite-ășa a ras ăsta două cartiere ca să facă loc Casei Poporului, după care revoluția din Iran și criza petrolului ce-a urmat a dus România în incapacitate de plată, motiv pentru tot felul de raționalizări nebune și exporturi furibunde în contul datoriei externe, plătită înainte de termen; sint convins că dacă timpulul ăsta n-ar fi infometat lumea și n-ar fi tot tăiat lumina sau căldura

ar fi fost, pînă-n ziua de azi, presedintele României (atitudinea lui de la așa-zisul proces a fost foarte demnă, frate: n-a recunoscut nici un moment legitimitatea tribunalului, susținînd că el nu poate fi judecat decît de parlament, adică, în termenii de atunci, de Marea Adunare Națională, ceea ce era, constituțional vorbind, perfect adecvat); tot ce-a urmat după, cu Iliescu reloaded și ceilalți, arată pur și simplu faptul că mumia ăstăia, la mormîntul căruia din Ghencea vin în fiecare iarnă pensionarii cu flori, continuă să ne conducă și-acum mințile și membrele, că el ne spune și-n cine să ne băgăm pula și cînd să ne-o scoatem, dacă să punem rezervativ sau nu? deși poate rostul nasterii tale este pur și simplu ăla de-a vedea stelele, așa cum mi s-a întimplat mie acum, cînd ieșind pe balcon să trag o țigară, atent să nu scîrție parchetul sau clantele ușilor, mergînd pîs-pîs ca pantera roz, am nimerit deodată în acru curat defără și-am văzut brusc, exact în dreptunghiul profilat de curtea interioară, Carul Mare (și mai era și-un nor care părea că-l împinge, de parcă i-ar fi spus „hai mă, ce faci, dă-te mai încolo, nu vezi c-am treabă?”); ziceai că s-a oprit fix acolo să mi se-arate, nu-i mai zăream nici o stea alături, stătea așa ca blegul între zidurile cu ferestre, cu norul alături, și strălucea către mine, de parcă vroia să-mi spună că uite, ăsta-i rostul nasterii tale, să mă vezi acum, cam ca-n faza aia dintr-un film de Tarkovski, cînd la sfîrșit tipul zice scuzîndu-se: „n-am vrut decît să fiu fericit”;

senzații de felul ăsta, cînd te izbește în frunte o fericire idioată, n-am mai trăit de-acum vreo zece ani, eram atunci la un chef pe plajă și mă dusesem pe dig să mă pis în mare, cocotat pe stabilopozi, și deodată mi-am dat seama că jetul meu de pipi se prelinge exact pe fața lunii, de parcă asta ar fi fost vreo icoană care plîngea; și ca să vezi ce chestie, eram atunci cu Anca, dar mă gîndeam la Raluca, toată vara de dinaintea primei mele plecări în Viena m-am gîndit ca idiotul la ea, i-am scris și un fel de jurnal (senzual, cum îi ziceam), care cred că mai stă și-acum ascuns într-un colț al hard disk-ului, calculatoarele asta păstrează tot, poți să le formatezi complet și datele încă mai pot fi recuperate, așa cum din oglinzi se pot teoretic reconstitui toate imaginile reflectate de ele, sau cum într-o bucată de rocă pot fi încastrate urmele unei întregi turme de dinozauri; numai memoria noastră e incompletă, începînd chiar cu momentul nasterii, pe care nu ni-l amintim, și sfîrșind cu cel al morții, pe care nu-l mai putem reține, iar între extremele astea nu-s decît goluri, o grămadă de goluri, cum sint momentele de betie, somn sau extaz, atunci cînd „uităm de noi”, cum se zice; chiar dacă găseș pe undeva jurnalul ăla (unul insuportabil de livresc și de plîngăcios, de altfel), crezi că-mi mai amintesc eu ceva din Raluca? poate doar felul în care-și arăta țitele, atunci cînd se apleca peste masa de biliard, nici nu mai știu dacă m-am apucat de biliard cu ea sau cu altcineva, oricum ieșeam aproape în fiecare seară și căutam înadins vreun bar în care să-i mai tragem o bilă, și-apoi de la mine a învățat Achim, în Viena, și m-a îmbătat într-o seară, în clubul căminului, numai pentru a câștiga și el o partidă, după ce se termina cite una îi ziceam „hai, că nici nu mai văd bilele, am plecat”, la care el punea rapid, cu microsenzia aia a lui frantuzească, înc-o halbă de bere pe masă; și da, mi în minte din povestea cu Raluca o fază tare, de care n-am vorbit deloc în jurnal (oare de ce?), de cînd mă chinuiau s-o dezvirginez (sau, mă rog, așa credeam eu, habar n-am), ea se tot alinta și miorlăia sub mine pînă cînd, c-o voce brusc rece și nervoasă, mi-a zis „ce faci? mi-o bagi odată sau nu?“, am fost așa de surprins încît am ejaculat imediat pe genunchiul ei; ha-ha, știu că-i o grosolanie să vorbesc despre asta, dar este singurul moment pe care mi-l amintesc în detaliu, în care-o revăd de-adevăratelea pe Raluca și-n care-i mai simt pielea moale a picioarelor, de care mi se freca pula – momentul grotesc al lui „mi-o bagi odată sau nu?”; dar pînă și ăsta e tot ADEVĂRUL, ăla atît de prostesc pe care îl reține memoria, făcut din cubulețe de zahăr, sfărîmate și diluate, căci dac-ar fi ca toate cubulețele astea să ne rămînă în cap, le-am căra cu sacii după noi, mari cît niște parașute, și cum naiba să trăiești cu toate amintirile-n tine, cu tot ce citești, tot ce vezi prin filme, cu mirosul tuturor florilor pe lingă care treci, asta ti-ar face pulbere creierii, mai devreme sau mai tîrziu; și totuși stăm bine merși cu prostiile astea în cap, ascunse undeva în recycle bin, în sistem restore, ne frecăm pielea fină de pielea moale a altuia, ne naștem și vrem să fim fericiți, dar murim ca niște gîndaci, striviți de toată istoria care ne-apasă, bucurîndu-ne c-am văzut Carul Mare sau, cum mi s-a întimplat chiar acum, că m-am întîlnit cu indianca asta frumoasă, în rochie albă, care mi-a zîmbit așezată pe treptele bibliotecii, că există mereu vreo Raluca în care ne-o putem băga, una arătîndu-și țitele în tînsă deasupra mesei de biliard, și că asta așteptau soldatii ruși lingă obelisc acum 61 de ani, în noaptea în care și eu m-am născut, asta scria în citatele din Stalin, asta vedem în toate filmele și reclamele și florile și copacii: că viața naște din moarte și nimic altceva

Prin vămile alveolare

(fragment)

CHRISTIAN TANASESCU

Calculînd aria rămasă pînă la Perihorezu

Eu aş fi vrut desi mai multi îmi spun
că nu ar fi fost cazul să aştept
ce vrei să spui cînd tot mă uit
să ştiu cum o să vină vorba de
la tine să îmi spun tot ce-mi spui:

erau indicatoare-n sus/ şi-n jos n-aveai nevoie să-ti/
traduc/ pe drum spunea c-o să-mi/ arăti/ un sex al tău din
alte părţi/ cu guri

te rog să-ţi aşa puțin să trec
un fir prin asta așa bun merci

stăteam ca-n gară cum? ca-n gură, că doar doar îmi spui
dacă mai sînt bun
de ceva – drept ca un stîlp pe care scrie fut c-un cui
de unde-ai prins două tălpi – şi zici că suni
cu ele al doilea ad-vent, cu poftă, tu-i
pui o vorbă: răb, dare spun şi tu, tun:
vezi că aici te trage
pune-ţi asta – sticla nu se sparge –

am mai luat o gură dar ceva
cred că începuse să se clatine în plasa de deasupra:

Evangelist pe peron bînd bere de ghimbir

Nu ştiu ce vrei să spui că dai de în
teles drept tel un soi de tras pe sfiori
în vămi sau chiar şi cînd ai fi în al
te părţi adică tări dar n-ai vrea tot
ce nu-mi pricepi că-n capî tu să traduci
un tun pe care-l trag cu tine-n alte limbi:

de ce îmi spui că nu mă vezi de ce/ o fi poate fiind că nu
am bani/ cînd vreau să-mi spui şi mie cum se spune/ să
trec şi eu în forme un nume fals –

de fapt eu cred că poţi trece un nume nou
ca-n kazan – america, america
fără să minti, doar dînd din cap – yep, no,
sînd pe o treaptă-n sus, otreapă, sau isterică:
ţară, istm istoric dat în gît c-un chis' nou
de la via icterică
de grijii de cei ai ei, adică ai lor, cînd completează
forma de pe faţa foii – un, nu, unica trează –
cum s-a scăpat spaţiul nostru abia revendicat cu legea

nu ştie cum se spune nu prea-l as
cultati – e tatăl meu dar nu ştie limba:

Trecerea timpului în urma declaraţiilor

Să ştii că poate nu-i chiar bine cînd
nu vrei să-mi spui ce scrii acolo iar
te întorceai să-mi spui atunci sau nu
eu îţi treceam o foaie-n care cred
că să fi fost ceva de unde ştii:

asa dar azi va cam trebui dacă-mi dai voie să rezolvăm
aproape tot ce era din urmă-n caz că vrei să spunem
sau mai bine să dăm în scris cînd trecem la vămi
că e din cauza mea şi că doar unei
alte foi încă necompletate-i trecem fără să-mi
mai dai de lucru acolo unde nu se pune –
o rubrică
lubrică:

binele e completarea formelor din urmă –

asa era pe-atunci voiau ei să-mi
povestească – eu însă cred – le ziceam
că ar trebui, desi nu vreau să-ntorc
foaia, să aflu chiar de la tine dar
iaţă că trec spui însuţi şi nu întreb:

Hipogeul pelerinajului

(Vali Baicu/ Margento)

nu-i bai zice Baicu, mergem la radio,
mă rad şi mergem, margento,
trebuie să ne luăm adio
de la pacea muzicii, e mai urgentă
efeminarea sunetului, sub un capac, într-o geantă
plină de zeamă de lume, din studio:

pianul pentru peanul cu aripi e-o plasă
în care rechinii din ochi şi din solzi ridică o casă

unde unduie mereu aerul ca-ntr-o zisă lungă lentă
dintr-un minereu greu de se-aude o

Tragodia scării

Ce năvrii ti-or fi venit s-azvîrli
ca pe-un nazar ce-i priticotit sub pleoape
a zadar chiar priveghierul zlaturit –
tu treaz acum în razele mirazei
te-apeşi pe zvîntul aer, pe-altă natră
deasă din altarul larilor
roştiţi – de-ţi iartă d-artă s-arunci darda
prin zuzătul tainit, ce n-ai răpaos
la cina ta mîncîndu-ţi numele-ţi
fac paos.

Fochie

Ce hadis? Maşihă mi-e horba?
Chiar să nu ştiu cu gîndu' o să sorb a
cuşi (haval havalim) din viaţa scurtă
a stehului întrechipări cu hurta –
cohortă de rohmani ce talmăcesc
neîmbătaţi din apa simbetei un teasc
al lumii, al lunului ce-o să hrentui
făr'de rojdanii, ci da-mă-m-ar cuvent' lui.

Saidecar

De-afita horbă de-acum eram dăulat
şi cetitoriul meu – sanchiu, zaif,
deci mi-am pus ibrisin vesminte de ghermsut,
în ceaşcă vinul ghiviziu şi-un cataif
cît gruiul din sihlă; vechiul sbornic
îl las posac să stea închis sub ornice
ne'ntors – ci torc din âst calem doar sabur
de-aloe, bun ca un sangeac de abur
ce pînă-n oichi îţi flutur o miroazn-a
vis: vizir al zării – îngăduie
atîta catahris.

Tofu pentru toată fanfara, mai puţin impresarul

Nu mai era drum de-ntors
iar tu voiai să arzi şi umbra
ferestrei în care vorbeam uneori
de pietrele pe care le-as cum
sesem pe-asurzitelea-n
masină:

tot măcăiau că uite mecca scu
ze mecla pe sticla cum clăn
tăne şi molfaie voroave pro
oropsite ce mai un mecanism
fără scule, ultima tule-o

la tv în prime-time într-adevăr
nişte eminente cu capul alb (par
domn) ne spuneau despre eternitatea
obiectivă în care urma
urma să ni se piardă, pe rune!

Pentru că un ofiţer ne confîscase ţuica

eram cu toţii-ntorsi pe dos –
om domn trunchi plată cerci sansa-n şoaptă copt:

prin secţii goale-n granită-ntre
bînd dar iatrii pentru-n cerc şarjă şarpte pot:

să mă uit cu ochii mei de mil
la modul forestier în care trecem
frontiera – cu rădăcini în gură –

asa însirau toti trupetii ca niste tronsoane
de sine perpendiculare, unde-au
uns trenuri secţionate de-o dată –
maşina de tuns surzii, crăpelniţă-n
bolniţă, bagă, cu cîntec 'nainte-m-ars
de din un despre între marş err
ata: între mat
mata –

vom face-amor cu-america:

orice copac e-un hotar, e,
nu chiar oricare, doar asta –
şopteau noaptea vameşii stînd în cerc – tre'
să-ti uzi trunchiul pe sub geaca de searpe, 'n casta
asta intri gol, dar ieşi cu picioarele-nspre
de-apoi, pe jar, bustu-i basta:
chipu-nlemnit îl laşi în patrie
în loc de limbă în gură o gratie:

Slide Guitar

(Costin Dumitrache/ Margento)

e ca şi cum am oficia o slujbă
zise Costin scotocind prin efecte, pe rînd,
nu de-astea din office, is slabe, şi-i naspa
dacă nu ne sincronizăm – e-un şant
mic între acele de crom, aci, la dans
mai merge, da-n scris tre' să fie bouche bée

toată audienţa, fie studenţi sau preoţi:
stai, dăm aproape la zero, atent la semnul ca nişte chiloti

de plastic, asa că-ndemnul să fie indie, ind,
independent, un esprezo, ce uvula, volum la ţişpe

O mîină pe-un nume

The way in which you seemed to solemnize
the dawn of every day keeping words
safe from my pack of foaming pages –
no reverse allowed just the loud light
bathing all your legible gestures the way
in which you plant a pebble in the spine
of my corpus in progress, with no egress to
the evening – save Nineveh I'd say
for last, the blast won't babble in another
dialect – ...

În ziua cînd să schimbăm numele

Tot zic să merg şi eu cu voi aici
dar nu mai plec ajung un fel de loc
pe unde trec cei care n-au tra duse
doc u mentele fraţi sori de luni ce
limbă cu-ala bă da pe-al canal

n-or să ne-o tragă/ le dăm spagă/ or să ne dea şi slujbe/ la
bar/ pe bara/ gladini o/ să le lasăm noi bouche/ bee/ beti/
luaţi şi

promo: un pro gram guv erna mental pentru emi granti cu
gripă avi oană gr avă

i'm a legal alien en nueva york// e/ ușor/ e/ prima/ uşă par/
don stradă/ da pe dr/ eapta ptah

nişte spaţii umede mirosind a vin vărsat şi a/ sînge cu pene

numele lui ne vorbeşte pe rînd
ce înseamnă asta cred da nu ştiu că-n sfîrşit
ne dau la ziua viza numai
să nimerim măcar numele de luni:

Logo

drumul pe care îl începi de azi
pe calea naţională a leprei, unde ard
în capu-ntors, apele din tars,
e o marcă înregistrată a celor ce pierd
carnea de miel pe piaţă, sau de iezii:

nu mai merge asa, pe strada kharma –
tot ce dăr'mă-i sus şi lumea păseşte pe sîrma

cît ata de albă – neumblînd sub şipci, surd
ca o firmă de-afară stai şi-ti vezi evidenta la zi:

Carol Iancu:

Antisemitismul a fost un învățământ al disprețului

în două civilizații: creștinism și islam

Profesor de Istorie contemporană, director la École des Hautes de Judaïsme, co-director la Centrul de cercetări „Juifs, Arméniens et Chrétiens d'Orient”, Universitatea Paul Valéry – Montpellier III.

Cunoscut cercetător în studii iudaice. Peste o sută de publicații pe această temă. Cele mai cunoscute marului public sînt *Miturile fondatoare ale antisemitismului* (apărută de curînd și în România, la editura Hasefer din București) și *Lupta internațională pentru emanciparea evreilor din România. Documente și mărturii* (București: Hasefer, 2004), vol. I-II.

Nu am putut fi admis la liceu pentru că eram pe lista neagră

La ce vîrstă ați plecat din România?

La vîrstă de șaisprezece ani și jumătate am primit „pozitivul”, îmi amintesc că eram copil, în cîteva zile trebuia să părăsesc România; tocmai îmi dădusem bacalaureatul („diploma de maturitate” se chema atunci) la Liceul „Costache Negruzzi” din Iași, deoarece la Hîrlău, unde absolvise liceul, era un oraș prea mic. Bacalaureatul trebuia dat într-un oraș mare. Asta s-a întîmplat în 1963.

„Negruzzi” era liceu de științe exacte.

Da. Nu-mai aduc aminte dacă eram în secția reală; în orice caz, toți elevii din Hîrlău trebuiau să vină la Iași să-și dea examenul de maturitate.

Și cum de ați fost lăsat să plecați?

Poate dumneavoastră nu cunoașteți situația. La un moment dat, evreilor li s-a permis, după cel de-al doilea război mondial, să se înscrie pentru a pleca în Israel. Din păcate pentru tata, pentru iubitul meu meu părinte care își pierduse prima familie în război, el a primit „negativ” și atunci noi am rămas. Dar, între timp (lucru interesant de menționat), cînd a trebuit să intru la liceu, nu am reușit la examenul de admitere cu toate că, totuși, cred că eram un elev bun. De ce nu am reușit? Pentru că numele tatălui meu era înscris într-o listă neagră, că el voia în '48, să plece în statul Israel. Și i-au spus „bineînțele, din moment ce dumneavoastră vreți să plecați din țară, nu este nici o justificare pentru copilul dumneavoastră să meargă la școală și să ocupe locul unui copil etnic român”. Tata le-a răspuns: „Atunci de ce nu ne lăsați să plecăm?” Am fost obligați să plecăm în Transilvania, în Alba Iulia, unde nimeni n-a știut că sînt evreu; am fost elev la liceul din Cetate (se numea atunci „Horea, Cloșca și Crișan”) și

pentru mine a fost o deschidere grozavă: am găsit un liceu și o clasă în care erau copii de unguri, de germani, de sîrbi, de romi, de români. Au putut studia împreună și era o formidabilă deschidere.

Trebuie să vă mai spun ceva important: am primit la școala primară din Hîrlău baze care mi-au permis să fac studii superioare și în Israel, și în Franța și să ajung la poziția universitară de acum. Am primit la acea școală ceea ce eu numesc „umanismul românesc”. Fiți atenți! O profesoară germană, originară din Bucovina, doamna Hilda (prenumele german) Dumitrescu (căsătorită cu un român), de religie catolică, a învățat copiii de evrei, de lipoveni, de romi și, bineînțele, de români, limba română. Am rămas cu o mare dragoste pentru această învățătoare, care a reprezentat pentru mine lumea minunată a cărții. Iar acasă, prin tradiție am învățat limba idîș și puțin limba ebraică (și apoi m-am dezvoltat în limba ebraică), deci aveam o dublă pregătire.

Doamna aceea pare să fi avut, pentru dumneavoastră, rolul lui Bazil Drăgoșescu în biografia lui Caragiale.

Nu știu dacă este acest rol, dar am avut o corespondență foarte bogată cu această doamnă, care, din păcate, s-a pierdut. Într-o zi, cînd voi scrie o carte care s-ar putea intitula „De la Hîrlău la Montpellier”, îi voi aduce un omagiu deosebit. Am fost recent la Școala primară din Hîrlău, unde încă există casa doamnei Dumitrescu.

Bunicul din partea mamei a fost erou la Mărășești

Deci, în 1963, ați primit acel „pozitiv”.

Da, trebuia să părăsesc țara în cîteva zile și casa noastră trebuia dată cadou. Tata a dat cadou statului român casa părintească. Ea nu mai există acum, fiind distrusă în politica de sistematizare.

Unde v-ați dus apoi?

La Ierusalim, unde am fost absolvent la Universitatea din Ierusalim și am terminat, cu foarte multă mîndrie vă spun pentru cineva care nu cunoștea încă limba ebraică atunci cînd a intrat, titlul de „master” cu mențiunea „Magna cum Laude”. Pentru părintii mei era deosebit, deoarece unul din bunici murise în primul război mondial: bunicul din partea mamei este un erou de la Mărășești, iar numele lui îl puteți găsi în Monitorul Oficial, se numea soldatul Herșcu Moscovici. Atunci, bunica a rămas văduvă, cu trei fete, originară din Bucecea. Bunicul din partea tatălui n-a murit pe front, dar a trecut o apă și s-a îmbolnăvit și, venind acasă, a murit și el, lăsînd trei băieți și o fată. Și atunci tata, iubitul meu părinte, a trebuit să meargă la lucru de la vîrstă de nouă ani, deci a învățat numai doi ani.

Ați obținut titlul de master la Ierusalim. Familia ce făcea în perioada aceea?

Părintii mei s-au stabilit în nordul Israelului, într-o localitate în nordul Israelului.

Ce localitate?

Nazareth. Acolo, tatăl meu a lucrat din greu, așa putea spune, pentru că nu știa nici

bine limba și totuși, pînă la urmă, în mod onorabil, a putut lucra. Și el, și mama, au putut lucra, mama într-o fabrică de ciocolată, tata la plantarea pomilor. Din acest punct de vedere, tata a jucat un rol important în reconstruirea și reîmpădurirea Nazarethului și în general, ca să spunem așa, a Israelului. Iar eu am putut face studii superioare la Ierusalim, după care am primit o bursă a guvernului francez pentru a face un doctorat în Franța, la Aix-en-Provence, în sudul Franței. Acolo am făcut studii universitare, am două titluri de doctor, doctor în istorie și doctor în litere, și am obținut și o diplomă de studii românești chiar la Aix-en-Provence, după care, bineînțele, m-am căsătorit în Franța, cu o franțuzoaică...

Nu este evreică, deci...

Aaaa, vedeți? Dumneavoastră faceți deja diferență între „frantuzoaică” și „evreică”. Ca între „francez” și „protestant”. Este și evreică, dintr-o familie care provenea din Africa de Nord; este astăzi directoare de cercetări la Centrul National de Cercetări Științifice și conduce o important centru care se ocupă de *Gallia Judaica*, iar ea, fiind istoric medievalist, a lucrat șase ani de zile cu Georges Duby, dacă ați auzit de el...

Deci, în Franța, am continuat să fac studii și în domeniul literaturii franceze, sînt specialist în Charles Péguy, dar și în istorie.

Și acum, specialitatea pe care o predați care este?

Istorie contemporană. Sînt titular al Catedrei de Istorie Contemporană, am fost mult timp și directorul secției contemporane a universității „Paul Valéry” din Montpellier, și, în același timp, conduc două centre de cercetare, unul care se intitulează „Cercetări evreiești și ebraice” și altul „Evrei, armeni, creștini din Orient”. Și cuvîntul „creștini din Orient”, fiind foarte elastic, produce interes și pentru creștinismul ortodox, și chiar rus și așa mai departe. În genere, cînd spunem „creștinii din Orient” e vorba de maroniții din Liban, de coptii din Egipt, dar am putut realiza deja o serie întreagă de întîlniri internaționale prin prisma întîlnirii și a dialogului inter-religios între creștini și evrei.

Și, în al treilea rînd, ca să termin, pentru că m-ați întrebare cu ce mă ocup, am fost numit de ministrul educației naționale rectorul *École de Hautes Études de Judaïsme*. Nu știu cum să traduc exact în românește, poate rectorul „înaltei școli a iudaismului”: e vorba de o responsabilitate națională în Franța, de coordonare a tuturor studiilor iudaice din universitățile franceze. Iată, pe scurt, preocupările mele, să spun așa, universitare și sociale.

Puteți publica și o ediție critică Mein Kampf!

Mai multă lume spune că aici, în România, ar fi o obsesie națională privitoare la antisemitismul românesc. Dumneavoastră ați studiat istoria contemporană...

Da! Și m-am ocupat și de acest fenomen, în general. Recent, am publicat două volume pe care am venit acum [mai

2006, n.r.] să le prezint la Iași, vor fi prezentate și mîine la Biblioteca Cărturești din București. E un volum care se intitulează *Miturile fondatoare ale antisemitismului* și celălalt *Bleichroeder și Crémieux*, ambele publicate la editura Hasefer din București. De fenomenul antisemit m-am ocupat și în precedentele mele lucrări, chiar privind istoria comunității mele de origine. Pot răspunde la întrebarea dumneavoastră! Care este întrebarea?

Ar trebui să fie mai multe. De pildă, există părerea că, în presa română, ar exista astăzi un val de antisemitism.

Nu, așa spune că, în mod oficial, nu există antisemitism, dar există antisemiți, fără îndoială. Ei se manifestă fie printr-un negativism, se neagă crimele care s-au înfăptuit în timpul celui de-al doilea război mondial asupra evreilor și acum vrem să ștergem memoria lor, asta e o forma de antisemitism, fără îndoială. Apoi, persoanele care, în anumite partide extremiste, sau într-o anumită presă extremistă, s-au manifestat și se manifestă azi... Din moment ce, dacă noi mergem la București și găsim pe tarabe *Protocoloalele înțeleptilor Sionului*, care este cel mai mare fals antisemit din epoca contemporană, reeditat în limba română, înseamnă că, din păcate, în România, există antisemiți.

Aici am auzit altă opinie. De ce nu as putea să fac o ediție critică a acestei lucrări?

Aaaa, asta este cu totul altceva! Absolut! Dar și *Mein Kampf* putea publica, dacă este o ediție critică. Dar aceste cărți sînt publicate fără nici o introducere critică! Asta este problema. În numele libertății se publică o serie întreagă de lucrări antisemite și rasiste. În Occident, în Franța cel puțin, există o lege care interzice acest lucru. Dar dacă dumneavoastră veți explica noilor generații în ce context au apărut aceste lucrări...

La aceasta mă gîndeam. De ce n-asa putea face asta, în ediții critice ale unor asemenea lucrări? As putea, nu?

Absolut! Dacă dumneavoastră sintetizați, într-adevăr, un om de știință și vreți să explicați ce-a fost și cum a fost, un astfel de volum se poate publica. Dar numai în aceste condiții! Altă întrebare!

Am auzit o opinie, cumva simetrică, pe care n-am înțeles-o. După ea, ar exista o formă de extremism în Israel, care ar fi generată de antisemitism și care, ulterior, prin manifestările ei ar genera antisemitism.

Da... Putem pune întrebarea următoare. Dacă acest fenomen antisemit este pretutindeni prezent, în toate țările și în toate epocile, atunci poate exista ceva la evrei care generează acest antisemitism. Eu merg mai departe decît dumneavoastră! Atunci, răspunsul este imediat negativ. Au fost și sînt țări unde evreii nu au suferit niciodată de pe urma antisemitismului: China, India, iar ultimii evrei din India au emigrat în Israel. Acest fenomen este important în două tipuri de civilizații, născute din iudaism: în creștinism și în islam. Vedeți, noua religie, nu numai un curent al Bisericii, a generat un discurs

anti-iudaic. Bisericile, din păcate putem spune, au fost anti-evreiești din punct de vedere religios, dar nu au fost rasiste din punct de vedere „rasial”. Adică, dacă un evreu se boteza, putea să devină preot și era spălat de toate păcatele. Dar cu apariția antisemitismului modern, a rasismului, și asta explic în ultima carte *Miturile fondatoare ale antisemitismului*, „antisemitismul” devine „anti-iudaism+rasism”. Că, dacă dumneavoastră aparțineți unei rase, aveți numai calități sau numai defecte, și există ideea, care este un fals, un mit, că ar exista o rasă ariană, indo-europeană, și una semită. Atunci, dacă dumneavoastră sînteți înalt, blond, cu capul rotund și ochii albaștri, ca Hitler de exemplu, atunci aparțineți rasei superioare...

Deci acesta a fost răspunsul la prima întrebare: antisemitismul nu a fost prezent pretutindeni, ci în special în două civilizații, datorită faptului că s-a dezvoltat în învățămînt al disprețului. Cu alte cuvinte, din punct de vedere religios, cînd se prezintă acești evrei, de ce acesta e bun (fecioara Maria, Iisus Hristos, apostolii) și îi vom identifica pe evrei cu trădătorul, cu Iuda? Sînt sistematizate în mod expres aceste lucruri, cam așa s-a făcut... Să ne uităm la cărțile religioase creștine. Și chiar în cele românești, vom avea surpriza de a găsi o serie întreagă de interdicții și de expresii care, din păcate, s-au menținut. Și mi s-a spus că se mai mențin în anumite manuale. Pentru viitor, dialogul iudeo-creștin este extrem de important!

Trebuie să știți – și, fără îndoială, o știți – că iudeii și creștinii au aceeași etică, aceeași morală, bazată pe Cartea Cărilor, adică pe Biblie. Nu utilizez niciodată expresiile Vechiului Testament și Noul Testament, pentru că nu este nici vechi, nici testament! Deci, prolematica ansemnitismului este extrem de complexă și din această cauză am scris o carte despre *miturile fondatoare* ale lui.

Să vă dau un exemplu de cum se reciclează aceste mituri. În Evul Mediu, se credea că evreii vor să distrugă lumea creștină, într-o conspirație mondială. Pe atunci, ei otrăveau fîntînile. Astăzi, aceasta este o acuza care s-a reciclat în lumea arabă: evreii, și în special israelienii, vor să inoculeze boala SIDA la palestinienii și, astfel, să distrugă civilizația musulmană. În Evul Mediu, se spunea că evreii amestecă sîngele cu făina pentru pască, deci practică omoruri rituale. Azi, din cauza conflictului din Orientul Mijlociu, un ministru sirian spune că în pasca de Sion au nevoie nu de sînge creștin, ci de sînge uman, deci cred că pot să-i omoare pe musulmani. Se găsiseră în Israel corpurile a cinci palestinieni, fără picături de sînge. De ce? Pentru că ritualul evreiesc avea nevoie de sînge! Iată cum azele și miturile medievale trec de la o perioadă la alta și de la o civilizație la alta!

În România a fost un Shoah neterminat

Pentru un număr trecut al acestei reviste, am stat de vorbă cu profesorul István Rév, de la CEU, care îmi spunea de o supra-reprezentare evreiască în mișcarea comunistă maghiară și în conducerea partidului comunist maghiar. În anii '40-'50, în interbelic...

Nu!! Cînd spuneți „anii '40-'50”, trebuie să fim atenți! Perioada celui de-al doilea război mondial este o perioadă specială – ori e „înainte de” război, ori e „după” război. În istorie, pentru noi, timpul este important! Cînd spuneți „anii '40” vă referiți la ceea ce s-a întîmplat după război? În timpul situației, la noi, este o situație complet specială! Eu nu utilizez cuvîntul *Holocaust*, eu utilizez numai cuvîntul *Shoah*! Spuneți, care-i ideea dumneavoastră? Acuză după care evreul ar

fi introdus bolșevismul și comunismul în Europa de răsărit? Asta-i o chestie cunoscută!

Nu la aceasta mă refer. Mă gîndeam la o interdicție, sau auto-interdicție în mediile intelectuale, de a se discuta despre eliminarea unei întregi părți a populației unei țări pe motive de clasă.

Aaa, de crimele regimului comunist. Dacă v-am înțeles bine... Eu personal, și încep de aici ca să vă răspund la întrebare, ca să mă refer la ce s-a întîmplat în cel de-al doilea război mondial, cînd în mod sistematic a fost distrus iudaismul european (din fericire nu total și eu spun că în România a existat un *Shoah* neterminat), nu utilizez niciodată cuvîntul *Holocaust*, deoarece el are un sens metafizic, însemnând ardere de tot a unei victime. Evreii n-au fost victime expiatoare, ci a existat o voință a unui stat, cel mai dezvoltat din punct de vedere tehnic din Europa, statul german, de a distruge complet un popor pentru faptul că s-a născut. Nu pentru faptul că ar fi comis ceva, ci pentru faptul că există! Pentru că unii oameni s-au născut într-un pat și nu s-au născut în alt pat!

Și iați de ce utilizez cuvîntul *Shoah*, care înseamnă „cataclism” sau „distrugere”. Cuvîntul „holocaust” a ajuns să fie utilizat în toate domeniile: se spune „holocaustul indienilor”, „holocaustul roșu” și „holocaustul în muzică”! Am citit un articol despre „holocaustul în muzică”! Nu vreau să atac această chestiune acum dar, spunînd acest lucru, nu putem pune pe același plan ceea ce s-a întîmplat în timpul celui de-al doilea război mondial, nimicirea sistematică a evreilor, și ceea ce unii, negationiști în special, numesc „holocaustul roșu”. Adică, pe de o parte, arătăm crimele care au fost comise contra evreilor, contra țiganilor, dar ne auto-cenzurăm cînd este vorba să arătăm crimele regimului comunist. Aceste crime trebuiesc cunoscute, dar dumneavoastră știți, fenomenul *Shoah* este un fenomen unic! Au fost crime care trebuie, într-adevăr, arătate și criticate, dar nu putem să le punem pe același plan.

Pe „același plan”? Dar nu vorbim de două categorii diferite?

Păi, negationiștii spun de același plan! Ei spun că s-a vorbit de-ajuns de ce s-a întîmplat cu evreii și se uită ceea ce s-a întîmplat în timpul regimului comunist. Faptul că au fost cîțiva evrei care au jucat un rol important în partidul comunist nu înseamnă că imensa majoritate a evreilor a fost comunistă și în special că ar fi fost alcătuită din tortionari! Acuză antisemitilor de astăzi este acest lucru, nu numai în România, mi se pare, dar și în celelalte țări din fostul bloc de răsărit.

Di profesor Rév se referea la evoluții din interiorul comunității evreiești (mai ales budapestane), care i-a făcut pe o parte din evreii unguri să aleagă această traiectorie după război.

După război, după tot ce s-a întîmplat, bineînțeles că la început, victoria armatei sovietice a însemnat pentru evrei scăparea de Auschwitz și de la o moarte sigură. Bine, foarte curînd și-au dat seama că însemna ocupația...

Deci, dumneavoastră mi-ați spus că există pericolul de a pune pe același plan *Shoah*-ul și...

Exact! După părerea mea, *Shoah*-ul rămîne, din nenorocire, un fenomen unic în istoria umanității.

Și Gulagul, și celelalte?

A, sînt alte crime! Bineînțeles, bineînțeles! Dar nu le comparăm. Sigur, le putem compara, totul se poate face în istorie, dar nu putem să facem ceea ce vor astăzi negationiștii, să relativizeze, spunînd că lucrurile care s-au întîmplat în comunism

a fost un fel de „Holocaust roșu” și au fost anumiți evrei care au jucat un rol ideologic în dezvoltarea comunismului, și atunci să existe o adevărată disculpare pentru crimele comise împotriva evreilor. Dacă s-a ajuns la șase milioane de evrei masacrați nu numai de Hitler și de regimul nazist... toate statele din Europa au colaborat! Sigur, istoria nu este făcută numai din lucruri plăcute, nu putem musamaliza sau cosmetiza istoria. De exemplu, ce fac revizionii? În timpul lui Antonescu, „cinci sute de iudeo-bolșevici” ar fi fost împușcați la Iași. Sub regimul Ceaușescu, mergem ceva mai departe, s-a dat o cifră, în *Zile însingurate la Iași* [Aurel Karetki și Maria Covaci, București, Ed. Politică, 1978 – n. red.], de două mii și trei sute, ca acum să aflăm că-i și mai mult, că au fost cel puțin douăsprezece mii de oameni care au fost omorîți în acest frumos oraș al Iașului, care a reprezentat o adevărată metropolă evreiască, unde jumătate din populație a fost evreiască. La Cernăuți, din fericire, a fost un Traian Popovici, care a salvat o parte din evrei, cei mai mulți au fost deportați în Transnistria și omorîți acolo. Din păcate, la Iași n-am avut un Traian Popovici. Din fericire, avem o Viorica Agarici, care, la Roman, cînd a ajuns trenul morții acolo, a reușit să aline durerea acestor oameni care erau asfixiați în vagoane... Cunoașteți povestea, fără îndoială! Deci, sînt lucruri care trebuiesc reamintite, chiar dacă ele sînt dureroase, pentru că noua generație, după părerea mea, trebuie să cunoască trecutul nu cum ar fi vrut să fi fost, ci așa cum a fost!

Altcineva mi-a spus că dezbaterea aceasta ar fi fost confiscată de oamenii politici și nu lăsată în seama specialiștilor, a istoricilor. Totuși, e treaba istoricilor să se ocupe de lucrurile acestea.

Cred că istoria e treaba istoricilor, dar nu numai a istoricilor. Dacă ne gîndim, sînt două aspecte: e datoria istoriei și datoria memoriei. Oamenii politici trebuie să se bazeze pe lucruri exacte și, fără îndoială, există acum o politică de a comemora, de a aminti anumite lucruri care au existat în trecut și, din această cauză, un rol important trebuie să fie jucat de profesor! Iată de ce seminarul care se organizează aici, la Iași și, de cîțiva ani, la Cluj, în care sînt pionier datorită dlui profesor Andrei Marga din perioada ministeriatului dsale. Trebuie să-i aducem un omagiu deosebit pentru că a ajutat la pornirea acestui seminar pentru profesorii de istorie, pentru că imensa majoritate a profesorilor și a publicului nu știe ce s-a întîmplat. Noi vorbim acum de un subiect dureros, bineînțeles, dar cei mai mulți dintre oameni nu știu, n-au fost informați! Spuneți-mi, care era imaginea despre evrei în timpul regimului comunist? Nu se vorbea despre ei. Erau „maghiari, germani și alte naționalități conlocuitoare”. Subiectul evreiesc a fost unul tabu, din păcate. Comunitatea evreiască din România trăiește aici de cel puțin cinci secole. Evreii au contribuit, după părerea mea, la toate domeniile de activitate: economic, cultural, artistic, științific și așa mai departe. Să ne gîndim: la mijlocul secolului al XIX-lea, majoritatea evreilor vorbeau idis sau ladino și nu prea știau românește. Și această comunitate a dat nastere la mari specialiști în limba română, cum ar fi Moses Gaster sau Lazăr Săineanu.

Bine, dar nu este treaba istoricului să lucreze cu documente, de pildă? Ce criterii are polițianul pentru o periodizare de felul celei de care îmi spuneți?

A, acum am înțeles ce vreți să spuneți... Există o escapare politică a evenimentului istoric. Fără îndoială că istoria trebuie scrisă de oameni de meserie, dar și anumiți oameni politici de bună credință au dreptul de o promova, de a lua ati-

tudine. Istoria nu poate fi confiscată numai de istorici! Apoi, să vă mai spun ceva... Istoria trebuie să fie bazată pe documente, pe istorie orală, bineînțeles și așa mai departe. Dar, în același timp, cel care scrie istoria este un produs al unei societăți. Să fim onesti, o obiectivitate absolută nu există, dar este o sinceritate pe care oricare istoric trebuie s-o aibă, o sinceritate față de un adevăr istoric.

Mai demult, tot în revista aceasta, i-am pus aceeași întrebare și dlui profesor Nicolae Manolescu: și dacă eu vreau în continuare să fiu martor?

Nu, întrebarea este următoarea: oare el nu este și judecător? Sau el trebuie să arate numai o realitate? Trebuie noi, ca istorici, să judecăm istoria? Cine va judeca istoria? Și cine va fi martor pentru martor? Asta-i marea întrebare adevărată!

Dar acum nu relativizați?

Nu! Absolut deloc! Pentru că eu, ca istoric, mă consider un istoric științific, pentru că absolut tot ce am scris despre istoria evreilor din România a fost ilustrat cu sute de documente pe care le-am găsit în Arhivele Centrale, în special în Arhivele Ministerelor de Externe din Franta, Anglia, Belgia și așa mai departe. Tot ce afirm este bazat pe un document autentic! Dar, de multe ori, și acest document autentic trebuie prezentat dintr-o perspectivă critică. De exemplu, dacă un ambasador sau un consul al Franței raporta la Paris un anumit lucru pe care îl auzise, nu îl văzuse, poate da cele mai surprinzătoare date, de pildă date demografice. Și, de vreo două-trei ori, am fost mirat gîsind cifre care erau inexacte! Or, eu știu recensămîntele care au avut loc! Și aceste documente trebuie luate într-o perspectivă critică și scrise după cum dictează bunul simț.

O singură întrebare voiam să vă mai pun, pentru că îmi spuneți că sînteți meloman. În Israel, a fost cît pe-aci ca, la un moment dat, să nu se mai poată cînta Wagner. Asta mai ales din motivele unor enormități pe care le-a publicat compozitorul la un moment dat...

A scris un pamflet antisemit, *Evreii în muzică*, cunosc această chestiune. Mulți evrei supraviețuitori ai lagărelor morții s-au revoltat și nu au dorit ca Wagner să fie reprezentat în Israel.

Ce ne facem, pînă la urmă printre cei mai mari interpreți par a fi mulți evrei: Georg Solti, Leonard Bernstein, Daniel Barenboim...

Pe de altă parte, cum spuneți dumneavoastră (sigur, nu trebuie exagerat), evreii au jucat un rol important în interpretarea muzicii lui. Și din membrii comunității din România vă pot da două exemple de șefi de orchestră, Sergiu Comissiona și Mendî Rodan. Fără îndoială că aici s-a disociat omul de muzică și muzica lui de creatorul care a avut o atitudine nedemnă, pentru că a fost ajutat de un mare compozitor evreu, acest Wagner, și pînă la urmă a scris contra lui.

As mai dori să vă spun un lucru, nu știu dacă vi l-am spus la început sau nu. De curînd, cînd am fost numit Doctor Honoris Causa la Universitatea din Cluj, am terminat acest discurs pe care l-am intitulat „Istoria evreilor din România și egoistoria” cu următoarea frază, pe care o știu pe de rost, pentru a vă spune cît sînt de legat în special de meleagurile natale și nu numai prin faptul că, în cadrul Universității, primim studenți din România, avem relații culturale specifice, teze în co-tutelă și așa mai departe: „Astăzi, dacă tara mea natală nu-mi este și o patrie, ea-mi este o matrice care niciodată nu m-a părăsit”.

Aspecte secundare ale procesului intentat „spionilor Vaticanului” în 1951

Materiale inedite din arhivele aparatului represiv

WILLIAM TOTOK

În cursul procesului intentat așa numiților „spioni ai Vaticanului” din 1951 au fost condamnate zece persoane. În fruntea lotului s-a aflat episcopul romano-catolic de Timișoara, Augustin Pacha (26. 11. 1870 - 04. 11. 1954), arestat pe data de 18 iulie 1950 și condamnat la 18 ani de închisoare. Ceilalți inculpați au fost: episcopul clandestin Iosif [Josef] Schubert din București (arestat la 17 februarie 1951), preotul de la biserica italiană din București, Pietro Ernesto Clement Gatti (8 martie 1951), rectorul seminarului teologic din Timișoara și episcop clandestin, Adalbert Boros (10 martie 1951), secretarul diecezei de Timișoara, preotul Ioan [Hans] Heber (10 martie 1951), șeful cancelariei episcopale din Timișoara, prelatul papal, Iosif [Josef] Walner (13 martie 1951), „funcționarul interpret al legatției Italiei din București”, Eraldo Pintori (27 aprilie 1951), fostul inspector școlar, ex-deputat în Marea Adunare Națională și vicepreședinte al unei organizații ilegale, Partidul Socialist-Creștin, Lazăr Ștefănescu (4 mai 1951), președintele aceluiași partid, fostul inspector școlar, Gheorghe Săndulescu (13 mai 1951) și medicul bucurestean, Petre Topa (14 mai 1951).

Despre persoanele implicate în acest proces conceptual – pentru a folosi noțiunea mai exactă ce s-a impus în istoriografia ungară, unde rareori se folosește termenul de „proces spectacol” utilizat în istoriografia internațională în conformitate cu terminologia lui Georg Hermann Hodos din lucrarea sa de referință, „Procese spectacol. Epurările staliniste din Europa răsăriteană 1948-54 – despre eoul propagandistic al procesului și despre desfășurarea lui am mai scris în alte câteva studii și articole.

În urma cercetării altor publicații și documente incluse în cele 40 de volume alcătuite de aparatul represiv stalinist privitor la „spionii Vaticanului” se poate constata că, pe lângă persoanele din ierarhia catolică, tribunalul i-a condamnat și pe vicepreședintele unei organizații fantomă, Partidul Socialist-Creștin, Lazăr Ștefănescu, pe președintele aceluiași partid, fostul inspector școlar, Gheorghe Săndulescu și pe medicul bucurestean, Petre Topa. Desi nu aveau nici o legătură cu ierarhia catolică, prin condamnarea celor trei tribunalul trebuia să demonstreze existența unei rețele de spionaj occidentale (anglo-americane, italiene și vaticane) și sprijinul de care aceștia s-ar fi bucurat din partea Sfântului Scaun.

Pentru a demonstra activitatea subversivă a Vaticanului, Securitatea a stabilit niște conexiuni artificiale între trei acțiuni diferite, creînd impresia unor legături invizibile, dar și informativ-operative: 1.) audiența lui Pacha la Hitler în anul 1934, 2.) spionaj și 3.) rezistența anticomunistă. Cazul Pacha trebuia instrumentalizat în acest scenariu ca o dovadă pentru activitatea de subminare informativă inițiată de Sf. Scaun, episcopul fiind denunțat ca simpatizant al hitleriştilor, ca dusman al noului regim „democrat-popular” de la București și ca sprijinitor anticomunist al serviciului de spionaj anglo-american. O verigă importantă pentru veridicitatea demonstrării continuității liniei politice a Vaticanului consta în reliefele apropierea postbelice de „imperialismul anglo-american”, prin implicarea ambasadei

Italiei drept centru de culegere de informații destinate partenerilor occidentali. Denunțarea propagandistică a Italiei ca țară occidentală care sprijină grupurile de rezistență din România se baza pe judecarea activiștilor Partidului Socialist-Creștin – Lazăr Ștefănescu și Gheorghe Săndulescu – alături de Pacha și trei prelați catolici din Timișoara – Ioan Heber, Iosif Walner și Adalbert Boros – cu care nu aveau nici o legătură.

În vederea preîntâmpinării oricăror forme de opoziție catolică și pentru a statua un exemplu suplimentar, mai fusese judecat în același lot episcopul clandestin Iosif Schubert din București. Lui i se atribuiseră rolul de „cîrșă” a Vaticanului în România, după ce ambasada statului papal fusese desființată și ultimul nuntiu silit să părăsească țara. În procesul care s-a desfășurat la București între 10 și 17 septembrie 1951, alături de persoanele deja amintite, pe banca acuzatilor s-au mai aflat, funcționarul Legatției Italiei, Eraldo Pintori și preotul de la biserica italiană din București, Clement Gatti și medicul Petre Topa, fost subsecretar de stat la Presedinția Consiliului de Miniștri și subsecretar de stat la Ministerul Sănătății și Ocrotirii Sociale în guvernul Tătărescu din 1940, iar din 1946 deputat liberal în Adunarea deputatilor.

De remarcat în concepția procesului este ignorarea unei anumite laturi ideologice a acțiunii juridice înscenate cu scopul de a demonstra opiniei publice internaționale doar continuitatea legăturilor între hitlerism, Vatican și imperialismul anglo-american. Desi anchetatorii și tribunalul se considerau reprezentanți și apărători ai ideologiei comuniste de stat, care, în mod ostentativ, se declara antifascistă, răspindirea unor acuzații violente antisemite cuprinse în manifestele liderilor Partidului Socialist-Creștin – o grupare fantomă fără aderenți și fără sprijinitori – au fost practic ignorate, jucînd un rol absolut secundar într-un proces politic de o asemenea anvergură.

Ficțiune literară și mesaje irrationale

Introducerea indirectă a cazului Maria Cotoi (sora Ionela), prin intermediul unui martor care fusese implicat în expertizarea călugăritei „stigmatizate”, autorii procesului conceptual urmăreau doar o discreditare suplimentară a Nuntiatului și Vaticanului. În relatările martorilor oculari invitați, apărute în Germania, acest aspect inedit al procesului a ocupat un loc central, fiind redat într-o formă nelipsită de un anumit exotism, precum se poate citi în cartea scriitorului Ludwig Renn din R.D.G.:

„Pentru a stîmi revolta populației, spionilor sau inspiratorilor lor americani le-a venit ideea (...) demnă unui anarhist din secolul trecut. A existat o călugărită ortodoxă [de fapt greco-catolică – n. m.], o persoană săracă cu duhul, căreia i s-a sugerat că ar fi văzut-o pe Maica Domnului, care ar fi chemat poporul român la revoltă. Ea mai fusese folosită pentru transmiterea unor manifeste destinate unei bande de teroriști. Această bandă a fost arestată în martie 1949. În cele din urmă călugărita neghioabă a fost ascunsă în incinta Nuntiatului condusă atunci de episcopul american O'Hara. Acesta a pus la cale miracolele, ea avînd mîini singerînde. În prezenta ei chiar și crucea din capela Nuntiatului începea să singereze.

Călugărita funcționa atît de bine, încît O'Hara a decis să confirme științific miracolul. În acest scop s-a adresat psihiatrului, dr. Sebastian Constantinescu. A dat însă de un om nepotrivit, fiindcă psihiatrul a declarat: «Am constatat că rîmile singerînde, prezentate drept stigmate mistice, nu au fost altceva altceva decît automutilări. I-am demonstrat

lui O'Hara și Del Mestri că presupusele rîni nu sînt nimic altceva decît o înșelăciune. Ei s-au folosit de psihoza mistică și sugestibilitatea mare a călugăritei. Astfel, le-a reușit s-o oblige să-și provoace acele fenomene supranaturale.»“

Despre implicarea călugăritei în acest proces a relatat și publicista vest-germană Irma Loos care a fost prezentă în sală și care a publicat ulterior un jurnal. Ea stabilește niște conexiuni între cazul Ionelii, acțiunea de spionaj și procurarea unor presupuse informații, reliefind că Maria Cotoi ar fi auzit vocea Sfintei Fecioare care a îndemnat-o să instige populația la o rebeliune contra noului regim.

Retinută în 1951, Maria Cotoi nu a fost convocată să depună mărturie la procesul Pacha, ci a participat doar un medic psihiatru, pomenit și în jurnalul Irmei Loos. Medicul a prezentat în fața tribunalului o variantă a acestei chestiuni delicate, în conformitate cu scenariul Securității, fără să se refere la modul real de folosire a concluziilor expertizei ordinate de Nuntiatul. Cazul este prezentat în aceeași manieră și de procurorul militar:

„Pe aceeași linie, agenții imperialismului americano-englez, deghizați în sutane cu binecuvîntarea Papei, au căutat cu deosebită stăruință, să determine constituirea de bande teroriste, desfășurînd o activitate susținută de sprijinire și ajutorare a ravelor elemente, ce urmărite pentru activitatea lor anti-democratică, încercau să creeze grupuri teroriste.

Pentru a realiza provocarea credincioșilor, Nuntiatul a organizat o înșelăciune religioasă, pretinzînd că Maica Domnului îndeamnă la rebeliune. Cu regizarea acestei înșelăciuni a fost însărcinat episcopul greco-catolic Dr. IOAN SUCIU, care a folosit starea de debilitate fizică și mintală a călugăritei Maria Ionela Cotoi, despre care a căutat să acrediteze zvonul că ar primi comu-

nări de la Maica Domnului. Sub această mască au fost redactate manifeste de episcopul SUCIU și difuzate.

Preotul greco-catolic, profesor de teologie, GRECU GHEORGHE, declară în legătură cu aceasta:

«În acest timp (1948-1949) au apărut mai multe manifeste cu caracter anti-democratic, care instigau pe credincioșii la nesupunere față de autoritățile de Stat și chiar la rebeliune. Aceste manifeste erau redactate în așa fel, încît li se atribuia proveniența ca fiind de la Maica Domnului, transmise prin călugărita Maria Ionela Cotoi. Aceste manifeste au fost însoțite de recomandarea Episcopului Dr. ION SUCIU, către credincioșii greco-catolici și astfel au fost difuzate.»

După ce arată ca organizator al înșelăciunii și autor al manifestelor pe episcopul Suciuciu, și expune situația călugăritei Maria Ionela Cotoi, și modul în care ea a fost determinată să acționeze, GRECU GHEORGHE declară mai departe:

«Această stare a călugăritei COTOI MARIA IONELA a fost exploatăată de autorii manifestelor anti-democratice, astfel că ei au dat acestei situații o explicație mistico-religioasă, intenționat greșită, în scopul de a induce pe credincioșii în eroare și de a lovi în interesele Republicii Populare Române.»

«Acțiunea celor care au creat și stînutul cazul călugăritei COTOI MARIA a fost numai o acțiune politică subversivă îndreptată împotriva Statului Român.»

Descoperirea și prinderea în Martie 1949 a unei bande teroriste, căreia călugărita COTOI, prin preotul LELUTIU AUREL i-a pus la dispoziție manifestele provocatoare, a impus acestora necesitatea căutării unui refugiu. În mod firesc, atît LELUTIU cît și călugărita Cotoi s-au adăpostit la inspiratoarea întregii activități criminale a Vaticanului în R.P.R.,

CNR 44	
29-07-2004	
SERVICIUL ARHIVA	
Nr. 4-A	
FIȘA PERSONALĂ	
Interviu de Direcția Serv. Județean 29 J.S.P.	
Nume și prenume: AUGUSTIN - N. PACHA	
Cu poșta: -	
Nume tată: -	
Semnătura infractorului: gus	
Fotografat în: 81 ani	
Data nașterii: 26.11.1870 - Mort: -	
Ultimele domiciliu: comuna, județul, țara: Timișoara - Str. N. Pacha - 1016	
F. țării anterioare: -	
Naționalitatea: Română	
Cetățenia: -	
Profesiunea: Episcop. Romano-catolic	
A fost: Fotografiat de: -	
Clasat în: Clasa nr. 3769	
Stadiu: -	
Limbă de vorbire: -	
Scrierea: -	
Societatea de asigurare: -	
Forma de domiciliu: -	
FOTOGRAFIA	

Fișa personală a episcopului Pacha întocmită de Securitate după arestare

Nunciatura Papală din București. Prin grija lui DEL MESTRI a fost ascuns la diferite gazde, pînă la momentul arestării sale, iar călugăria COTOI a fost păstrată la Nunciatură, unde sub directă conducere a lui O'HARA s-au organizat noi «minuni» prin mijlocirea ei. Astfel s-a pretins că prin intervenția divină pe trupul MARIEI COTOI apar rîni sîngerînde, că vinul se transformă în singe și că crucifixul din capela Nunciaturii, în prezența ei pornește a sîngera.

După un timp oarecăr, O'HARA era atît de sigur că înșelăciunea era perfect regizată, încît a căutat să obțină și confirmarea științifică a minunilor. Pentru aceasta a convocat pe specialistul psihiatru Dr. SEBASTIAN CONSTANTINESCU. După îndelungate și minuțioase cercetări, specialistul psihiatru a descoperit însă că toată afacerea nu este decît o grosolană înșelăciune. El declară într-adevăr:

«Am constatat că plăgile sîngerînde care erau considerate drept stigmate mistiche nu erau altceva decît automutilații... De asemenea, am dovedit lui O'HARA și DEL MESTRI că toate pretinsele ei minuni erau excocherii.»

«Păreră mea ca om de știință, despre cazul IONELA, este că toată această chestiune a fost o excocherie, determinată de preoții catolici.»

«Ei au utilizat psihoza ei mistică și marea ei sugestibilitate și astfel au ajuns să-i impună executarea acestor fenomene, zise supranaturale.»

Instrumentalizarea politico-religioasă a călugăriei de către unii ierarhi uniți exprimă și situația dramatică a acestui cult persecutat care nu a ezitat să se folosească de tactica de manevră și inducerea în eroare a unor credincioși. Potrivit datelor accesibile și publice, Nunciatura nu a fost de acord cu transformarea Ionelii într-o avangardistă a providenței și utilizarea misticii suferinței în scopuri politice.

În România, unde frontiera dintre superstiții și religiozitate este deseori transparentă și unde și BOR a favorizat uneori extinderea unui obscurantism opac (a se vedea în acest context psihoza de masă creată în jurul ciobanului vizionar Petrache Lupu din Maglav în anii '30 ai secolului trecut), au declanșat la Nunciatura Apostolică din București un semnal de alarmă. Deoarece episcopul unit Ioan Suciuc și Alexandru Todea (hirotonit episcop clandestin) au sprijinit-o inițial pe Ionela, reprezentanții Vaticanului au încercat să îngreueze răspîndirea unor mesaje iraționale și minuni fictive. Pe de altă parte, Nunciatura a dorit să evite tensionarea suplimentară a relațiilor cu România prin „fenomenul Ionela”, după ce în 1948 existența Bisericii unite a fost suprimată. După ilegalizarea greco-catolicilor, Ionela a locuit în incinta Nunciaturii.

Se pare că nici unii securiști nu știu ce să creadă despre viziunile călugăriei. Într-un roman dedicat „obsedantului deceniu”, „Păpusarul” (1968), semnat de autorul controversat Ivan Deneș, este evocată o slujbă celebrată de Alexandru Todea la care a fost obligată să participe și Ionela. În timpul acestui spectacol macabru trebuia să se demonstreze pe viu că afirmatiile Ionelii privind sîngerarea unor icoane sînt fantasmagorii. „Tîrziu noaptea pe la ora două, o caravană lungă de limuzine se îndrepta spre capela Nunciaturii, direcțată minuțios acum pentru acest prilej. Preașfîntul celebra slujba, în vreme ce toți ofițerii stătura smîră cu chipurile pe mîna dreaptă. Lumînările de ceară, iluminate, tîmnia din cădelniță, tăcerea gravă a publicului neobisnuit, monodia episcopului, totul imprimă momentul o notă, o atmosferă deosebită, nu lipsită de fiori.»

Într-o monografie dedicată cardinalului Alexandru Todea, scena încercării de dezmitizare a „stîrilor” privind „iminentul sfîșit al orînduirii comuniste, sîngerarea unui crucifix, apariția stigmatelor” este confirmată, afirmîndu-se că „securiștii înșiși erau timorați că aceste zvonuri care circulau cu atîta intensitate ar putea fi adevărate și se temeau, ca toți oamenii necredincioși dar inculti, care desigur aștează o îndiferență în fața unor asemenea „misticisme”, în sine lor se tem de ele și de «răzbușarea Necunoscutului» asupra lor și a familiilor lor. Preașfîntul Alexandru Todea

Episcopul clandestin Schubert primit în audiență de Papa Paul al VI-lea

a primit sarcina să celebreze Sfînta Liturghie, la care să fie adusă și călugăria respectivă. Preașfîntia Sa însă a declarat că liturghisește foarte bucuros oricînd, dar nu asigură pe nimeni că se vor produce în timpul Liturghiei lucruri deosebite.»

Maria Cotoi a respins aceste descrieri, susținînd însă că mai multe slujbe oficiate de Todea ar fi avut loc într-o cameră de anchetă de la Securitate în prezența ofiterului Gh. Enoiu (alias Leonida). Slujbele ar fi avut loc cu scopul de a o salva de la moarte prin inaniție, după ce ea a declarat greva foamei.

Apariția stigmatelor lui Isus Cristos (nume ortografiat în conformitate cu scrierea folosită de greco-catolici) la anumite persoane este o chestiune mai mult decît controversată. Nu numai în rîndurile oamenilor de știință, ci chiar și în cadrul Bisericii Catolice. În acest context ar trebui amintit cazul bavarezei Therese Neumann (1898-1962) din Konnersreuth care a stîrnit o avalanșă de reportaje, relații senzationale și polemici în presa vremii. S-a afirmat că din 1926 Therese Neumann ar fi stigmatizată și că ea ar avea viziuni despre patimile lui Isus. Un alt caz de stigmatizare – amintit în scrierile hagiografice – a fost cel al sfințului medieval legendar, Francisc de Assisi. Potrivit concepțiilor romano-catolice, viziunile și stigmatizările sînt nu numai supranaturale, ci ele pot fi cauzate și de o vie fantezie cu iz mistico-religios.

Din verificarea ordonată de către Nunciatură a cazului Ionela, o echipă de experți a ajuns la concluzia că ar fi vorba despre o înclinare bolnăvicioasă. Episcopul greco-catolic Ion Ploscaru aminteste în memoriile sale de viziunile Mariei Cotoi și își însușește concluziile preotului catolic Rafael Haag care fusese însărcinat de către Nunciatură să cerceteze împreună cu alți experți acest caz. Haag, care a stat cu Ploscaru doi ani în aceeași celulă, a motivat verificarea cazului prin faptul că Nunciatura a încercat astfel să pună capăt proliferării unor forme iraționale de misticism.

În cursul procesului intentat Iotului Pacha, coinalputul Clemens Gatti, preotul bisericii italiene din București, s-a referit în depozitia sa și la cazul Ionela, declarînd: „Eu ca preot catolic cred în Dumnezeu, cred și în minuni, dar nu cred în prostia aceasta. Ea este o falsificatie (sic), un isterism, este ceva de nepomenit și este [o] rusine ca să se aducă aici lucruri în această chestiune. Eu nu cred că acolo este o minune. Faptul acesta este un fapt mincinos și eu care iubesc adevărul, reprob (sic). Eu cred în Dumnezeu și în minuni, dar nu cred în această prostie care s-a făcut pentru a forța activitatea împotriva Republicii Populare Române. Este nedemn.»

Psihiatrul expert, citat mai sus, sustine că Maria Cotoi „era atînsă de o stare de alienație mintală sub forma unei psihoze sistematizate mistice și pe lîngă această boală mintală care constituia fondul psihopat, ea pretindea o serie de leziuni, care după constatările mele s-au dovedit a nu fi fost decît automutilații”. Cu scopul de a-i descalfica pe reprezentanții Vaticanului, medicul a și declarat, în conformitate cu schema prestabilită a acestui proces conceptual, că întregul caz Maria Cotoi (Ionela) „este o inscenare, o punere în scenă, o înșelăciune, o excocherie

cu care desigur preoții sau persoanele din jur care aveau influență, au utilizat boala mintală care era evidentă și utilizînd și fenomenul de sugestibilitate patologică s-a putut imprimă acestei călugărie executarea automutilării, care evident nu au nimic comun cu vreau fenomen supranatural”.

Semnificativă este și depozitia preotului și profesorului de teologie unită, Gheorghe Grecu. Acesta vorbește despre „manifeste antidemocratice” răspîndite în anul 1947, atribuite, chipurile, Ionelii. Deoarece a cunoscut-o personal pe Ionela, martorul Grecu își exprimă îndoiala în fața Tribunalului militar că ea ar putea fi autoarea manifestelor. Invocînd calitățile intelectuale și stilistice modeste ale călugăriei, preotul martor este de părere că episcopul unit Suciuc este, de fapt, autorul real al acestor materiale. Concluziile expuse de către acest martor coincid, bineînțeles, cu cele ale aparatului represiv care a pregătut cu minuțiozitate procesul și care nu era interesat de adevăr, ci numai de etichetarea negativă a victimelor. „Starea aceasta a călugăriei Cotoi Maria Ionela”, a declarat teologul greco-catolic, „a fost exploatată de către redactorii manifestelor antidemocratice și astfel au dat acestei stări, acestei situații o explicație mistică religioasă, în mod tendențios în scopul de a induce pe credincioși în eroare și de a lovi în interesele R.P.R. În chipul acesta acțiunea aceluia care au creat și susținut acest caz călugăriei Cotoi Maria Ionela, a fost numai o acțiune politică subversivă, îndreptată împotriva Republicii Populare Române și nu un adevăr religios.”

Postludiu

Călugăria Ionela, care este membră fondatoare a congregației Inimii Neprihănite, a fost arestată pe 31 ianuarie 1951 – împreună cu episcopul clandestin unit, Alexandru Todea și a stat în detenție pînă-n 1955, fără să fi fost condamnată. În timpul celui de-al doilea val de reprimare stalinistă, ea a fost arestată din nou în 1958, fiind condamnată la 7 ani de închisoare. Eliberarea s-a produs în 1964, cu prilejul gratierii deținuților politici.

Ulterior, ea s-a bucurat de sprijinul episcopului contestat de ierarhia greco-catolică, Justin Paven. Acesta fusese consacrat de către episcopul Ion Dragomir (1905 - 1985), despre care se spune că în ultimii săi ani de viață ar fi suferit de tulburări mintale, abătîndu-se de la linia canonică. Astfel, fără permisiunea Vaticanului, Dragomir i-a consacrat în 1985 și pe Emil Rîți și pe Octavian Cristian. Potrivit unor scrieri memorialistice, apărute în urma accesului la documente din arhivele Securității, introducerea unei ierarhii disidente unite nu ar fi fost nimic altceva decît o diversivune subtilă a poliției politice. „Toate mărturiile privind consacarea lor ca episcopi (canonică sau necanonică)”, scrie preotul unit Simion Mesaros, „vin exclusiv din partea lor și a unui grup segregacionist concentrat în jurul așa-zisei «surioare», adică sora Ionela sau Maria Cotoi din București de a cărei biografie nu mă ocup, mulțumindu-mă doar să menționez că unii susțin că în jurul ei planează ideea că ar fi o vizionară”. Același preot mai afirmă că, înainte de a muri, episcopul

Dragomir, fiind grav bolnav, fusese, practic, sechestrat de apropiații sorei Ionela, supravegheau și îngreuează contactele acestuia cu lumea exterioară.

După revoluția din 1989, călugăria Ionela (născută în anul 1930) a trăit într-o mănăstire din Blaj, centrul spiritual al catolicilor români de rit bizantin, respectiv într-o mănăstire din București. În urma disensiunilor interne, existente între congregația Inimii Neprihănite și ierarhia superioară unită, comunitatea monahală a Ionelii a fost recunoscută oficial de abia în anul 1995.

Numele sorei Ionela a revenit în atenția opiniei publice postcomuniste după izbucnirea scandalului legat de ridicarea unui orfelinat la Odorheiu Secuiesc – patronat de Congregația Inimii Neprihănite, cu sprijinul unui sponsor elvețian. Pentru culegerea unor date despre împlîrile legate de reprimarea stalinistă și pentru clarificarea unor aspecte legate de istoria postcomunistă a Congregației, pe data de 12 iunie 2005 am interviuevat-o pe sora Ionela, în prezența unui preot și a unei călugărite. La insistențele asistentei, ea a întrerupt înregistrarea pe bandă a interviului oral, pe motiv că ar depăși tema propriu zisă, declarîndu-se, însă, de acord să răspundă în scris întrebărilor. Din păcate, răspunsurile la aceste întrebări, expediate prin intermediul poștei electronice și pe care le redăm aici în cele ce urmează, nu au sosit niciodată.

Întrebări pentru Sora Ionela (Maria Cotoi) de la Congregația Inimii Neprihănite, Str. Abrud 78, București, pentru studiul despre procesul Iotului Pacha („spionii Vaticanului”) din 1951:

– Care au fost împrejurările în care ați intrat în conflict cu Securitatea în perioada după 1948?

– De ce v-ați refugiat în incinta Nunciaturii Vaticanului?

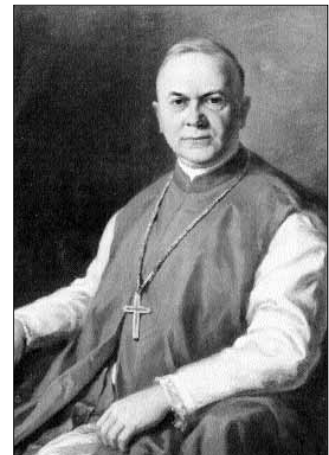
– Ce s-a întîmplat în perioada cît ați stat la Nunciatură?

– Cînd v-au apărut stigmatele și cum a reacționat clerul catolic – de ambele rituri?

– De ce s-a efectuat cercetarea (expertizarea) Dumneavoastră, cine a făcut-o și care au fost rezultatele?

– Într-o depozitie a preotului unit Gheorghe Grecu – care a fost chemat să depună mărturie în procesul Iotului Pacha – acesta afirmă că în perioada 1948-1949 au apărut mai multe manifeste, „care instigau pe credincioși la nesupunere față de autoritățile de Stat și chiar la rebeliune. Aceste manifeste erau redactate în așa fel încît li se atribua proveniența ca fiind de la Maica Domului, transmise prin călugăria Maria Ionela Cotoi. Aceste manifeste au fost însoțite de recomandarea Episcopului Dr. Ion Suciuc, către credincioșii greco-catolici și astfel au fost difuzate.” În continuare tot el afirmă: „Am cunoscut însă un alt manifest abia săptămîna trecută, îndreptat către așa numita armată albă. Aceasta se spunea că este iarăși descoperirea de la maica domului, că aceasta îndeamnă pe credincioși la rebeliune și la acțiune inarmată.” În ce măsură corespunde realității mărturia preotului Grecu?

– Într-un alt document prezentat la procesul Iotului Pacha din 1951 se spune că Dv. ati

Dr. Augustin Pacha, tablou din palatul diecezan din Timișoara

fi dat manifestele amintite preotului Leluțiu Aurel care apoi le-ar fi difuzat. Ați fost anchetată și Dv. în legătură cu această chestiune?

— Psihiatrul Dr. Sebastian Constantinescu, martor în procesul Pacha și membru al grupului de experți care v-a cercetat la Nuntiatu, a declarat pe data de 13 septembrie 1951: „Am constatat că plăgile sîngerinde care erau considerate drept stigmate mistice nu erau altceva decît automutilații... De asemenea, am dovedit lui O'Hara și del Mestri că toate pretențiile ei minuni erau exocrochierii.“ Cum comentați această mărturie?

— Cum ați califica mărturia depusă pe data de 11 septembrie 1951 de către preotul bisericii italiene, Clement Gatti, care afirma despre Dv. în fața Tribunalului: „Eu ca preot catolic cred în Dumnezeu, cred și în minuni, dar nu cred în proști această. (...) Eu nu cred că acolo este o minune.“

— Într-un roman semnat de Ivan Denes se spune că, după ce ați fost arestată la Securitate, un cleric (probabil episcopul Todea) trebuia să officieze o liturghie în prezența Dv., pentru a se dovedi astfel că fecioara Maria nu lacrimăază atunci cînd vă apropiați de statuia ei. Ce este ficțiune și ce este realitate în această descriere literară, citată și în memoriile unor foști deținuți?

— Cum l-ați caracteriza pe Nuntial Patrick O'Hara?

— Iar pe Guido del Mestri?

— Au fost ei niște intransigenți, cerînd lui Augustin Pacha să citească în 1950 o pastorală incitantă, ceea ce a dus la arestarea episcopului romano-catolic de Timișoara?

— Cine credeți că au fost informatorii Securității la Catedralele Sfîntul Iosif [din București] și la Nuntiatu, despre care se tot vorbește în literatura de specialitate, dar despre identitatea cărora nu se știe nimic?

— De cîte ori ați fost arestată, ce învinuiri vi s-au adus, la cîte ani ați fost condamnată și cîte ani ați stat la închisoare (cînd și unde anume)?

— Cum s-a comportat personalul penitenciarilor cu Dv.? Iar codetînii?

— De ce credeți că Iustin Paven — care spune că a fost hironit episcop clandestin — nu a fost recunoscut oficial după 1989?

— În ce împrejurări a devenit el un sprijinitor al Congregației Dv. și de ce recunoașterea oficială a Congregației de către mitropolitul Lucian Mureșan a avut loc de abia în 1995?

— Cum vă explicați contestarea Congregației Dv. de anumite cercuri catolice și de către anumiți clerici uniți?

— Într-un raport al guvernului român se afirmă că ridicarea edificiului de la Odorheul Secuiesc — care aparține Congregației Dv. — ar fi o încercare deghizată de românizare a comunității maghiare locale. Alte surse chiar susțin că sponsorizările din străinătate ar proveni din fondurile unor cercuri apropiate cardinalului romano-catolic, excomunicat, [Marcel] Lefebvre.

Aspecte colaterale ale acțiunii

Deși procesul a fost înscenat după metoda stalinistă clasică, utilizată în anii 1930 în Uniunea Sovietică (1936: Zinoviev, Kamenev ș.a., 1937: Piatkov, Radek ș.a., 1938: Buharin, Rikov, Iagoda, Rakowski ș.a.), imitată apoi (după 1948) de țările comuniste (în Albania procesul contra ministrului de interne, Koçi Xoxe, în Bulgaria lotul Traiteco Kostov, în Ungaria lotul László Rajk, în Cehoslovacia lotul Rudolf Slánský și în Polonia lotul Wladislaw Gomułka), din lectura interogatoriilor și depozitiilor se desprinde pe lîngă superficialitatea anchetatorilor și juristilor implicați, un evident dezinteres în ceea ce privește factorul ideologic. Mai ales în acțiunea penală împotriva lui Lazăr Ștefănescu, Gheorghe Ștefănescu și Petre Topa — considerați exponenți ai dusmanului de clasă și unele ale imperialismului —, pentru aparatul represiv concepțiile ideologice împărtășite de acestia nu contează aproape de loc. E de ajuns să fie etichetați cu epitetul discriminatoriu și să recunoască faptele incriminate pentru a putea fi încadrați în tiparele oferite de prevederile codului penal valabil la acea vreme. Cu alte cuvinte, simpla taxare ajunge pentru a-i transforma în criminali și a-i prezenta ca niște infractori meschini. „Această activitate criminală a fost inițiată, condusă și îndrumată în

folosul imperialismului americano-englez, prin Nunciatura Papală din București și împuțerniciei ei după rechemare, pe de o parte, iar pe de alta de unii reprezentanți diplomați ai Italiei din București“, a ținut să precizeze procurorul șef al Parchetului Tribunalului Militar București. În cazul episcopului Pacha, factorul politic (audiința la Hitler în 1934 sau rapoartele trimise Vaticanului în care a relatat despre acțiunile Partidului Comunist din România) este folosit doar pentru a furniza opiniei publice explicații (pseudo)logice pentru „spionajul“ în favoarea dusmanilor „democrației populare“. Citirea publică a pastoralii în iunie 1950 în catedrala din Timișoara fusese într-adevăr un gest de revoltă față de politica partidului și contra încercărilor de a transforma biserica romano-catolică într-o anexă a regimului comunist. Acest episod îndrăznet al ierarhului se plasează pe un al doilea plan, din punctul de vedere al importanței pentru înscenarea juridică propusă.

Această ciudată indiferență a organelor de Securitate față de concepțiile ideologice opuse comunismului planează și asupra anchetei și rechizițiilor celor trei personaje secundare din „Iotul Pacha“: Lazăr Ștefănescu, Gheorghe Ștefănescu și Petre Topa. Primii doi au încercat să întemeieze un partid. Lipsa de ecou al acestui demers politic disperat și lipsa unor aderenți la această acțiune opoziționistă rezultă din documentele păstrate în dosarul întocmit în 1951. Cu toate că inițierea unui nucleu organizat de rezistență contra regimului s-a consumat în gesturi individuale, ceea ce este consemnat și în referatul procurorului, toți acțiunea în sine trebuia hiperbolizată și aspru pedepsită: „Alegînd calea trădării popoului, [ei] au încercat constituirea unei organizații subversive, sub denumirea Partid Socialist Creștin. Prin manifestele redactate arătau că scopurile urmărite erau răsturnarea prin violență a regimului de democrație populară, restaurarea puterii burghezo-mosierești și a monarhiei, înfăduarea țării imperialismului americano-englez și cucerirea de teritorii sovietice.“ Despre conținutul ideologic al documentelor confiscate cu ocazia unei percheziții efectuate la Lazăr Ștefănescu nu se spune aproape nimic, în afară că ar fi vorba despre niște „pamflete fasciste“.

Un rol secundar joacă și un corp delict din dosarul lui Petre Topa, un decupaj din ziarul antisemit „Buna vestire“ din 5 iunie 1937, în care acesta se pronunță pentru românizarea corpului medical („Medicii evrei din teritoriile alipite, cari după aproape 20 de ani de la unire, continuă a servi propaganda maghiară revizionistă sau cea comunist-bolșevică, cum sînt iredenștii bulgari... Toată această categorie trebuie considerată indezirabilă și păgubitoare țării noastre, periculos pentru Siguranța Statului. Va trebui să se procedeze treptat la eliminarea lor din rîndurile clasei medicale.“)

Din documentele redactate de Ștefănescu și Ștefănescu rezultă în ce măsură ei au rămas prizonierii unei culturi politice interbelice, etnocentriste și au interiorizat clișeele propagandei toxice care au dominat în timpul războiului opinia publică din România. Numai astfel se pot explica gravele derierați antisemite care se desprind din documentele confiscate (a se vedea Addenda) — care în economia anchetei au constituit elemente minore, colaterale și neînsemnate pentru edificarea procesului conceptual din 1951.

Addenda

1949. Fragmente dintr-un proiect de manifest nedatat și nesemnat al Partidului Socialist Creștin din România, găsit la percheziția efectuată pe data de 4 mai 1951 la Lazăr Ștefănescu, în care se face un rechizitoriu al politicii școlare și universitare a regimului de la București, avînd numeroase accente antisemite

„Pe lîngă degenerarea fizică a popoului prin aplicarea unui regim de subnutriție, clică de trădători care conduce statul nostru, aplică și un regim de pervertire morală și spirituală a neamului, prin infectarea lui cu pseudo-cultura, creînd în loc de personalități semidictio înfumurate și imbecili cu pretenții de savanți și de mentori ai culturii românești.

Pseudo-reformatorii acestui sistem de falsă cultură, de aducere la un numitor comun a tuturor aceluia care ar mai putea gîndi cu capul lor, sînt trei rahitici streini de sufletul și aspirările neamului: I. Chișinevschi, M. Roller și E. Weigl, jidovi rățăitori, pripășiți pe meleașurile scumpei noastre țări.

Primii doi jidovi moscoviți, iar cel de al treilea un degenerat fizic și mintal evreu fugit dela Amsterdam. Fără avizul acestor canali nimeni nu poate pătrunde în învățămîntul universitar și chiar secundar. Tot ceea ce se petrece în viața școlii românești își are în primul rînd punctul de plecare în concepția acestor hahali, care vor cu orice pret să ne decrizeze (!) cultura românească, pentru a putea mai ușor determina, exploata și teroriza bietul nostru popor.

În acest scop streinii care au pătruns pînă în cele mai înalte vîrfuri ale așa zisului P.M.R. care numai român nu este (din cei șapte din secretariat șase sînt streini), au promovat în posturile de conducere ale ministerului învățămîntului public evrei și tigani, streini de neam, de Dumnezeu și de Patrie, oameni care pribegesc prin înșăși structura lor psihologică. Căci nu sînt altceva Popescu Doreanu, Florica Mezincescu, Buican, Tatiana Balan, Benari, etc. etc. decît evrei și streini, crescuți și instruiți în școlile de agitație politică dela Moscova? Lipsiți de orice spirit de ordonare și coordonare, de orice perspectivă a viitorului, acești pripășiți ai soartei au introdus anarhia și ignoranța în învățămînt, mizînd pe cultul incompetenței și pe superioritatea morală a celor săraci cu duhul; însă și faptul că în fruntea treburilor învățămîntului se găsesc o duzină de ignoranți, care se bălăcesc în mocirla neștiinței, care supuși unor examene psihopatologice, cu siguranță că vor fi găsiți deficienți mintali, ne arată că învățămîntul românesc este anticipat falimentar. Toti acești avortoni ai culturii aruncați în bratele lumpen-proletariatului din cauza impotenței lor intelectuale, toți acești dezertori ai omenirii, roși de ambiție și de decădere morală, au ajuns acum diriguitori ai culturii, ai învățămîntului și ai „spiritualității“ române.

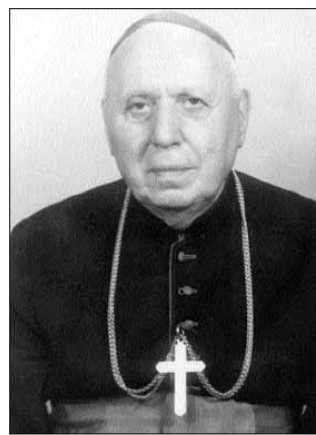
Dar pentru ca opera aceasta de măcinare a ființei neamului să meargă cu pași repezi, evreimea comunistă și comunară a instituit o școală de pervertire a conștiinței profesionale: I.C.D.-ul, care nu este altceva decît o școală de îndobitocire a corpului didactic, a acestui corp didactic român care a constituit dela începuturile sale floarea intelectualității românești.

I.C.D. este opera jidovimeii comuniste, care, în [optiunea] ei de bolșevizare a țării, a găsit că fără înlăturarea a valorilor culturii universale nu este posibilă infectarea sufletelor tinerilor generații cu așa numita filosofie marxist-leninistă-stalinistă, cel mai abject produs al gîndirii umane de pînă acum. Netîmînd seama de cele mai elementare imponderabile ale sufletului omenesc, credința creștină, cei ce au îmbicsit mîntea dascălilor noștri cu ateism și minciuni găunoase, evreii au crezut că prin I.C.D. au și schimbat mentalitatea corpului didactic.

Pentru a teroriza și a prizoni în fiecare an pe toți membrii corpului didactic care nu-și pot vinde conștiințele, lacheii Moscovei au creat la fiecare minister sau instituție o direcție a cadrelor, conduse de evrei sau de români inconștienți puși în slujba desființării neamului nostru. Din cauza acestor nenoriciți puși să conducă cadrele au rămas mii, zeci de mii de colegi muritori de foame, ei și copii lor, pentru că nu le-au cîntat în strună, pentru că nu și-au vîndut conștiințele.

Manuale școlare sînt opera exclusivă a evreilor și copii fidele ale manualelor rusești. Ce vreți mai bună dovadă decît aceasta că prin conținutul lor ele urmăresc uniformizarea sufletului românesc și aducerea lui pe linia de gîndire moscovită, socotindu-ne și pe noi o provincie a URSS? Nu mai pomenim că sînt străbătute dela un capăt la altul de aberații și contradicții științifice, marcînd cea mai cruntă decadentă culturală a spiritului uman. Va sosi vremea cînd toate aceste aberații vor fi inventariate și arătate lumii întregi.

Spiritul diavolesc al jidovimii bolșevice a pus amprenta sa și pe așa numita reformă a învățămîntului. Principiile de bază ale acestei reforme duc la desagregarea sufletului național, de tot ceia ce a creat neamul acesta în de-

Episcopul unit Ioan Dragomir

curs de două milenii, la distrugerea influenței și civilizației apusene, a acelei culturi dela care s-a adaptat finăra noastră cultură și care ne-a dat pe M. Kogălniceanu, T. Maiorescu, M. Eminescu, Al. Odobescu, Vasile Conta, Dr. Victor Babeș, Dr. Gh. Marinescu, Dr. Racoviță, Nicolae Iorga, ca și pomenim numai de acești citiva corifei ai științei și culturii românești. [...]

La baza aceleia reforme a învățămîntului stă principiul desbinării rasiale și sociale, întrucît în învățămînt nu poate intra orice fiu al neamului nostru. Feciorii țărănilor cinstiți și muncitori, ai intelectualilor, ai funcționarilor, negustorilor etc. nu sînt primiți în școli și în special în învățămîntul superior. Sînt îngrădiți cu taxe exorbitante și la examene din ordin sînt trîntiți și apoi exmatriculați. Se acordă în schimb prioritate tactică în toate sectoarele de comandă și organizare, evreilor, care ne sug și ultima vlagă. Toti agramatii și analfabetii care miros a vodcă, ruși, ucrainieni, lipoveni, fugiti din Basarabia și URSS și pripășiți la noi sînt făcuți profesori secundari, pe motiv că în vinele lor curge sînge slav și știu să vorbească rusește. Universitățile noastre sînt îmbicsite în proporție de optzeci la sută cu evrei și ruși sau elemente ruseficate. Toate ledăpăturile maidanelor sovietice au ieșit la limanul culturii românești și au ajuns cu sase clase de liceu sau școală de agricultură să fie profesori universitari de istorie, economie politică, filosofie, psihologie, pedagogie etc.

Popescu-Doreanu, subinginer agronom a fost făcut profesor universitar la catedrala ilustrată alături de V. Pirvan, N. Iorga. Miron Constantinescu (Moses Kohn) înconjurat de o pletoară de convivi evreiași vîrsă otrava comunistă de pe piedestalul catedrei pe care a onorat-o cu atita cinste T. Maiorescu, P.P. Negulescu, Mircea Florian, D. Zaharescu. (B. Zukerman) își vîrsă balele lui scîrboase la catedrala de economie politică. Mircea Manolescu (evreu puturos) împroșcă studentimea dela drept cu elucubrati juridice. Egon Weigl, mutră de arierat mintal și bilbit în corjibii își vîrsă veninul lui de hahal de pe catedrala lui Coco Dumitrescu-Iași și G.G. Antonescu. Apoi Byck Bartfield, Davidsohn Popper, Saffran, Ilie Stanciu (Ilie Sapira), Mircea Ștefan (Itig Schahter), Ion Bălănescu (Rosenzweig), B. Gregoriu (Grinsberg), Ion Vitner, Croh Melnicianu, Tertulian (Rosenzweig), Alice Benari, Ioan Simionescu (Rosenkranz) — iată mentorii limbii și culturii românești. În total sînt în învățămîntul superior din România 500 de evrei dintre care nici doi la sută nu au nici o pregătire intelectuală necesară și nici studiile legale; toți însă sînt dusmanii neamului românesc, ai culturii apusene și slugi ticăloși ai bolșevismului ruseș și asiatic. [...]

În învățămîntul prescolar și elementar au intrat toți evreii și evreiași cu trei, patru clase secundare, fără nici o pregătire profesională, în afară de cea primită în școlile PRM-ului. În învățămîntul secundar, înlăturarea baccalaureatului, a examenelor de capacitate și instituirea examenelor ad hoc sînt semnele cele mai evidente care ne arată drumul periculos pe care a apucat învățămîntul românesc: falimentul și bancurta. [...]

Corpul, moartea și statuia: eul modern în arta monumentelor publice (I)

ANDI MIHALACHE

A reconstitui trecutul este tot una cu a găsi o *imagine* despre el. Iar suportul imaginii este volumul sau conturul, în orice caz acea suprafață expusă privirii și judecării noastre. În acest punct, arta și istoria se înrudesesc, telul amândurora fiind acela de a crea sau recrea, cu alte cuvinte de a da o formă închipuirilor sau informațiilor noastre, de a impune astfel o prezentă și mai ales o *inteligibilitate*. O imagine despre trecut se obține fie alcătuiind o povestire pe baza rămășițelor dispartate ajunse pînă la noi, fie identificînd epoca abordată cu o operă de artă care o caracterizează foarte bine. Cum șansa de a face accesibilă o perioadă anume depinde și de coerența știrilor despre ea, a relata este uneori echivalent cu a uita, adică a elimina surplusul de informații care întîrzie clarificarea aspectelor importante. Astfel, dacă decidem să privim o perioadă prin prisma unei statui, trebuie să luăm aminte la ce moment sau la ce vîrstă a eroului se opresc urmașii săi, în ideea că acea ipostază îi rezumă activitatea în mod eficient, că îl reprezintă cel mai bine în posteritate. Și, spre deosebire de istoria scrisă, de găsit numai în cărți, monumentul public are privilegiul de a face palpabil un set de cunoștințe livrestri, vizualizînd istoria pentru o asistență mult mai largă.

Unii cred că monumentul public este o formă de a închide definitiv un trecut, de a-l fixa în bronz, într-o poveste fără atase în prezent, suprimînd astfel orice polemică. Inaugurarea statuii ar fi, în acest caz, un ritual de despărțire, o metodă de atemporalizare a omagiatului, o uitare pozitivă. Alții consideră că statuile ridicate în piețele publice îi determină pe cei dispăruți să rămînă în continuare printre cei vii, să facă parte din viața lor. O a treia categorie realizează cumva media între primele două, fiind de părere că monumentul pune punct unei epoci anume, dar ne ajută să nu uităm de unde am plecat și să păstrăm filiații strîns cu acele momente.

Cu gîndul la unul dintre personajele lui Oscar Wilde, care spunea că detaliile sînt vulgare, putem întreba: în ce măsură ne mint statuile? Atît cît le permitem noi, am răspunde. De fapt, ele nu pot fi niște cronici în piatră, nu au cum să înregistreze totul. Statuile nu protejează anecdote și amănunte biografice greu de ținut minte, conservînd, mai degrabă, niște calități general-umane, ipostaziate exemplar de individul pe care îl omagiază. În cazul lor, estetizarea nu traduce o voință de falsificare. Ele prezintă, într-adevăr, un chip schematizat, idealizat, dar nu din dorința de a minți prin omisiune, ci de a surprinde esențialul, ceea ce viitorul trebuie să rețină din povestea cuiva. A estetiza nu este aici tot una cu a *măslui*. Estetizarea presupune, mai curînd, să privim lumea prin lentila unor modele care organizează realitatea după un anume *regim de coerență*. Acesta exclude aspectele neelucidate, netraductibile, apoi selectează datele empirice utile, dîndu-le un sens, potrivit unei logici oarecare, cunoscută îndeobște sub alte denumiri: „armonie”, „continuitate”, „proporție”, „echilibru”, „unitate”. Esențial este să știm că opusul estetizării nu este urîrea, ci disproporția, contradicția, eterogenitatea, dezordinea, lipsa de noimă. De aici deducem că scopul estetizării nu e adevărul, mult mai aproape fiindu-i plauzibilul, imaginabilul. Estetismul nu constituie, să recunoaștem, un acord deplin cu realul, pîrînd mai mult un armistitiu, un compromis cu acesta. Iar estelul urmărește ca viziunile sale să se „asorteze”, cel mult,

cu veridicitatea, să coabiteze cu ea, fără conflicte bătătoare la ochi.

Înainte de contactul cu subiectivitatea noastră, istoria se reduce și ea la o puzderie dezordonată de fapte, lucruri, impresii. Noi intrăm în relație cu ele doar prin intermediul logicii și al sensibilității noastre, ambele dornice să pună ordine în jur. Nu existăm decît prin această raționalizare, care ne obligă să alegem, să corolăm faptele analizate în funcție de „întriga”, de matricea interpretativă cu care privim lumea. Iar statuia, menită să simbolizeze ceva, constituie o astfel de *mise en intrigue*. Ea nu trebuie legată direct de manipulările politice, colectivistice, ci, în primul rînd, de „inventarea sinelui modern”. Cu rezerva că „inventia” nu este același lucru cu plămîuirea, presupunînd selectarea unor elemente biografice reprezentative, capabile să spună ceva pe înțeles și secolelor următoare.

Întorcîndu-ne la emergenta monumentului public modern, ne întrebăm: de ce a fost nevoie de atîtea oclosuri? De ce oamenii nu erau apreciați pur și simplu pentru meritele lor? După un prim puseu de popularitate în epoca renascentistă, secolul Luminilor îl redescoperea pe Plutarh și ai săi „oameni iluștri”. De aceea, la cumpăna secolelor XVIII-XIX, sentimentul valorii personale nu provenea atît din performanțele individuale, cît mai ales din adevărea la un precedent de prestigiu. Cum în domeniul educației a *înțelege* se echivalează cu a *pune în practică*, aspirația de a urma un model era tot una cu necesitatea de a empatiza, de a te confunda cu persoana respectivă, cu faptele ei. A aprecia biografia unui erou presupunea să o retrăiești tu însuși, cu tot patosul. Nu înțimplător, „sublimul” descris de E. Burke și I. Kant părea o trăire foarte personală și spontană, pe cît de intensă pe atît de contradictorie, o pendulare între bucurie și teamă, între tragism și admirație, între măreția eroului și nimicnicia noastră, între aprecierea pentru el și aspirația de a-i calca pe urme. Presupunerea disponibilitatea privitorului de a se pune în pielea celui ajuns statuie, de a trece prin încercările sale și a beneficia, pînă la urmă, de aceleași onoruri.

Dacă în plan literar cititorii lui Jean Jacques Rousseau ori Walter Scott se identifica cu personajele din romanele preferate, în plan sculptural cunosătorul urma să prizeze, să guste efectiv din grandoarea unei statui eroizante. Spre deosebire de Renastere, cînd se producea o imitare extaziată a Antichității, în secolul XVIII nu admirația pentru Ahile a stimulat cultul eroilor: era vorba de a descoperi precedente relevante și accesibile totodată, de a justifica o nouă atitudine față de om, față de însușirile lui. Lumea se confrunța cu emergenta unui alt tip de individualitate, pe care „modernistii” au impus-o, „clasicistilor”, dar utilizînd fetișurile celor din urmă.

Crezînd în posibilitatea de a schimba natura umană și de a obține fericirea prin educație, Luminile determinau o altă interpretare a Panteonului inițiat de Ludovic XV (1764), depășindu-i semnificația primară, de necropolă, și conferindu-i un rol pedagogic. Astfel, cultul „marilor bărbați” a suferit unele modificări, mai ales din partea celor care doreau să ofere o alternativă nobilimii. Calitățile acestor alesi erau neapărat universale, laice, republicane, puterea minții lor fiind opusă arbitrarului și capriciilor despotice. Spre deosebire de aristocrat, filosoful, legislatorul, oratorul și artistul nu își mosteneau celebritatea și nici nu i-o datorau divinității, ci propriilor talente. În figura „marelui om” se adula o persoană care reușise prin munca și

calitățile personale, fiind acceptată într-un panteon ideatic, într-o comunitate de mari binefăcători ai omenirii.

Complementar, survenea și secularizarea ideii de „posteritate”. În tradiția creștină, moartea era o pedeapsă pentru păcatul originar și o posibilă porțiță spre mîntuire. Potrivit Luminilor însă, decesul unui om însemnat era doar o promisiune, anticamera nemuririi fără transcendență, a imortalității asigurate de meritele față de societate. Crezîndu-se într-un timp liniar, progresiv și cumulativ, se considera că un adevărat „mare om” va fi consacrat nu de contemporanii care nu știau să îl aprecieze, ci de urmașii mai îndepărtați. Cu toate că acest tip de recunoaștere aparținea unor epoci ce urmau să vină, revoluționarii de la 1789 au considerat că acel viitor venise deja, luînd asadar pe cont propriu sarcina analizării meritelor și a comemorării personalităților. La început, onoarea de a fi dus la Panteon nu se datora unui gest eroic, spontan, ci unei întregi vieți dedicate serviciului public. Mai tîrziu, sacrificiul de sine a devenit suficient, sansa funeraliilor naționale revenind astfel și spiritelor mai puțin cultivate. Cel mai interesat de această schimbare a fost Directoratul: în criză de personalități, a introdus cultul comandantilor militari, deschizînd, indirect, drumul lui Napoleon spre putere. Eroii militari prezentau avantajul că nu făceau parte din vreo tabără politică și erau capabili să înflăcăreze opinia publică prin victoriile lor. De fapt, transformarea soldatului în erou se produsese încă din 1792, în contextul atacurilor din afară, dar celebrarea îl avea în vedere numai ca personaj colectiv, ca *alter ego* al poporului francez: un Hercule popular, personalizare a Națiunii sub arme și ipostaziere a unui corp colectiv ridicat pentru apărarea patriei. Odată cu marile victorii din ultimii ani ai secolului XVIII, ofiterii de rang înalt deveneau, în sfîrșit, personaje bine

individualizate: fie că mureau pe cîmpul de luptă, ca generalul Joubert, fie că nu, ca generalul Hoche, erau cu toții celebrați ca martiri militari. Generalul stins în floarea vîrstei lua locul eroilor anonimi, „îvingătorilor Bastiliei” cum li se spunea, sau eroilor populari de genul lui Marat. Noua vedetă a artelor oficiale își dădea ultima suflare „à la Bayard”, tragic și sublim, nevinovat și pur, singur ori înconjurat de cîțiva apropiați.

În orice caz, înmormîntarea la Panteon nu era considerată un eveniment funebru, ci un triumf asupra morții. Avînd însă de ales între expunerea cadavrului și o efigie care îi ținea locul, oamenii Luminilor înclinau spre a doua variantă, camuflînd sicriul într-un car mortuar și dînd toată atenția unor statui mai mult sau mai puțin alegorice. Expunerea rămășițelor contrasta cu dezinteresul iluminist față de moarte, lipsindu-i și dimensiunea pedagogică a statuii, mai ușor de adaptat după exigențele procesiunilor din epocă. Statuia exprima cel mai bine credința Luminilor în viață, ca cel mai influent simț al omului. În comparație cu pictura, era și mai durabilă, mai potrivită pentru a sugera imortalitatea. Datorită tridimensionalității, ea reda mai bine aparentele vieții și, puțînd fi privită din orice unghi, era mult mai disponibilă pentru puneri în scenă, mult mai susceptibilă să-i adune pe oamenii în jurul său.

Prin urmare, funeraliile unor personalități franceze ca Voltaire sau Mirabeau nu erau de conceput fără participarea unor sculpturi care figurau fie decedatul, fie vreo valoare tutelată a regimului republican (Libertatea, Justiția, Rațiunea). Ridicîndu-le mai întîi în Panteon, cetățenii le-au înțîlnit, mai apoi, în orice piață. Totuși, revenirea statuiilor în agora n-a fost chiar atît de ușoară, fiind efectul intersecției unor practici sociale, mai precis cele mortuare, cu un model cultural, cel antic.

Recitindu-l pe Descartes

Între asceză și raționalitate științifică

LAURENTIU URSU

Voi porni de la două afirmații pe care Descartes le face în principalele sale lucrări asupra metodei, afirmații care ar putea părea prima vedere banale, dar care reprezintă premisele unei posibile schimbări de perspectivă asupra înțelegerii întemeietorului raționalismului clasic.

„Scopul meu prezent este nu de a preda metoda pe care trebuie să o urmeze oricine pentru a-și direcționa rațiunea corect, ci numai de a arăta cum am încercat să o fac pentru mine” (*Discurs asupra metodei*).

„Voi înfățișa, mai întâi, în *Meditații*, tocmai acele cugetări cu ajutorul cărora am impresia că am ajuns la o cunoaștere sigură și limpede a adevărului, spre a vedea dacă cumva aceleași argumente, prin care am fost convins eu însumi, nu pot convinge și pe alții” (*Meditationes de prima philosophia*).

Ce concluzii putem infera din aceste două afirmații? Că Descartes a descoperit o metodă, sub forma unei mecanici a adevărului, aptă a conduce pe oricine la aceleași rezultate „universale și necesare”, sau că avem de-a face cu un parcurs individual, sub marca subiectivității, pe care Descartes îl propune ca *model*, nu ca *metodă* în drumul cunoașterii? Diferența este enormă. Avem, pe de o parte, un mecanism de decizie apt a oferi oricărei ființe raționale aceleași rezultate, pe de

altă parte, o practică a disciplinării de sine (Foucault). Din aceste două fragmente se conturează mai degrabă imaginea unui traseu spiritual, chiar inițiativ, decât cea a unei metode *more geometrico*. Așadar, mai curând o etică decât o metodă.

Într-o scrisoare către Mersene, datată 27 februarie 1637, Descartes își descrie metoda în termeni care amintesc de Wittgenstein: poate fi arătată, dar nu poate fi descrisă, neavând o natură conceptuală, riguroasă discursivă. Am putea să ne întrebăm dacă nu cumva a existat o metodă esoterică pe care nu a comunicat-o, făcându-se vinovat de același „păcat” intelectual ca și pitagoreicii. Însă dacă a avut-o, care ar fi fost motivele pentru care nu ar fi popularizat-o, sau dacă a făcut-o, de ce ar fi incredintat-o numai unor inițiați? Și care ar fi fost parcursul ipotetic al acelei presupuse inițieri?

Este greu de crezut atât în ipoteza unei „metode” carteziene, cât și în cea a unei inițieri. Rămâne așadar ipoteza lui Foucault, cea a unei *tehnici a sinelui*. De altfel, Leibniz, într-o epocă apropiată, își permite să ironizeze ideea metodei. El afirmă că din multele descoperiri care au avut loc după Descartes, nici una nu se poate revendica de la cartezianism. Leibniz îi provoacă pe cartezieni să numească măcar o singură descoperire. Tăcerea acestora, spune filosoful german, reprezintă dovada faptului că Descartes fie nu a cunoscut o adevărată metodă, fie nu a transmis-o „discipolilor” săi (Scrisoare către Molanus, cca 1679).

Descartes vorbește de o *descriere metodică* a unei descoperiri, pe care un cititor o poate parcurge, dar nu de o metodă a descoperirii¹. De altfel, în prezentarea metodei sale, el apelează la o importantă metaforă: cea a arborelui filosofiei. În prefata la *Principii*, unde descrie arborele metafizicii, vorbește despre un fel de meta-știință sugestiv numită „morală”, care presupune cunoașterea completă a tuturor celorlalte științe și este nivelul ultim al

înțelepciunii. Așadar știința are o finalitate morală, iar drumul către știință reprezintă totodată o asceză către aceeași finalitate, care le îmbrățează pe toate.

Un alt argument interesant, ușor de extras în acest context, este acela că filosofia lui Descartes, înainte de a fi „sistematică”, este *ierarhică*. Principiile metafizicii se află la vârful ierarhiei (alcătuit în planul unei reprezentări concrete rădăcinile arborelui), iar toate cele care urmează depind de acestea, fiindu-le totodată inferioare. Descartes este de departe adeptul unei „filosofii a originilor”. Pentru el punctul de maximă acumulare calitativă se află undeva în trecut, *ab origine*, urmînd ca pe baza unui exercițiu corect² (al rațiunii în cazul științei), acesta să se reveleze celor demni. Nicidecum celor nedemni, celor care fie nu parcurg ritualul, pardon, metoda, fie îl greșesc. Tehnica lui Descartes se apropie foarte mult de ceea ce descria Origen în *Despre rugăciune*: o ascetică mentală și spirituală în vederea obținerii unei demnități de a cunoaște, garantată de Dumnezeu prin rugăciune. Numai că în cazul lui Descartes, garanția divină intervine la nivelul principiilor prime, al ideilor simple, clare și distincte. Acestea sînt garantate ca adevăruri eterne, plătite de Dumnezeu dintru început în cartea naturii. Dar ideea carteziană a verității divine nu este, formal vorbind, foarte îndepărtată de cea a garanției divine obținută ca urmare a invocării într-un exercițiu spiritual.

Filosofia ca adevărat modernă, în care axa valorică a timpului se orientează spre viitor apare abia în Iluminism și mai ales după Revoluția franceză, cînd se impune ideea de progres; ideea că prin intermediul unei metode (abia acum putem vorbi de ea), putem construi viitorul, un viitor nou, care depinde de noi pentru că noi îl creăm. Pentru Cartesius, arborele științei se înființea, prin metafizică, adică în solul a ceea ce mult mai târziu Heidegger avea să nu-

mească „ființă”, și din care își extrăgea seva.

Descartes distinge, într-un context pur teologic, între două registre ale cunoașterii lucrurilor: unul este în ordinea adevăratei realități, în care cauzele sînt premergătoare efectelor, al doilea reprezintă ordinea temporală, în care lucrurile stau invers – demersul cunoașterii trebuind să plece de la efectele manifeste către cauzele ascunse. În acest context este banal să ne reprezentăm de ce Descartes devaloriza empiria, de vreme ce „cunoașterea adevărată e cunoașterea prin cauze”.

Și, ca să ne păstrăm în planul teologiei, revenim la Origen. În *Hexapla*, acesta analizează șase versiuni ale unor psalmi, care veneau din surse (și tradiții) diferite. Fiind vorba de textul sacru, era foarte greu să faci o alegere doar pe baza cercetărilor logico-filologice, mai ales în condițiile în care avea de-a face cu versiuni absolut coerente, reprezentate în mod „clar și distinct”³, ca să folosim terminologia lui Descartes. Astfel, în situația unor explicații alternative la fel de convingătoare, Origen optează pentru principiul *alegerii morale*. Descartes, pus în aceeași situație apelează la *principiul parcimoniei*: avînd de ales între două explicații cu putere explicativă comparabilă, vom opta întotdeauna pentru cea mai simplă⁴. Însă, alături de Rorty (*Contingentă, ironie și solidaritate*, 1998), ne putem întreba asupra naturii acestei simplități, puțind introduce drept criteriu, de exemplu, eufonia. Astfel, iată-ne, după ce am trecut prin teologie și știință, în plin domeniu al esteticii: o teorie bună este una care sună bine! Iată o consecință (nintenționată) a parcimoniei carteziene, întemeietoare, nu-i așa, a spiritului științific.

¹ Flage, Daniel E. /Bonnen, Clarence A.: *Descartes and Method. A Search for a Method in Meditations*, Routledge, London and New York, 1999, p. 3

² Asta ne duce cu gîndul la ritual.

³ Ibidem, p. 22.

Un om viu din Est: Ion D. Sîrbu

NICOLAE COANDE

Pînă la apariția monografiei *Un om din Est* (Ed. Curtea Veche, 2006), posteritatea lui Ion D. Sîrbu înregistrase deja șapte lucrări (și nu șase cum numără chiar autorul) menite să explice fenomenul cu același nume. Un fenomen literar, desigur, dar nu numai. Pentru craiovenii a căror memorie funcționează nu doar în registru afectiv-minor, gen *Craiova văzută din car*, I.D. Sîrbu este un simbol al rezistenței în vremuri de Gulag, un scriitor dedicat spunerii adevărului în *condiția română* al cărei produs exemplar era. Trimis pe front, în linia întâi, în timpul regimului Antonescu, băgat în pușcărie în vremea lui Ghiță-Dej și a lui Alexandru Drăghici, Ion D. Sîrbu, ucenic al lui Blaga și prieten cu cei care vor rămîne în istoria literaturii ca inițiatori ai Cercului Literar de la Sibiu, este relegat pe viață în regimul Ceausescu într-o Craiova pe care o va nemuri sub numele-cod (infamant, orice s-ar zice) Isarlik. Craiova însăși își are în I.D. Sîrbu monograful ei necrutător, dar autorul pe drept cuvînt remarcabilului roman *Adio, Europa!* bate ceva mai departe. Dacă Joyce a descris ca nimeni altul fauna unui Dublin în care scuipății sînt la loc de cinste pe stradă, I. D. Sîrbu, fiul de miner

din Petrla, va descrie scuipății umani care învelesc caldaramul unui oras de cîmpie în care legea o fac Osmanescu, Caftangiu, Omar Caimac, Ilderim, Tutilă I și Tutilă II. Tutilă III își așteaptă și el autorul, căci I.D. Sîrbu n-a mai apucat vremurile post-revoluționare care i-ar fi servit din belsug de materie românească pentru *Adio, România!*

Studiul monografic semnat de Daniel-Cristea Enache, cu o prefată de Dumitru Micu, a fost la origine teza de doctorat a unui critic literar care părea robit foiletonului. *Concert de deschidere*, prima sa carte, era o „cărămidă” de peste 600 de pagini în care tot ce mișca în literatura română din 1995 încoace (*și nimica mișcă*, vorba lui Caragiale) era prins în insectarul exhaustiv al acestui entomo-critic preocupat să inspecteze tot ce zboară sub cerul literar de la noi, ba chiar și de ce mișună pe sub pămînt. SRL.

București Far-West. Secvente de literatură română, a doua sa carte de gen, la fel de masivă, nu părea decât să confirme tenacitatea monstruoasă, la nivel de panoramă, a unui critic literar din specia lui Line, care s-a văzut chiar acuzat că n-ar avea metodă de laborator și că ar face credit prea mult criticii impresioniste și muncii în trei ture critice...

Cu *Un om din Est*, Daniel-Cristea Enache îi liniștește pe detractorii săi și

debutează „strălucit în istoria literară de tip clasic”, așa cum remarca de curînd C. Stănescu în cronica făcută cărții în cotidianul „Gîndul”.

Prefatulor cărții, cunoscutul istoric literar Dumitru Micu, este la fel de laudativ: „monografia dedicată lui I. D. Sîrbu de Daniel-Cristea Enache merită categoric laurii consacrarii și în sfera mai vastă a tuturor tipurilor de istorie și critică literară”. Concepută în două părți, una care cercetează și descrie empatic dramatica și, pînă la un punct, quițoseca viață a omului Sîrbu, cealaltă referitoare la opera sa reevaluată critic după 1989, monografia lui Daniel-Cristea Enache impune prin dozajul atent între ceea ce am putea numi cercetare de tip științific și evaluare axiologică a „fenomenului” de cercetat. Pentru că I.D. Sîrbu, omul și opera, reprezintă fără îndoială un fenomen. Adversar al tuturor totalitarismelor și imposturilor care dud individual ca pe o viață la țiere, al agresiunii acelei „terori a istoriei” de care vorbea M. Eliade, I. D. Sîrbu, subiect și cunoscător al ei, este unul dintre ultimele mari spirite umaniste în cultura română, atît de greu încercată după 1940.

O întreagă istorie tragică transpare la lectura vitezii și a operelor acestui scriitor al cărui crez literar a fost exprimat laconic: „Nu vreau să scriu cum nu s-a mai scris: vreau să scriu despre ce nu s-a mai scris”.

A reușit I. D. Sîrbu să se țină de acest proiect? În bună măsură da, cu corectivul că nu este singurul, în condițiile în care după 1989 partea valoroasă a literaturii de sertar care denunța crima comunistă petrecută în România a fost bine reprezentată prin lucrări remarcabile. Dacă n-ar fi decât să amintim „Jurnalul fericirii”, de N. Steinhart. Daniel-Cristea Enache reușește în cele 345 de pagini ale monografiei sale să ne facă să trăim la limita suportabilității alături de un Svejk tragic, acel amestec de Candid-filosof-alutan și de Socrate-limbud care lasă constant senzația de „neisprăvire” de care se auto-suspecta în interviurile sale tîrziu și Petre Țuța. Pînă la un punct, I.D. Sîrbu are afinități neabuzate cu cîmpulungeanul ieșit din pușcărie lui Dej (de parcă regimul stalinist ale acelaia ar fi vizat un anume tip de român !), recuperat formidabil de tineri după 1989, chiar dacă mai mult în varianta „orală”.

Dacă Țuța suferea că nu s-a împlinit în viață ca legiutor (*am vrut să devin legiutor, adică să mă mut în alții*), Sîrbu regreta enorm că este traversat de acel sentiment al neisprăviri care-i bintuie adesea pe cei mai importanți oameni de cultură români: „Visam olimpiade, ne antrenam, concursurile înfirziau, conștiința că într-o zi vom reprezenta culorile patriei pe ochii lumii întregi”. Metafora bazinului în care se stringe mîl în timp ce viitorul campion

înfrînt deja de istorie își face conștiincios antrenamentul este cutremurătoare: „Au trecut ani, decenii, unii au și murit, noi continuăm să ne facem că înotăm și ne prefăcem că uneori simțem atleți, apa din bazin s-a terminat, înotăm în mil, aici vom și muri, fără să fi participat – nu la o olimpiadă –, ci măcar la un simplu concurs rațional”.

Dacă, sceptic cu privire la destinul său, Tutea spune, „sînt nimic față de Poporul Român”, situîndu-se oarecum în tradiția acelor profeti pentru care Matria este locul ispășirii profetiei lor neînsemnate, Sirbu poate fi, pînă la un punct, bănuț de speranță, fie și una eschatologică: „Eu mi-am meritat țara și limba!”.

Obligat să redebuteze tîrziu, în viață ca și în literatură, I. D. Sirbu, este admirabil descris chiar de soția sa, într-un elan portretizator complice cu „personajul”, ca Egerie care-l cravasează constant în

antinomii uluitoare de precizie: „Ai fi, imi spune Lizi, un fel de scriitor nenorocit ce debutezi mereu (fără succes), un socialist fără ideologie și program, un creștin fără confesiune, un filosof fără ‘sistemă’ și memorie, un semi-cetățean tolerat, un transilvan refuzat la Cluj, dar neasimilat în Oltenia, un biet român austro-ungar, un filorus anti-stalinist, un biet comunist contemporan cu fluturii și cu Iosif din Arimateia, un estetician est-etic, un liberal îndrăgostit de lanțuri, un sindicalist de unul singur, un neamt anti-Willy și anti-Brandt, un fel de donjuan actualmente enunecat de memoria sexuală, un proletar plin de lumpen-diplome universitare, un miner fără lampă și mască de gaze, un mini Socrate ce nu a văzut Atena și nici cartela de cucerit nu are, un Danton primind zilnic șuturi în cur de la un mic Robespierre (responsabil de bloc), un bătrîn rămas din fericire în mintea

copiilor, un evreu sărac dat afară din comunitate (dar nu și din ghetto), un sunișit încercînd să rămînă kopt într-o Armenie tot mai turcească, un neamt incapabil să-și repare siguranța arsă, un biet sergent într-o armată ce se retrage de 40 de ani, un ‘zoon’ antipolitikon bun doar pentru o cuscă, o maimuță a bunului Dumnezeu...”.

Un scriitor total și un om întreg (în accepția lui Geo Bogza), trecut, după propria-i mărturisire, prin șapte dictaturi consecutive, pe care monograful său cel mai recent ni-l prezintă admirabil în postura unui învins-învîngător care își ia o binemeritată revanșă post-mortem asupra unei lumi pe care o distruge și o recrează mereu în opera sa.

Ca o observație finală, mi-aș permite să-i repropoz amical autorului absența din bibliografia lucrării a unei cărți în care, totuși, I. D. Sirbu are profilul său de

secretar literar și dramaturg bine precizat: „Istoria Teatrului National din Craiova. 1850-2000”, autori Alexandru Firescu și Constantin Gheorghiu. Atunci cînd la bibliografia aproape exhaustivă apar tot felul de articole ocazionale, gen „L-am cunoscut și eu pe I. D. Sirbu”, este de neînțeles de ce o lucrare de acest tip este „uitată” de un critic cu vocația totalității. Înclin să cred că nu este o scăpare, ci o dirijare defectuoasă a surselor, chiar dacă nu pot dovedi afirmația mea. O pot presimți, însă, și pot bănuși și motivele care au făcut ca Daniel Cristea-Enache să nu intre în posesia lucrării respective. Dincolo de idiosincrazii de etapă, ar trebui să prevaleze, însă, acel dicton care se poate potrivi și în meseria istoricului literar, căci el trebuie să vadă mult dincolo de istoria „eului ultragiatic” al unei persoane: sine ira et studio...

Pornind de la Pascal..

MIRCEA GHEORGHE

Pascal folosește de două ori în aforismele sale metafora trestiei gînditoare și în ambele cazuri pentru a afirma că adevărata demnitate a omului se întemeiază pe capacitatea sa de a gîndi. Mai înfîi în fragmentul 104 (în ediția lui Michel Le Guern, la Gallimard, 1977): „Trestie gînditoare. Nu în spațiu trebuie să-mi caut demnitatea, ci în regula gîndirii. N-aș avea nicidecum mai multă de-aș stăpîni domeniul. Prin spațiu, universul mă cuprinde și mă reduce la un punct, prin gîndire, eu îl cuprind...”. Al doilea fragment (186) reprezintă unul dintre cele mai celebre și mai citate texte din istoria filozofiei occidentale: „Omul nu este decît o trestie, cea mai firavă a naturii, dar o trestie gînditoare. Nu este necesar ca universul întreg să se înarmeze pentru a-l zdrobi: un abur, o picătură de apă sînt suficiente ca să-l omoare. Dar în clipa cînd universul l-ar zdrobi, omul ar fi încă mai nobil decît ceea ce-l ucide pentru că el știe că moare, în timp ce universul ignoră avantajul pe care îl are asupra lui.

Asadar toată demnitatea noastră constă în gîndire. De aici trebuie să pornim și nu de la spațiu și nici de la durata pe care nu le-am putea umple. Să ne străduim deci să gîndim bine; iată principiul moralei!”.

Pe vremea lui Pascal, trestia gînditoare nu știa încă nimic despre microbi și viruși, nu și se multiplicase înfinit puterea prin aparate, nu străbătea pămîntul de la un capăt la altul într-o singură zi, nu se conecta după voie, datorită accesului instantaneu la informația planetară, la viața tuturor semenilor săi. În orasele și satele lumii cufundate noaptea în beznă, oamenii priveau stelele strălucitoare și simteau înfinitul ca un fapt real, concret și copleșitor. „Linistea eternă a acestor spații înfinite mă înfioară” scria Pascal (fr.187).

Există astăzi o parte a umanității pentru care textele de mai sus fără să fie cituși de puțin incompreensibile, sînt mute. Nu le mai comunică nimic.

În metropolele europene, americane și asiatice, luminate electric, trepidante de viață și de zgomot, stelele sînt invizibile, „linistea eternă a spațiilor înfinite” e doar o imagine frumoasă, iar spațiul, saturat de prezența omului, – directă sau indirectă

prin produsele culturii și tehnologiei – maschează exiguitatea aventurii lui în imensitatea celestă. Din neolitic începînd, oamenii nu au făcut altceva decît să balizeze spațiul – drumuri, sosele, autostrăzi, puncte, poduri, tunele, case, temple, biserici, zgîrie-nori – și timpul – ani, secole, milenii. Balizele acestea struncesc imaginația, desființează înfinitul, îl transformă într-o masă ordonată de obiecte exprimabile. „Acum două mii de ani”, „cu patru mii de ani în urmă”, sînt expresii care par a situa în timp realități apropiate ce nu intimidează. Și astfel, vorbim cu ușurință despre filozofii antici și despre faraonii constructori de piramide ca despre niște contemporani, și nu ne sperie abuzul ce ne separă de ei. Și ne indignăm de nebulia lui Erostrat care a vrut să rămînă celebru ca distrugător al templului zeiței Artemis fără să ne pese că fapta lui s-a petrecut acum peste 2300 de ani. (Cînd ne gîndim însă la cei 2300 de ani ce vor urma după noi, sensibilitatea ni se crispează. Pentru că nu mai avem puncte de reper intermediare în care să ne putem imagina prezenți).

Dar tot balizele acestea creează grandori convenabile ce devin surse ale unei false, – uneori binefăcătoare, alteori periculoase – senzații de securitate și putere, despre care ne vorbesc amănunțit sociologii. Dacă ne aflăm într-o mulțime de pe un stadion brazilian sau englezesc, într-un convoi urias de pelerini murmurînd rugăciuni în drum spre locurile sfinte, într-o mulțime isterizată la un concert de rock sau de jazz sîntem contaminați de puterea însumată a celor din jurul nostru și pentru timpul cît ne aflăm cu ei, în mijlocul lor, împărtășindu-le o clipă destinul, nu sîntem nici trestii gînditoare, nici vulnerabili, nici muritori. Nu mai sîntem persoane individuale și separate de ceilalți, ci doar frînturi entuziaste și fericite din persoana colectivă și protectoare care ne copleșește și ne absoarbe.

Din alt punct de vedere, lumea care produce modelele și modelele vremii noastre, trăiește într-un mediu aseptic, la adăpost de invaziile catastrofale de șobolani și insecte, în case cu televizoare, telefoane, aparate de radio, cărți, albume, discuri, combine muzicale, calculatoare. Oamenii acestei lumi, spre deosebire de cei de pe timpul lui Pascal, se pot încumeta să stea liniștiți în camera lor fiindcă se înconjoară de obiecte capabile să le anuleze singurătatea și să-i împiedice, de fapt, să rămînă doar cu ei înșiși.

Ce făcea un ins obișnuit acum două-trei-patru sute de ani după lăsarea nopții? Timpul liber pe care azi îl consumăm blazati în zeci de moduri plăcute dar care ni se par insignifiante, cum era oare umplut pentru oamenii acelor vremi? Nu aveau timp liber? Dar după ce hrana era

asigurată, în anii cu recolte bune, veneau toamnele tîrzii și ploioase și iernile aspre cînd, după perioada sărbătorilor, existența devenea lentă și apăsătoare. Nu cumva plictiseala mucedă în care se țira viața de la o zi la alta – atunci cînd nu erau războaie sau epidemii devastatoare – explica frenezia banchetelor, chermезelor și nunților, din tablourile lui Bruegel, Rubens și Jordaens, defularea aceea aproape sălbatică a cărei intensitate trebuia să vindece sufletul de morozitate a zeci și sute de zile cenușii? Și apoi spaima ca stare permanentă, născută din neputință, vulnerabilitate, prejudecăți... Să uităm o clipă elitele, nici ele cu mult mai fericite, dar totuși aflate în condiții de excepție care ne falsificăm imaginea standard despre viața oamenilor din timpurile acelea. Să ne gîndim la omul obișnuit, la locuitorul anonim nu doar al Franței și Italiei „profunde” ci și al marginalilor țări scandinave sau balcanice – ca să ne limitim doar la Europa. Jean Delumeau ne-a dat o carte frumoasă despre evantaiul larg al spaimii ce învenina viața și așa dificilă a omului dinaintea secolului al XIX-lea: epidemiile de ciumă sau holera, străinii de orice fel, întunericul, briganzii, apocalipsul, lupii, vrăjitoarele – toate acestea se aflau în centrul unui imaginar pentru care viața nu avea decît extrem de puține puncte luminoase... Cîte dintre lucrurile pe care le citim sau le ascultăm în zilele noastre cu admirație sau, dimpotrivă, cu indiferență nu sînt opere produse în vremurile acelea la lumina luminărilor de oameni chinuți, suferind de frig sau de

căldură, de lipsă de igienă, de boli și de dureri pe care azi le alungăm cu o simplă pilulă, de izolare, de infirmități și disconforturi pe care nici nu mai avem puterea să ni le imaginăm? Cum va fi arătat camera de la Port-Royal unde Pascal își scria aforismul despre trestia gînditoare? Cîți dintre noi ar putea gîndi și scrie în camera aceea?

Cu toate acestea, multe dintre lucrurile de azi, devenite indispensabile, nu mai sînt percepute cu prosepetime, căci ne obișnuim cu miracolele culturii și civilizației cum ne-am obișnuit cu miracolele din natură. Un robinet, un comutator ori o frunză ne emoționează la fel, adică deloc.

Dar fragilitatea trestiei gînditoare s-a transmis operii ei tehnologice. Datorită unei înlăntuiri, mai curînd anecdotece decît dramatice, de benigne fenomene meteorologice, acum cîțiva ani, într-o iarnă, mai multe zone din Quebec au fost private temporar de electricitate. Nu a trebuit mai mult pentru ca toate comoditățile locuitorilor din acele zone să se prăbușească rapid, unele după altele, urmînd o atotputernică regulă a domnului și pentru ca oamenii să fie cuprinși de stupeoare și slăbiciune. Au depășit criza cu ajutorul celorlalți din jurul lor. Dar ce-ar fi fost dacă acest incident s-ar fi extins concomitent la nivel planetar? Obișnuit irevocabil cu traiul într-o natură secundă și artificială, omul tehnologic din zilele noastre s-ar fi confruntat probabil cu umilinta de a constata că, redat naturii originare, el este mai firav decît omul, decît trestia gînditoare de care vorbea Pascal...

Capitalul Cultural: migrație, identitate și patrimoniu

Scritorul britanic Mike Phillips s-a născut în Georgetown, Guyana. Copil fiind, vine în Marea Britanie și crește la Londra. Studiază la Universitatea din Londra (studii de limbă și literatură engleză), Universitatea din Essex (studii politice) și Colegiul Goldsmiths din Londra (studii pedagogice).

Lucrează ca jurnalist pentru BBC între 1972 și 1983, pentru diferite programe de radio și televiziune, incluzând *The Late Show* și *Omnibus*, înainte de a deveni lector în studii mass-media la Universitatea Westminster. Se dedică integral scrisului începând cu 1992. Este bine cunoscut pentru romanele sale politiste, care includ patru volume

avându-l ca erou pe jurnalistul de culoare Sam Dean: *Blood Rights* (1989), adaptat pentru televiziune de către BBC, *The Late Candidate* (1990), câștigător al Premiului *Pummalul de Argint* al Asociației Scriitorilor de Romane Politiste, *Point of Darkness* (1994) și *An Image to Die For* (1995). *The Dancing Face* (1998) este un thriller al cărui acțiune gravitează în jurul unei neprețuite măști din Benin. Cel mai recent roman al său, *A Shadow of Myself* (2000), este un thriller despre un documentarist de culoare lucrând în Praga și un bărbat care pretinde că ar fi frati.

Mike Phillips este co-autor al volumului *Windrush: The Irresistible Rise of Multi-Racial Britain* (1998), care acompaniază un serial BBC documentând povestea muncitorilor emigranți din Caraibe, stabiliți în Marea Britanie după al doilea război mondial. Cea mai recentă carte semnată de Mike Phillips, *London Crossings: A Biography of Black Britain* (2001), este formată dintr-o serie de eseuri și povestiri interconectate – un portret al Londrei în care orasul este văzut din perspective intr-atit de diferite precum New York și Nairobi, Londra și Łódź, Washington și Varsovia. Piesa lui Mike intitulată *Credeti că știți cine sunt, dar de fapt...* a fost publicată în limba română în revista *Timput* de la Iași (nr.7-8, iulie-august 2005) în urma prezentării în cadrul Festivalului Internațional de Teatru, Sibiu, 2005.

În prezent, Mike scrie pentru *The Guardian*, face parte din consiliul de administrație al *National Heritage Memorial Fund* și *Heritage Lottery Fund* și este curator al programelor cross-culturale la Tate, galeria și muzeul de artă care păstrează colecțiile naționale de artă modernă și contemporană ale Marii Britanii.

Capitalul cultural, în sensul contemporan al cuvântului, poate fi descris ca o „bancă” de resurse culturale pe care grupurile sociale și indivizii din cadrul acestora le colectează și le folosesc, atât ca o metodă de afirmare a identității proprii, cât și ca o metodă de a-si urmări scopurile dorite în societatea din care fac parte. Sociologul francez Bourdieu, scriind pe la mijlocul secolului XX, afirmă că „proprietarii” culturii oficiale constituie un grup de „paznici” care apară instituțiile culturale oficiale de marea majoritate a populației, lipsindu-i pe oameni de șansa de a beneficia de capitalul cultural acumulat în instituțiile statului. Cu toate acestea, în Europa Centrală, conceptul de capital cultural nu a fost restrâns neapărat numai la locațiile culturale oficiale, în sensul descris de Bourdieu. Dar tocmai acest fapt, în mod paradoxal, creează dificultăți specifice atunci când este vorba de păstrarea patrimoniului național. Dacă un patrimoniu național nu „aparține” unei anume clase sau unui grup de instituții, este acesta, prin urmare, mai vulnerabil în fața atacurilor unor influențe din afară, de exemplu? Oare migrația pe scară largă slăbește și disipează capitalul cultural? Și cum poate fi păstrat acest capital într-o atmosferă care presupune distribuția pe scară largă a beneficiilor aduse de el?

Ideile pe care urmează să le prezint aici, în cadrul Festivalului de la Sibiu, se află în dezbateră publică atât în Marea Britanie, cât și la nivel european. Predau și susțin conferințe în Italia, Polonia, Germania și Danemarca, dar locuiesc și muncesc la Londra. Această mobilitate îmi dă acces și mă ține la curent cu ideile dezvoltate la nivel european. Și, după părerea mea, întâlnirea și ciocnirea de idei și culturi din Europa actuală constituie probabil unul dintre cele mai interesante fenomene culturale și intelectuale la nivel mondial în momentul de față.

Ne aflăm în pragul intrării României în Uniunea Europeană și sintem, totodată, în

pragul unui moment unic pentru Sibiu: debutul programului „2007 Sibiu – Capitală culturală europeană”, alături de Luxemburg. O problemă interesantă este faptul că, în general, tindem să vorbim despre această întâlnire de națiuni și culturi exclusiv în termeni economici. În Marea Britanie oamenii vorbesc deseori despre birocrație, regulamente și legi, atunci când discutăm despre cultura, semnificația acestora și utilitatea sa.

Ciocniri culturale

Așa este și atunci când aud oamenii vorbind de intrarea în Uniunea Europeană. Se vorbește despre economie și despre toate cele. Dar nu auzi, de fapt, pe nimeni discutând despre detaliile acestei coliziuni a culturilor – care va avea loc cât de curând, va începe în mod concret și serios cu debutul anului care vine. Ce este o cultură, cine detine dreptul asupra ei, cum poate fi păstrată, ce facem cu ea? Și, mai mult decât atât, cum definim cultura din diferite alte puncte de vedere? Ca exemplificare, iată, aici la Sibiu poți auzi participanții și invitații vorbind despre schimburi, management, întoarcerea în țară, comerț. Toate acestea țin de cultură în sensul larg. Dar, cum spuneam, este greu să decelezi și să înțelegi exact la ce se referă oamenii când vorbesc despre cultură. La fel de greu este să înțelegi ce vor oamenii să spună când vorbesc despre păstrarea culturii și despre identitate. Este o statistică interesantă despre care se tot vorbește în Europa. Se pare că, după intrarea în UE, din România vor pleca anual circa trei sute de mii de persoane pentru a putea munci și locui în străinătate. Consider că acest fenomen interesant și ciudat merită să fie abordat și discutat și din perspectiva culturală. Deci, să vorbim despre asta.

Dar, mai întâi vă voi spune câte ceva despre mine și despre mediul în care trăiesc și scriu, pentru că în acel mediu sint

obisnuit să discut despre capital cultural ca modalitate de a explora o idee, de a teoretiza o rețea de comportamente. Spre surprinderea mea, când am spus că voi vorbi despre „capital cultural” toată lumea a înțeles ca va fi vorba despre Sibiu în postura de „capitală culturală”. Deci trebuie să precizez termenii. Greșeala mea a fost că am uitat să precizez faptul că în engleză cuvântul „capital” înseamnă deopotrivă „bancă de resurse culturale” (în limba română „CAPITAL”) dar și oraș principal al unui stat (în limba română „CAPITALĂ”), cum ar fi Londra, Paris etc. Vom vorbi acum despre „capital cultural” și nu despre „capitală culturală”. Capitalul cultural îl definesc ca o bancă de resurse culturale ale unui individ, grup sau națiune.

Se vorbește despre trei tipuri de capital: economic, social sau cultural – cel care mă interesează pe mine în momentul de față. Doresc să ne gândim la aceste trei forme de capital ca fiind conectate, dar, înainte de a face paralele și conexiuni, as dori să definim și mai clar noțiunea de „capital cultural”. Și putem face acest lucru în diferite moduri. De exemplu, capitalul cultural al celor prezenți în sală și în Festivalul de la Sibiu ar putea fi diferite obiceiuri sau capacitatea de a înțelege și analiza diferite spectacole sau evenimente culturale, sau abilitatea de a face conexiuni între aceste lucruri. Capitalul cultural poate consta în calificările necesare când mergi la examene. Sau, pur și simplu, în modul în care trăiești.

Am fost foarte uimit aseară, după spectacolul „Electra” (în regia lui Mihai Maniutiu), când am realizat că nu posedam de fapt capitalul cultural necesar pentru a interpreta multe dintre semnificațiile acestuia. Din discuțiile ulterioare am înțeles unele aspecte pe care nu le sesizaseram în timpul spectacolului. Acesta este un exemplu pentru felul în care capitalul cultural poate acționa atât ca valoare socială, cât și pentru a-ti da acces la o altă interpretare, la o altă estetică. Desigur, Constantin Chiriac și Bogdan Pastaca (rapperul de la formația „Parazitii”), pot avea idei diferite referitoare la capitalul cultural pe care îl posedă națiunea. Dar, în același timp, este neapărat necesar să ai acel capital, acea

bancă de resurse care are semnificație pentru tine și la care să poți face apel.

O altă formă a capitalului cultural este cea legată de obiecte, tablouri, ceramică, arme, basme. Mi-aduc aminte că prima dată când am venit în România, în 2000, am fost dus să vizitez Muzeul de istorie militară din București. Ghidul meu, un foarte interesant domn de la Ministerul de Interne, mi-a arătat armele românilor și mi-a vorbit despre Mihai Viteazul, despre Vlad Tepeș și despre dovezile arheologice ale existenței culturii dacice pe acest teritoriu. Capitalul cultural înseamnă și diverse imprimări și țesături specifice, cum ar fi, de exemplu, modelele costumelor tradiționale. Mă uitam la hotel pe posturile TV românești și vedeam femei și tinere cântând muzică populară într-o postură foarte mândră și fermă. Interpretate acestea postură, neobisnuită pentru mine, ca parte din capitalul cultural al locului.

Sau mă gândesc la moduri diferite de a dansa. Diverse posturi, diverse mișcări naturale pe care le fac oamenii în timpul dansului. Și exemplific (*se ridică de pe scaun*). Nu merg la discotecă în viața de zi cu zi, dar când merg la o petrecere și este muzică bună, simt impulsul de a dansa așa (*face niște pași de dans*). Aici, când dansează pe muzică tradițională românească fac așa (imită mișcări de horă). Sint mereu impresionat de acest capital cultural de bază pe care-l utilizezi pentru a-ti defini propria identitate.

Dar capitalul cultural poate însemna și clădirile, muzeele în care sint depozitate diferitele obiecte. În cazul Sibiului, de exemplu, dacă vrei să afli despre capitalul cultural complex pe care îl deține orasul, poți merge și la Muzeul Bruckenthal. Și vezi acolo o parte din ceea ce ai descris ca fiind capitalul cultural al orașului. Asadar, acesta este capitalul cultural care este astăzi al dispoziția oricărei persoane, a unui grup, unei comunități, unei națiuni. Ce semnificație are acesta? De ce este important astăzi?

As vrea să fac o comparație între diferite feluri în care avem nevoie de capital cultural și, de asemenea, între diferite fe-

luri în care utilizăm acest capital. Aleg următorul exemplu pentru a ilustra ambele situații. În decursul anului trecut am fost implicat în achiziționarea unui tablou pe care directorul galeriilor naționale britanice îl considera parte fundamentală a capitalului nostru cultural. Partea interesantă este că acest tablou nu este pictat de vreun maestru englez, ci de Rafael. Singurul motiv pentru care a fost inclus în capitalul nostru cultural este acela că se află de foarte multă vreme pe teritoriul țării noastre.

Avem o multime de alte obiecte de artă furate sau acaparate din alte părți ale lumii, de la alte popoare. Un exemplu îl constituie statuile de la Partenon „răpite” de la grecii și găzduite de British Museum de peste 150 de ani. Și avem rămășițe umane alinate și îngropate prin toate subsolurile din Londra. Ne confruntăm acum cu întrebări legate de oportunitatea retrocedării acestor obiecte capturate. Însă aceasta este o altă discuție. Revenind la tabloul lui Rafael, trebuie să menționez că era pe piață la prețul de £33 de milioane. Și procesul pe care l-am parcurs, în mod repetat, a fost cel de trecere a acestor obiecte de valoare din proprietatea privată în cea de stat. Voi reveni asupra acestui lucru. Deci iată un exemplu de discuție privind capitalul cultural al unei națiuni, care aparține unei anumite culturi și are o semnificație specifică.

Un alt exemplu extrem ar putea fi următorul. Mă plimbam deunăzi prin Piața Mare a Sibiului cu un prieten român. Am văzut un grup de muncitori care lucrau de zor la refacerea unui acoperiș de țigle de pe una din principalele clădiri din piață. Și mi-am adus aminte de o plimbare mai veche prin Sibiu, cu Nicolae Rățiu și Constantin Chiriac, în care am aflat despre diferențele tradiției, meșteșugurilor, școlii și modalității de a fabrica aceste bucăți de țigle, de a le monta sau restaura în diferitele zone ale țării. Acesta este un alt fel de capital cultural care vine dintr-o istorie foarte diferită și are o semnificație foarte diferită.

Aș vrea să analizăm acum următoarele puncte: cine are nevoie de toate acestea, ce au ele în comun și care sînt diferențele dintre ele. Să ne oprim puțin pentru a discuta despre relația dintre diferitele componente ale capitalului cultural și, de asemenea, despre relația dintre acesta și alte forme de capital. Voi face apel la teoria pe care sociologul francez Pierre Bourdieu o lansa în a doua parte a secolului trecut.

Capitalul cultural este un termen sociologic folosit de Pierre Bourdieu în *Formele de capital* (1986) unde acesta facea distincția între trei tipuri de capital:

1. capital economic (totalitatea resurselor economice);
2. capital social (apartenența de grup, relații, rețele de influență și susținere);
3. capital cultural (forme de cunoaștere, înclinații, educație).

Bourdieu a făcut un mare proiect de care sîntem încă bîntuiți și astăzi în domeniul cultural. El a analizat instituțiile din Franța și publicul acestora, s-a uitat la relația instituției - public și a ajuns la concluzia pe care o prezint în linia generală acum: existența capitalului cultural și faptul că acesta a dus la dezvoltarea capitalului social. Bourdieu vorbea despre existența unei elite care se află la conducerea acestor instituții, o elită care a răpit - mai mult sau mai puțin - capitalul cultural al națiunii, pentru ca apoi să-l vîndă - dar nu să îl vîndă înapoi națiunii care nu și-ar mai fi putut permite prețul. Și, în schimb, a dat acces limitat națiunii la resursele pe care le crease și le deținuse ea însăși în prima fază. Ca urmare, capitalul cultural închis în muzee, galerii, teatre și așa mai departe, era un fel de resursă care permitea elitei culturale să mărească dis-

tanta față de populația largă. Iar, în termenii relației dintre capitalul cultural și capitalul economic, capitalul cultural începea să devină măsura superiorității economice, devenea măsura abilității de a proteja un anumit fel de resurse.

Vreau să atrag acum atenția asupra unui aspect de care sînteti foarte conștienți în această parte a lumii: oameni care poate că acum cincisprezece ani vindeau covoare pe stradă au devenit astăzi multimilionari. De asemenea, în acești cincisprezece ani ei au achiziționat în mod constant capital cultural. În Marea Britanie, trei sau patru cluburi de fotbal majore - care sînt elemente importante ale capitalului nostru cultural - sînt acum deținute de milionari ruși. Și, mai grav, echipa mea - Arsenal - se mută pe un nou stadion care se va numi „Stadionul Emirate”. Nu vă puteți imagina ce traumă lasă toate acestea!

Cine deține capitalul cultural?

La întrebarea „avem nevoie de capital cultural?”, răspunsul ar putea fi un alt set de întrebări, și anume: Cine deține capitalul cultural? Cît din el ne aparține? Cum îl putem defini? Și ce ar trebui să se întîmple cu el?

Trăim în diferite arii de interes și sînt foarte conștienți (voi reveni asupra acestui punct) de diferențele de calitate, înțeleși și conștienți ale capitalului cultural pe care îl deținem în diferitele zone în care trăim. Dar iată un lucru ciudat: unul dintre fenomenele interesante la nivel european este „deficitul democratic”. Acest „deficit democratic” se referă pur și simplu la abilitatea sau lipsa de abilitate a europenilor de a influența deciziile din cadrul Uniunii Europene. Aceasta înseamnă că se exprimă votul într-un proces democratic, dar, odată exprimat, nu mai ai control asupra ce se întîmplă - un deficit democratic. Un lucru care m-a uimit recent a fost felul în care acest deficit a fost dezvoltat și cum s-a ridicat în termeni culturali. Este unul dintre elementele care demonstrează existența unor goluri interesante în abilitatea de a colecționa, de a asambla și a expune acest capital cultural care reflectă în mod real poziția și natura populației existente. Acest deficit tinde să fie ilustrat și de poziția imigrantilor și mă întorc aici la discuția pe care am purtat-o anul trecut în acest festival. Nu este vorba de o discuție abstractă, teoretică acum. Toate acele noțiuni despre confiscarea capitalului cultural și închiderea lui în instituții bine păzite s-au tradus anul trecut în revolte și incendii din cartierele mîrginase ale Parisului. Pentru că atunci cînd le iei oamenilor puterea de a-și stăpîni propriul capital cultural, rămîne în urmă un anumit sentiment de frustrare.

În acest sens, imigratia este un fel de test cu Turnesol. Un astfel de test demonstrează capacitatea unei națiuni de a oferi întregii populații o rețea de resurse care să o facă să se simtă ca parte a proiectului național. Sînt aici implicații cu privire la viitor (dar nu vreau să intru în detalii acum), la imigratie, la ideea de capital cultural etc. Este numai simptomatic, într-adevăr, dar acest lucru ridică o întrebare pentru mine și ilustrează relația dintre lucruri, și anume relația dintre transgresarea frontierelor și capacitatea popoarelor de punere în valoare a capitalului cultural pentru a-și sublinia identitatea.

Migrația și capitalul cultural

Problema pe care vreau să o aduc în discuție este legată de înțelesul capitalului cultural în situații de mutare și schimbare. Vă supun atenției un aspect de care mă lovesc în universitățile britanice cînd predau sau mă întîlnesc cu studenți români, în particular. Însă aceste observații pot fi

generalizate și pentru alte naționalități. Mă gîndesc la un tînăr român care se cheamă Marius și pe care l-am avut student în urmă cu doi ani. Marius a venit din Iași. Și-a făcut masteratul în Londra și acum este un tînăr businessman de succes, într-o companie importantă. Poartă mereu costum, foarte elegant, și este pe cale de a-și cumpăra o mașină scumpă. Atitudinea lui Marius față de România în momentul de față este de respingere totală. În ceea ce îl privește, România este locul pe care l-a părăsit cu cîțiva ani în urmă. Revine din cînd în cînd să-și revadă mama, familia, dar atîi.

Voi vorbi acum și despre un alt tip de român, care vine dintr-o familie și țară sofisticată și elegantă pentru a se potrivi și adapta perfect, imediat și la același nivel, în Marea Britanie. De exemplu, cînd l-am avut pe Constantin Chiriac la Londra acum cîțiva ani cu un one-man show pe texte de Marin Sorescu, din publicul care a venit atunci să-l vadă la Riverside Studios, făceau parte și astfel de români. Acei oameni știau de Constantin Chiriac, de Marin Sorescu, aparțineau acelor influențe culturale, dețineau un capital cultural comun. Constantin reprezintă ceva, anume aici la Sibiu, în acest context cultural, însă la Londra el avea un alt tip de identitate.

Oamenii care dețin acest capital cultural despre care vorbesc au capacitatea de a-l utiliza în diferite moduri. Voi demonstra acest lucru într-un mod total emblematic pentru mine: cum mi-am petrecut vacanța de Paște. De obicei, de Pastele englezesc stai acasă patru zile, uitîndu-te la filmele proaste de la televizor și îndopîndu-te cu iepurasi de ciocolată. Ce reprezintă iepurele de ciocolată? Cumpărăm „ouă de ciocolată” de Paste pentru că sînt din ciocolată. Un lucru care m-a uimit vacanța trecută, cînd am fost invitat în această casă de români în Duminica Pastelui, a fost acela că prietenii mei sărbătoreau într-un mod clar tradițional, care era direct legat cu notiunea de Paste. Nu cumpăraseră iepurasi de ciocolată, ci vopsiseră ouă roșii, cu modele tradiționale. Nu își luaseră de la supermarket prînzul gata pregătit, ci gătiseră mielul de Paste. Am fost impresionat de modul în care capitalul cultural pe care-l utilizau spunea ceva despre identitatea lor.

Și atunci o altă situație mi-a venit în minte, despre care am discutat cu o studentă româncă zilele trecute: să zicem că trăiești douăzeci de ani în Sibiu și apoi te muți la Paris, Berlin sau Londra, unde trăiești alți douăzeci și cinci de ani. Ce se

cheamă că esti atunci? Berlinez? Londonez? Parizian? Dacă pui unui român întrebarea „ce te face să fii român”, acest lucru ne aduce înapoi notiunea de capital cultural și înțelesul acestuia. Acesta a fost unul din lucrurile pe care am urmărit să le discut prin intermediul șirului de întrebări: Cine deține capitalul cultural? Ce semnificație are acesta și la ce folosește?

Ridic aceste probleme pentru că, așa cum spuneam la început, sîntem în pragul unei coliziuni culturale importante și pline de semnificație, în care devenim și eu și voi, alături, actanți și operatori. Și acest lucru se va petrece în cadrul a ceea ce se presupune a fi o cultură comună, sau o cultură în care elemente diferite ar putea să se articuleze. De fapt, aceste elemente nu numai că nu se articulează armonios, ci dimpotrivă, intră într-o competiție acerbă pentru a dobîndi înțeles, semnificație și proprietate asupra tiparului de identitate.

Revin, pe scurt, la o idee legată de piața artistică în care lucrez. Îm drum de la Londra către Sibiu, am făcut o escală la București unde o prietenă m-a dus să vizitez un muzeu pe care vroiam de mult să-l văd: Muzeul Țăranului Român. Ceea ce m-a uimit uitîndu-mă la exponatele din muzeu era faptul că puteam vedea lucruri similare în satele românești actuale. Acest lucru pentru mine este remarcabil pentru că, în țara de unde vin, acest lucru este imposibil în zilele noastre. Dacă mergi într-un sat din Sussex sau de lângă Doncaster, de exemplu, și vrei să afli despre cultura, istoria și tradiția locurilor din urmă cu douăzeci de ani, trebuie neapărat să mergi la muzeu. Aici însă, se pare - din exemplul cu țiglele și acoperișul - oamenii sînt încă proprietarii capitalului cultural și au reușit să-și păstreze obiceiurile, tradițiile și meșteșugurile. Instituțiile de aici nu au fost afit de acaparatoare încît să răpească și să pună la păstrare aceste obiecte și habitate. Aici, îmi pare mie, capitalul cultural definește încă destul de clar o anumită identitate a locului și a oamenilor, lucru care s-a pierdut de mult în lumea alienată și postmodernă din care vin și în care oamenii nu mai dețin proprietatea propriului capital cultural.

Presupun că va avea loc o ciocnire interesantă și plină de semnificație cînd aceste două lumi se vor întîlni într-o Europa unită.

Traducere de Ramona Mitrică

(Conferință susținută de dr. Mike Phillips, în cadrul FITS - Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu, duminică 4 iunie 2006, Sala Thalia)

Ce face ziaristul român când devine învățător al națiunii

(continuare din numărul trecut)

Fenomene bune conducătoare de scop

Pină acum mi-ai spus doar trei întrebări din posibilul dialog pe care ai putea să-l porți cu jurnalistul român.

Sigur, ar mai fi și altele, dacă vrei să te prezinti în fața aceluia drept mai „cunosător”: consideri câteva evenimente – la întimplare, nu cele mai importante – și îi arăți aceluia că „știi și tu ceva” din ce face el. De pildă, a publicat o carte, iar aceea a fost primită nu tocmai bine de unii confrăți (lucrul acesta ti-l spun documentariștii, dacă lucrezi la un ziar ce-și poate permite să angajeze așa ceva). Atunci copii citeva extrase din recenzii (sau tot documentariștii fac asta) și, când ajungi în fața autorului, dai impresia că știi tot ce s-a scris în ultima vreme despre el, că îl pui în fața „probelor” (ceea ce este o eroare, pentru că, de multe ori, citatele de felul acesta nu probează nimic). Să spunem că ești trimis să vorbești cu autorul unui volum de eseuri politice; el ține și rubrica permanentă la unul dintre ziarele din capitala țării dtale. Dai mai întâi un citat dintr-un text de-al lui, citat nu prea lung, ca să nu te plictisești mai întâi dta, ca să nu vorbească de cititorii, apoi vii cu o întrebare „ascuțită”: „Oamenii din această țară sînt interesați de valorile europene? Dumneavoastră ce credeți?” (textul din care ai citat este o disertatie pe trei pagini despre felul cum aparține țara dtaale la Europa și la „simțirea europeană” a poporului; citezi și dta jumătate de pagină, ca să arăți că „ai citit”). Deci, nu-l întrebi dacă a citit ultimele sondaje referitoare la Europa și nici nu-l întrebi dacă aceea era de natură să-l neliniștească.

Dar, din cite știi, ultimele procente la sondajele despre Europa au fost cit se poate de bune.

Într-adevăr, cele de la sfîrșitul lui ianuarie 2006 au fost foarte bune, s-au apropiat mai mult de ceea ce ar fi trebuit să fie un procent real, dintr-o țară europeană, și nu cele uriașe de pînă acum. Dar dta nu întrebi nimic despre asta, ci lucruri precum: „Ce impresie v-au făcut cetățenii din Bosnia, abia întorși din război?” (dacă textul din care citezi este o relatare din Bosnia, de pildă). Deci, nu „unde ai fost?”, „cînd”, „cu cine ai vorbit în Bosnia?”, ci „impresia pe care mi-ai făcut-o cetățenii din Bosnia”, a căror suferință mi se sugerează, spunîndu-mi-se că sînt „abia întorși din război”; prin urmare, spațiul răspunsurilor mi se îngustează la „eroii pozitivi”, la suferinzi în orice caz, fată de care mi se impune o atitudine obligatorie.

Alt tip de întrebare nu există?

Există o multime de întrebări înrudite între ele, care dau senzația de „tipuri diferite”; folosim, de fapt, același tip de întrebare pentru toți interlocutorii și pentru toate situațiile.

Nu înțeleg.

Vorbeam de cărțile de dialoguri apărute în țara dtaale; am în față una dintre acestea, apărută cu opt ani înainte de schimbarea de regim politic din 1989. Un miliardar italian provenit din rîndurile extremei drepte interbelice, reprofilit în agent de publicitate al partidului comunist, acordă un interviu unei doamne, cu care ocazie cugetă despre „educația permanentă”. Pe coperta a patra a volumului apărut la Editura Litera (singura care accepta, în condiții incerte, publicarea în regie proprie a unei cărți), acest miliardar era prezentat cam în tonul cultului personalității folosit pentru Ceaușescu: „Este o carte de zile mari. O carte rară, luminoasă

în noianul de lucrări despre educație. Un eveniment ce excedă [sic] granițele țării noastre, înscriindu-se în mondialitate.” Ca și în multe alte relatări din presa din țara dtaale despre acest personaj dubios, lipsesc o serie de șabloane din discursul ideologic al presei, cele referitoare la partidul comunist și la familia conducătoare. În schimb, despre acest om de afaceri se vorbește ca și cum ar fi unul dintre savanții geniali trăitori în străinătate, plecați din țara dtaale. Iată acest fragment din prefată. Am păstrat și referința la „dialog”, ce are o savoare aparte:

„Ca și în educație, și în teoria educației, fundamental este *dialogul*. Fără scheme prestabilite, deschis sugestiilor din toate mediile existentei, din toate sferele acțiunii umane. Astfel pot fi puse în joc interese și competente dintre cele mai deosebite și – de ce nu? – chiar divergente, punctele de referință fiind însă, cu cit mai numeroase, cu atît mai bune conducătoare spre scop.

În acest spirit, de substancială și comprehensivă receptivitate, a răspuns și prof. dr. Iosif Constantin Drăgan, distins om de știință de origine română, personalitate afirmată multiplu la nivel internațional, solicitării noastre de a accepta un șir de convorbiri despre educația permanentă. Prilej de a testa reacția unui specialist în mai multe discipline din afara pedagogiei, la problematica acestui domeniu, a cărui prefacere din temelii este condiționată, credem, nu numai de autoevaluări aprofundate, ci și poate, cel puțin în egală măsură, tocmai de invazia unor puncte de vedere discutate discipline, apte să instaleze discuția acolo unde-i este de fapt locul: pe vastul cîmp socio-uman al vieții, în toate sensurile și ipostazele acesteia (p. 8).“

Observi, probabil, că autoarea folosește grafia interbelică pentru „î” – cartea apare în 1981 – acesta fiind, probabil un semn de „nonconformism”; va folosi această grafie pe parcursul întregii cărți.

Ti se pare un semn de nonconformism? Nu-mi aduc aminte ca, înainte de 1989, la editura Litera să fi apărut volume samizdat. Iar „regia proprie” era controlată cu maximă strictețe de stat.

S-ar putea să ai dreptate. Dar ce spui despre „dialogul” în care „pot fi puse în joc interese și competente din cele mai deosebite și... chiar divergente”? Dar despre dl Drăgan, „distins om de știință de origine română, personalitate afirmată multiplu la nivel internațional”? Autoarea nu ne spune nici un domeniu în care s-a afirmat, fie și singular, nu neapărat „multiplu”, savantul despre care vorbește. Ghicim, într-adevăr, că s-ar pricepe la pedagogie (dar este și „specialist în mai multe discipline în afara pedagogiei”). Din cauza acestei competențe certe a dlui Drăgan, afirmată de autoarea noastră, trebuie să acceptăm ca discuția să se poarte „pe vastul cîmp socio-uman al vieții”, în toate sensurile și ipostazele acesteia. Nu îți propune puțin interlocutoarea lui Iosif Constantin Drăgan.

Experiența de pe șantierul epocii Nicolae Ceaușescu

Îmi spuneai mai înainte că intelectualii din această țară au început un stil de a dialoga (de a nu dialoga, de fapt) în reviste și în ziare, care nu îi deosebeste de propagandistii formați la școlile de ziaristică ale partidului comunist. Acest stil a devenit normă pentru toți cei care fac jurnalism aici. De ce trebuie să îmi dai acest exemplu, al unui volum de dialoguri cu Iosif Constantin Drăgan, pe care nu știi cîți l-au citit și cîți își mai aduc aminte de el?

Pentru că acest volum este o extremă a ceea ce s-a putut face în interviul din presa de la dta. Privește cum se prezintă jurnalistul, de la prima întrebare pe care i-o pune dlui Drăgan: „Stimate domnule Drăgan, natura preocupărilor actuale pentru educația permanentă mă obligă să vă solicit, în această materie, considerații de anvergură, as spune, planetară. Este de așteptat ca dv. să nu fiți deloc surprins de această propunere. Așa priviti, pare-mi-se, întotdeauna lucrurile, în acest fel vă interesează, cred, să fie purtat îndeobște un dialog cu dv. (p. 9).“ Prima dată cînd am văzut această pagină, am crezut că am halucinat: se pregătește un al doilea cult al personalității și eu nu știu, m-am întrebat, atunci nefiind în stare să răspund prea amănunțit (întrările în țară se limitaseră la adepii personajelor precum Drăgan). Reporterul declară că se simte obligat să-i solicite interlocutorului „considerații de anvergură... planetară”. Mai ales că așa îl interesează pe acesta „să fie purtat îndeobște un dialog” cu dsa.

Nici pînă acum nu m-ai convins îndeajuns. Putea fi vorba de un volum făcut „la comandă”, iar autoarea nu știa folosi alt limbaj.

Nu știa ea, dar nu au știut nici alții care au făcut asemenea „dialoguri” publicate în cărți și săptămînale. Iar poziția în care îl pune pe dl Drăgan este cea a unui demiurg (pe care dsa nu a refuzat-o, de altfel). O altă „întrebare”, în care omul de afaceri este pus în situația de a clarifica noțiuni fundamentale: „La o ascultare pripită, ideea de obligație sună însă a impuls exterior, mai greu acceptabil pentru individ, cînd e vorba de propria sa formare. Nu ați dori să explicați termenul? Este obligația aceasta o sabie a lui Damocles, iritantă prin lipsa unei rațiuni suficiente care s-o legitimeze? Sau este, poate, o obligație-șansă? (p. 9).“ Deci, noțiunea de obligație trebuie explicată, pentru că, mai înainte, reporterul dorea „puțină filozofie”, iar interlocutorul său era de acord, „pentru că în general reflecția și acțiunea asupra condiției umane reclamă filozofie (p. 8)”. Dar să nu cumva să credem că ar fi vorba de „speculație zadarnică, ci doar [ghilimele în original] meditație aprofundată, capacitate de generalizare, fără să ne rupem, totuși, de simțul comun (ibid.).“ Mai departe, urmează o succesiune de replici, în care reporterul, ca de obicei, nu întreabă, iar cel interviuat răspunde pe o pagină, cel puțin. Dar nici reporterul nu se lasă mai prejos și îl obligă pe savantul de renume mondial să tragă concluziile dorite. Dta ce ai putea răspunde la întrebarea ce urmează?

„În spiritul celor afirmate de dv., am putea conchide că instituirea educației permanente ca principiu director în epocă derivă din accelerarea generală a istoriei – pe plan social, național, științific. Cei doi timpi ai progresului uman – invenție și aplicare – tind să se suprapună. În consecință, educația, ca și cunoașterea, nu mai constituie un act sacerdotal, separat de restul vieții, de practica economică și socială, ci asistăm la unirea celor trei faze: descoperirea științifică – transferul tehnologic – generalizarea de masă a cunoștințelor. (p. 12).“

Ce vrei să răspund? Este întocmai teoria așa-zisei „integrări a învățămîntului cu practica și producția” de care se slujea regimul, doar formulată ceva mai elegant.

Mai elegant, spui dta? Ni se spune de „unirea celor trei faze”, „descoperirea științifică”, „transferul tehnologic” și „generalizarea de masă a cunoștințelor” devenind una. Dar era prezentată de un „capitalist” care, deci, aproba politicile regimului politic din țara dtaale în anii '80 și, mai mult, se presupunea că i-ar conferi un gir de credi-

bilitate. Că acel om de afaceri nu se referea, în cugetările sale, la nimic legat în mod real de afacerile pe care le făcuse ani de zile, era evident. Nu îl costa nimic să vorbească despre politicile tiemondiste ale UNESCO din acei ani (în care despre ambasadorul Valentin Lipati se spunea în țara dtaale că ar fi foarte prezent), despre *policalificarea* necesară în industriile acelor state (pînă și termenul, *policalificare*, este același cu cel din documentele programatice ale partidului comunist – pp. 26-30), despre necesitatea unui control strict asupra salariatului pe care ni-l prezintă, fără să-și dea seama, într-un tablou orwellian: „[T]ehnicul și eticul, economicul și filozoficul, culturalul și artisticul, viața de familie și cea publică etc., alcătuiesc un tot din care cu greu s-ar desprinde o latură neinteresantă sub raportul eficienței în educarea forței de muncă. Revoluția tehnico-științifică a pus pe tapet, ca să spun așa, cu o deosebită energie tocmai multiplele rosturi ale factorului subiectiv – omul – în raport cu tehnica, producția și economia. Ea a modificat optica industriei «clasice»: omul în jurul mașinii, printr-o optică opusă: mașina «subiectivizată» de om, executînd voința acestuia, «preluînd» mereu din inteligenta, voința și dinamismul său (p. 31).“

Deci, crezi că reluarea unei experiențe ca a dtaale, deschiderea unui cotidian „serios” este imposibilă în această țară.

Nu, nu este imposibilă, aici m-ai înțeles greșit. Trebuie doar un investitor cu bani, cu mulți bani, care să se gîndească în primul rînd la calitatea ziarului și să-și ducă toate celelalte activități în funcție de ea. Trebuie să fie dispus să piardă un timp, să piardă mulți bani; în primele etape, cei care vor conduce ziarul – mă refer la cei care îi vor face, „fata”, publicității – trebuie să fie occidentali. Să mă fac bine înțeles: se scrie bine în publicațiile de aici, uneori chiar mai bine decît în Occident. Însă oamenii care scriu strălucit nu respectă preceptele elementare ale profesiunii, pentru că nu le-au cunoscut niciodată. În plus, jurnalismul de aici va funcționa în mod propriu atunci cînd norma profesiunii va fi alcătuită de reguli profesionale și nu de consilii autoconstituite, în care vîd dîndu-și cu părerea tot felul de exemplare ce ar părea dubioase în orice țară civilizată.

La ce exemplare dubioase te referi?

Privește acest *proogreader* din decembrie 1989, pentru programul Televiziunii Române. Pe 27 decembrie 1989, la ora 21,20, este programată emisiunea „Generația Epocii Nicolae Ceaușescu – generația victoriei socialismului în România”. Subtitlul acestui titlu kilometric este „Șantierul tineretii – șantierul istoriei noastre noi”. Redactorul emisiunii (nemaidifuzată vreodată) este Mihai Tatuliuc, care, după o oarecare perioadă de tăcere, a apărut ca jurnalist „cu experiență” prin *media* de la voi. Despre ce experiență poate fi vorba? Nimeni nu pare a îndrăzni – și nu vîd de ce – să pună această întrebare. Problema acestui domn este că nu poate produce nici un dialog civilizat, că noțiunea de relatare îi este străină, iar percepțiile sale despre viața politică sînt pe măsura „experienței”. Nu e singurul în această situație, dar, dacă aș porni vreun ziar, aș evita orice contact cu asemenea exemplare, care nu au făcut decît să degradeze ce mai rămăsese din profesiunea de jurnalist.

Mă tem că nu ai avea nici o șansă.

Eu sînt aproape convins. Acesta este și motivul pentru care nu m-am temut foarte tare să-ti spun toate lucrurile astea.

Radu Eugeniu STAN

Educație și diversitate culturală

IULIA GRAD

Diversitate – acesta este „termenul zilei, termen care desemnează atât o situație, cât și maniera în care această situație trebuie abordată. Este conceptul de la care pornesc discuții extrem de interesante, dar trebuie să fie și punctul la care se ajunge. Toate au loc în urma unui proces complex și dificil de abordat, capabil însă să creeze o urzeală a dialogului care să permită coexistența și menținerea elementelor care creează diversitatea.

Diversitatea este, de asemenea, nucleul care a declanșat coagularea volumului *Education and Cultural Diversity (Educație și diversitate culturală)*, Editura Protopress, Cluj-Napoca, 2006. Volumul, editat de Sandu Frunză și de Michael Jones, cuprinde o parte din lucrările prezentate în cadrul workshop-ului internațional *Multicultural Education in the CEE Region, the NIS, and Central Asia*, organizat de Societatea Academică de Cercetare a Religioșilor și Ideologilor, SACRI, care a avut loc în noiembrie 2005, la Cluj-Napoca.

Diversitatea este și termenul cel mai potrivit pentru caracterizarea acestui volum, deoarece autorii textelor prezente aici provin din țări diferite (România, Ungaria, Bulgaria, Republica Moldova, Polonia, Liban, Uzbekistan, Kirgistan, Macedonia, Serbia-Muntele Negru etc), din spații culturale diferite, au formații diferite și adoptă, desigur, perspective diferite asupra fenomenului diversității culturale, plasată de data aceasta în domeniul educației.

Autorii propun analize extrem de interesante ale unor contexte diferite în care pluralitatea, de orice natură ar fi ea, își face simțită prezența și își cere drepturile. Diferitele spații socio-culturale la care se face referire și diferitele maniere de abordare a temei volumului duc la formularea unei perspective care se constituie într-un

instrument util în cercetarea problemei educației multiculturale.

Simplificând, se poate spune că textele care alcătuiesc volumul *Education and Cultural Diversity* se plasează pe două planuri. Unul dintre ele este ocupat de textele care oferă o perspectivă mai degrabă teoretică asupra multiculturalismului și asupra educației multiculturale, iar celălalt de textele care prezintă fenomenul situându-l în cadre concrete, clar determinate, cu probleme, obstacole și, dacă nu este prea mult spus, reușite specifice.

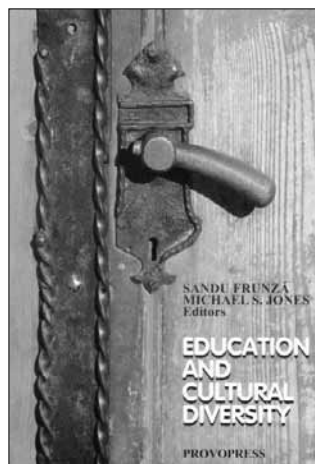
Grupul de texte pe care le numim „teoretice” propune diferite perspective asupra multiculturalismului, asupra altor termeni care se situează sub aceeași umbrelă a pluralismului, dar și asupra diferitelor rapoarte care există între acești termeni. Tratatul unor concepte esențiale pentru punerea în discuție a problemei pluralității culturale din perspectiva educației asigură un fundal indispensabil pentru prezentarea unor situații concrete.

Volumul oferă și analize care privesc mai multe contexte socio-culturale care se confruntă cu provocările pluralității și ale necesității unei educații multiculturale, dar care, în ciuda acestui „numitor comun” care este chiar fenomenul aflat la baza discuțiilor, devin fiecare cazuri unice care pot fi percepute, într-o oarecare măsură, drept tipare sau modele posibile de genul „asa da/asa nu” în tratarea problemei pluralismului cultural. Perspectivele și situațiile diferite care fac obiectul studiului unei părți din lucrările acestui volum contribuie și ele la formarea unei imagini complexe a fenomenului. Se pot menționa în acest sens mai multe texte care prezintă situația minorității turce din Bulgaria sau cele care fac referire la situația învățământului universitar din Liban, Macedonia, Uzbekistan, Republica Moldova etc.

Unele texte cuprinses în acest volum merg și mai departe cu focalizarea unui segment al temei discuției și abordează metodele de introducere a paradigmei

multiculturalismului în procesul de predare al unor discipline, precum istoria sau psihologia. Modulurile și posibilitățile de implementare a curriculumului multiculturale în învățământul preuniversitar și universitar constituie încă un subiect important pentru discuțiile care au dus la apariția acestui volum.

În concluzie, metodele folosite, care variază de la analize conceptuale, la prezentări ale unor situații educaționale concrete și la analize statistice, situațiile specifice țărilor și contextelor familiare fiecărui autor, diferite, în ciuda unor similitudini care se conturează datorită unui punct de vedere general, totul se îmbină oferind o perspectivă complexă asupra educației multiculturale. Ele fac din volumul *Education and Cultural Diversity* o lucrare demnă de a fi luată în considerare de către cei interesați de subiect, dar nu numai de către aceștia, o lucrare care scapă capcanelor inerente unui subiect atât de actual, dar delicat și alunecos, cum este multiculturalismul și provocările pe care acesta le adresează procesului educațional.

LA MARGINEA RÎNDURILOR

România de pe centură (II)

MIHAI COSTANDACHE

Aștept cu nerăbdare să intrăm în Uniunea Europeană.

Să nu se mai chinuiască „ai noștri” să plece ilegal să-i buzunărească pe „ai voștri”. Să plece în voie, fără restricții, fără eforturi, să plece ca niște adevărați cetățeni europeni. Să se întoarcă plini de bani, de lanțuri de aur, de mașini, să-și facă vile... să le fie lor bine. Iar noi să rămânem aici și să muncim în continuare pentru salariul minim pe economie – vestile sînt extrem de încurajatoare, va fi de 390 lei, din 2007...

Vreau să nu-i mai fie frică Uniunii să vină la noi.

Te aștept, Uniune, așa cum i-am așteptat pe americani, să vii să-ti cumperi garsoniera confort 2 cu 50.000 de euro, să vii să-ti curgă apa de la balcoane în cap, să vii să-ti urle muzica în cap la 2 noaptea.

Vino, Uniune, să ne miroși grătarele și mititeii făcuți în fața blocului ca să li se umple gura de... apă și să le sară ochii din cap vecinilor de ciudă, vino să ne vezi termopanele, vino să ne admiri balcoanele!

Vino să bem o bere la crîșma din colț cu 1 leu, n-ai mai băut tu așa ceva! Și dau și o tuică de la mama ei, ca să vezi că nu e chiar așa rău!

Uniune, te aștept să mergem împreună să luăm mîncare din Carrefour, din Metrou, din Selgros și de la buticul din colț, care arată la fel, deși tu m-ai ajutat să-l deschid imediat după Revoluție. Vino să vezi ce draguți sînt vînzătorii care privesc prin tine dacă n-ai un kil de aur pe degete și lanțul gros cit bratul la gît!

Te aștept să ne îmbrăcăm din magazinele cu toale aruncate de tine la gunoii, te aștept să te duc la Mall să vezi lumea bună, să-ti clătești tu ochii și să pui mîna, că știu eu că tu ai bani, Uniune, și poti... încă poti, dar după cîtiva ani de stat aici, mai vorbim!

Uniune, te aștept să ne uităm împreună la televizor să vedem Vacanța Mare în reluare, te aștept să ne strîngem în brate și să-mi spui că o să-mi dai bani. Uniune, te aștept să-mi spui că nu arată nimeni la fel de bine ca mine.

Și ai să vezi că noi nu sîntem atît de corupți cum ț-au suflat dușmanii în ureche, și că românilor le place să lucreze, chiar și degeaba! Să vii să vezi ce frumos zîmbim noi, ce fotogenici sîntem! Uniune, promitem că o să ne punem dinții cu banii pe care ni-i dai tu! Și n-o să ieșim din cuvîntul tău și o să-ti fim fideli toată viața!

Uniune, să vii să ne cunoști marii români și micii români. Să vii să dai mîna cu greii momentului, cu vedetele, cu stabii noștri. Vino apoi să ne cunoști și pe noi, pe cei cu zîmbetul flămînd de tine, dacă tot ne crezi atît de buni.

Da, aștept cu nerăbdare să intrăm în Uniunea Europeană...

ÎN OBIECTIV

Trans-clisee în Transamerica

IRINA PETRARU

Nu mulți și-au pus speranțe în filmul *Transamerica*. Ecuația arăta cam așa: un regizor necunoscut, Duncan Tucker, două actrițe specializate în seriale tv, Felicity Huffman și Fionula Flannagan și un subiect nu foarte nou. Travestiti și transsexuali s-au tot perindat pe ecrane, culminînd cu divele cu sex incert ale lui Almodovar. La noi, filmul a fost programat la puțin timp după Gayfest, paradă ce a prilejuit o serie întreagă de apariții TV ale băiețelului-cîntăreață Naomi. Dacă nu e însoțită de strigătele isterice ale habotnicilor, imaginea unui transsexual este cel mult prilej de amuzament. Inutil de spus că filmul *Transamerica* nu a avut succes la români, dar asta nu contează aici. Cei care au fost să vadă totuși filmul ar fi ipociți să nu recunoască faptul că are secvențe extrem de hilare.

Felicity Huffman e o actriță care joacă rolul unui bărbat (Stanley) care vrea să devină femeie, fapt ce ar deveni posibil doar în urma unei operații de schimbare a sexului. Urîtenia fizică a personajului, Bree pe numele lui „de fată”, este completată de nelipsitul machiaj unsuros și de

garderoba kitsch. Îmbrăcat în taior roz, înarmat cu tocuri și poșetă plus anexă (un penis fals pe care Huffmană cică îl alintă Andy în timpul fimărilor), Stanley/Bree parodiază imaginea americană edulcorată de papușă Barbie. Așa cum taioarele lui sînt simulacre prost croite de tinută office, așa și personajul principal este o „pseudo-femeie”. Aflat în pragul operației hotărîtoare de sex, personajul porneste la drum tulburat (și la îndemnul psihologului). Un drum inițiat, normal. De aici, povestea ce se putea îneca în clisee tipic americane se salvează tocmai prin parodie, dar și prin jocul senzational al lui Felicity Huffman, premiata cu Globul de Aur și nominalizată la Oscar.

Dorindu-și să se găsească pe sine (în varianta feminină!) personajul principal își găsește, ironic, perechea. Și aceasta nu e fermierul, „good old cowboy”, care îi oferă adăpost și hrană pe drum, ci... fiul de care nu știa. Născut din singura relație heterosexuală a lui Stanley, băiatul e un Adonis-lichea care visează să devină vedeta de filme xxx. Cum Stanley/Bree îl scoate de la puscărie pe cautiune de un dolar și se dă drept membră a unei organizații religioase, tînărul nu află decît prea tîrziu și în mod șocant că ea este el. Iar el

este tatăl. Pînă atunci, cei doi, aflați împreună la drum, se apropie atît de mult, încît fiul se îndrăgostește de Bree și chiar o cere de nevastă, de vreme ce tatălui îi fusese frică să-și dezvăluie identitatea. Un joc qui-pro-quo și o parodie light a imaginerii cuplului hollywoodian. Cei doi aleg, subtil, un drum asemănător: Bree devine femeie scăpînd de anexa dintre picioare, iar fiul își accentuează latura feminină, vopsindu-și părul blond, ca al păpușii Barbie și devenind parte pasivă în filme porno. Lucrurile se complică în lupta lui Duncan Tucker cu cliseele hollywoodiene. Personajul principal, Stanley/Bree, este un ratat cu vaste cunoștințe în diverse domenii, ce respectă cu religiozitate normele gramaticale ale limbii engleze. Meteahna o moștenește din familia sa, ce locuiește într-un conac kitsch și se compune dintr-o mamă religioasă și vesnic bronzată (Flannagan) și un tată evreu. Un melanj vesel, colorat și ironic, precum șapca „I love Jesus” de pe capul transsexualului Bree. Un joc cinematografic ce arată fără să demonstreze și care te face să vrei să intri într-un film-cult.

Ioan Petru Culianu despre Allan Bloom

IOAN PETRU CULIANU a colaborat la emisiunea mea la BBC „Cărți și autori” cu un număr de recenzii și comentarii. Prima recenzie, la cartea lui Cioran, *Confesiuni și Anateme*, a fost trimisă când I. P. Culianu era la Wassenar, la Institutul de Înalte Studii Umaniste și Științe Sociale din Olanda. Au urmat alte două comentarii, intitulată „Mircea Eliade din 1937 pînă în 1945” și „Mircea Eliade și Nae Ionescu”. În 1987, cînd a început să predea la „Divinity School” a Universității din Chicago, a recenzat pentru BBC cartea lui Allan Bloom *Criza Spiritului American*. După întîlnirea noastră de la Londra, profesorul Culianu intenționa să continue colaborarea cu emisiunea BBC-ului. Din păcate, asasinarea sa a făcut ca această recenzie să fie ultima pe care aveam să o primesc. Am păstrat această recenzie, iar acum o ofer spre publicare revistei *Timput*, prin bucele oficii ale amicului meu, Liviu Antonesei.

George Stănică – fost redactor la secția Română BBC, Londra.

Allan Bloom: *The closing of the American Mind. How Higher Education Has Failed Democracy and Impoverished the Souls of Today's Students*. Foreword by Saul BELLOW. Simon & Schuster, New York 1987. 393 pp.

Au apărut în 1987 în Statele Unite două cărți diametral opuse din mai multe puncte de vedere, dese scrise de doi profesori de la aceeași prestigioasă universitate din Chicago: *Închiderea Mintii Americane* de Allan Bloom și *Pluralitate și ambiguitate* de David Tracy. Pompos subintitulată *Cum Educația superioară n-a fost pe măsura democrației și a sărăcit sufletul studenților de azi* și prefată de renumitul Saul Bellow, coleg și probabil (cu totul paradoxal) prieten al autorului, cartea lui Allan Bloom a apărut simultan în traducere franceză și, deși primită de presă cu perplexitate, a fost trimisată și publicată în cele patru vînturi. Discretă, cartea lui David Tracy a avut deocamdată doar ecouri locale.

Suindu-se pe catredra de predicatori calvinisti a strămoșilor săi, Bloom ia o poză mărețată și critică așa-numitul „relativism valoric” al epocii de azi, în numele unui principiu vechi și bine cunoscut care se numește „totul-era-mai-bine-pe-vremea-mea”. Vremea lui Bloom: acum cincizeci de ani. Vom reveni pe larg asupra contradicțiilor bizare și adeseori hilare pe care le provoacă inevitabil sindromul de senescență. Să-l numim „sindromul Bloom”.

Fără pretenții și fără multe iluzii, cartea lui Tracy pune în lumină relativismul valoric dintr-o perspectivă hermeneutică, subliniind aspectul său de deschidere în profunzime și măreția intelectuală a abisului astfel întrevăzut. Fiindcă nu ne vom ocupa pe larg de

această carte, cel puțin deocamdată, trebuie spus dintru început că are toate acele calități care lipsesc total cărții lui Bloom: stil, humor, expunere și argumentare precisă, cunoștința largă a metodelor și a literaturii hermeneutice moderne. Pledoria sa pentru pluralism este implicită, nu predicată; cu atât mai convingătoare va fi pentru cititorul sătul de predici în pustiu.

Să ne întoarcem asadar la „sindromul Bloom”. Trebuie spus dintru început că, din ferice, nu o carte de coplesitoare platitudine ca *Închiderea Mintii Americane* va pune în primejdie democrația și valorile ei „slabe”. Din sindromul Bloom, exprimat aici de un personaj de a patra mînă, fără anvergură orizontală a eruditei ori verticale a inteligenței, în mod ciudat apreciat profesor la una dintre cele mai bune universități americane iar azi nemulțumit cronic din senilitate și tradiție profetică biblică, sindromul în sine este simptomatic și primejdios. El s-ar putea defini ca o intensă nostalgie față de „valorile tari” de care dispuneau generațiile trecute și, desigur, în primul rînd cea a lui Bloom. În mîntea plată, fără fantezie și fără cinism a acestui profesor care, probabil, a pierdut sufelele multor studenți înzestrați, din cauza sărăciei sale intelectuale, această nostalgie se transformă într-un tesut grotesc de contradicții. Să începem de la început.

În renumita sa carte, *O teorie a justiției*, John Rawls argumentează că baza echității sociale este de a nu disprețui pe nimeni fiindcă nu împărtășește propriile tale valori. Bloom e indignat: după el, aceasta înseamnă că „sufletul natural a fost înlocuit cu un suflet artificial”, întrucît ceea ce el numește, cu totul abuziv, „suflet” natural ar dispune de puternice afinități, ar „discrimina” constitutiv. În treacănt fie spus, chiar la un om cu atât de puține lecturi ca Bloom, care revendică o bună cunoștință a Bibliiei și care a tradus în engleză *Republica* lui Platon (iar aceasta spune deja totul!), folosirea cuvîntului „suflet” în accepțiunea populară de „sumă a simțămîntelor, pasiunilor etc.” este cu totul ciudată. Ceea ce-i lipsește, după tradiția platoniană, este singurul suflet demn de acest nume, sufletul rațional. Ei bine, sufletului lui Allan Bloom, atât cît este, din lipsa unei mari iubiri sau a unei mari urii, se vestejește, sterilizat de indiferența față de valori a relativismului și de neputința de a „discrimina”. Argumentul, isteric și utilizat deopotrivă de fascism și de comunism, este în mod evident fals. Față de „discriminări” de orice gen, de la acelea care au ca obiect pe negrul din Africa de Sud pînă la acelea care, nu demult, aveau ca obiect pe evreul german, francez ori român, nu putem decît sublinia avantajele, atât teoretice cît și practice, ale relativismului în sine față de orice doctrină propunătoare de „valori tari”. Bloom, și alții ca el, crede că relativismul provoacă criza valorilor; ori, dimpotrivă, el oferă aceste crize soluția cea mai satisfăcătoare și mai subtilă pe care vreo doctrină socială a putut-o crea vreodată. În practica socială, toate valorile, de la cele iudaice la cele creștine, de la cele naziste la cele comuniste, de la cele indiene la cele africane ori islamice, au dovedit a fi relativ.

Singurul lucru care nu este relativ e relativismul însuși.

Orice încercare socială de a realiza pe pămînt „valorii tari” a decăzut inevitabil în totalitarism. *Republica* lui Platon propunea „valorii tari”: nu putem decît să ne considerăm foarte fericiți că nu s-a găsit nimeni să pună în practică statul ideal al lui Platon: ar fi fost primul model de stat comunist. Nazismul avea și el valori „tari”, bazate pe socialism, darwinism social victorian, naționalism. Comunismul are și el valorile lui „tari” foarte asemănătoare, de altfel, cu cele naziste, cu deosebirea că rasismul său larvar nu e la fel de militant. Nici moralistul inveterat care este Allan Bloom nu se poate oferi vreo valoare „tare”, deși se gîndește mereu cu nostalgie la cele de pe vremea sa, acum patruzeci de ani. Aceasta este, de altfel, premisa relativismului: că nu există nici un fel de Allan Bloom care să ne ofere valori magice, perfecte, iar dacă există, trebuie să ne ferim de el ca de lepră, fiindcă va infecta tesutul social democratic, ducîndu-ne la totalitarism. Fiindcă o cultură umană se definește ca un număr de presupuneri tacite, subconștiente, pe care un anumit grup sau civilizație le împărtășește. Majoritatea acestor presupuneri – „valorile tari” ale lui Bloom – este de natura: bărbatul e superior femeii, creștinul e superior evreului, albul e superior negrului s.a.m.d. Într-o convicțiune multirasială, multiculturală și multiconfesională cum e America de azi, cum va fi Europa occidentală într-un viitor apropiat și, poate, întreaga lume peste milenii, astfel de prejudecăți sînt dezastruoase. Iar Bloom nu pare deloc a înțelege că toate „valorile tari” se reduc, în ultimă instanță, la astfel de propoziții.

Naiva, obsesiva, patologica nostalgie senilă îl face pe Bloom să regrete implicit că bunii, vechii rasiști pe care îi înfilnează, pe vremea lui, pe toate drumurile, au dispărut acum din Sudul Statelor Unite, fără a-și da seama că, dacă democrația americană ar cultiva „valorii tari”, ea ar interzice publicarea unei cărți antidemocratice. Căci Bloom pledează nici mai mult nici mai puțin reînțocirea la etnocentrism și barbarie: „bărbații trebuie să fie loiali față de familiile și națiile lor pentru ca ele să dureze... Un bărbat are nevoie de un loc și de opinii după care să se orienteze.” Evident, continuînd logica lui Bloom, care în mod evident nu-i atrage simpatia celor care cred în egalitatea sexelor, nu ne rămîne decît să ne întrebăm: și o femeie, oare, de ce o fi avînd nevoie? Desigur, va răspunde implacabilul Bloom, ea are nevoie de un bărbat care dispune de „valori tari”... Și, cum în această carte fiecare pagină conține un nou ultragiu, Bloom continuă: cea mai mare nenorocire a civilizației actuale (dar la el toate nenorocirile sînt... cele mai mari!) este faptul că femeia și-a pierdut modestia; iar autorul nici măcar nu se scandalizează dacă o femeie care și-a pierdut modestia este violată. Gîndește exact ca golanul român: așa-i trebuie! Mai mult, spune Bloom: ce să ne mai batem afită gura cu egalitatea dintre sexe! Toată literatura lumii, de la Biblie la Proust e sexistă. Deci, sexismul e o „valoare tare” a civilizației occiden-

tale, deci e bun. Și, *e converso*, pe Bloom îl doare că adulterul nu mai e astăzi sancționat social, întrucît studenții săi nu mai pricep povestea Annei Karenina; că autoritatea familiei în chestiuni erotice și maritale a scăzut, fiindcă studenții nu mai înțeleg pe Romeo și Julieta; că geloza și diminuat în căsniciile moderne, întrucît aceasta îi împiedică pe studenți să aprecieze *Otello*. Dar, spune tot el, de unde oare să ia tineretul cultura? Din *Time*? Din *Playboy*? Din *Scientific American*? Ce oroare! Unde e vremea în care unica lectură solidă a omului (adică a bărbatului, femeia fiind destul de modestă ca să nu știe citi) era Biblia! Unde ești tu, Lincoln Doamne carele n-ai citit decît Sfînta Scriptură, Shakespeare și Euclid! (în treacănt fie spus, Shakespeare înlocuia deopotrivă *Time* și *Playboy*).

Dar ceea ce Bloom progresează studenților săi nu face nici el: anume, se pare că, după ce l-a citit pe Platon și pe Rousseau, n-a mai atins nici o carte (pe Woody Allen, una din bestiile sale negre l-a văzut la cinema). Cea ce explică aerul vetust, mucegăit al acestui opus în care plătitudinile se țîn lant, indiferent că se referă la Nietzsche, Max Weber sau la Martin Heidegger.

Și am putea continua, enumerînd pînă la satietate idei subrede construite pe idei circulare și care-l duc pe autor la nenumărate contradicții. Dar iată teza sa esențială: occidentalul a vrut deschidere și prin asta s-a închis, „sufletul” său, ca și acela al studenților domnului Bloom, a sărăcit. Dacă nu-i restituim valorile „tari”, Occidentalul va cădea.

Dar trebuie să vă dăm o veste îmbucurătoare, stimate domnule profesor Bloom: *a căzut demult!* Occidentalul dumitale. Și totuși Occidentalul există și... se mișcă!

Ceea ce va rămîne un mister este cum de Saul Bellow, autorul romanului *Herzog* a căzut în cursa întinsă de amicul său și i-a prețat cartea. Probabil n-a citit-o, fiindcă nu citează decît din Concluzii. Dar e primejdios a prefacea volume necitite. Și compromițator. Este o gafă a-și da asentimentul față de un ton în care se vorbește, de la o catedră de predicator calvinist, despre restituția valorilor „tari” ale Occidentului creștin. Căci care erau aceste valori? Să enumerăm numai cîteva dintre ele: vei arde pe rug pe evreul impenitent, care practică cămătăria și care nu se convertește, sau se convertește *pro forma*; vei ucide pe homosexual; vei ucide pe vrăjitor; nu vei tolera egalitate între bărbat și femeie.

Dacă vreodată democrația își va pierde toleranța pe care i-o reprozeși, vei fi silit să pleci în exil, domnule Bloom. Dar știu precis că există cel puțin o țară care te va primi cu brațele deschise: România de azi. În ea, toate valorile pierdute ale Occidentului trăiesc încă. Du-te acolo, domnule Bloom. Te vei simți chiar mai bine decît acasă, acum cincizeci de ani.

Ioan Petru Culianu

Docteur d'état es Lettres et Sciences Humaines
Visiting Professor, University of Chicago
Associate Professor, University of Groningen,
The Netherlands

Responsabilitatea opiniilor exprimate în paginile revistei aparține autorilor

Colegiul de redacție:

Stefan Afloroaiei, Al. Andriescu,
Emil Brumaru, Al. Călinescu
Liviu Leonte, Paul Miron,
Dan Petrescu, Alexandru Zub.

Correspondenți externi:

J. W. Boss (Amsterdam)
Cerasela Nistor (Montreal)
Francesca Solomon (Tel Aviv)
William Totok (Berlin).
Mihai Vacariu (Adelaida)

Redactori:

Alex Acioabănești
Radu Andriescu
Șerban Axintea (secretar general de redacție)
Mihai Dascălu
Andreea Grînea
Gabriela Haja
Bogdan Suceavă
Lucian Dan Teodorovici
Laurențiu Ursu

Colaboratori:

Maria-Elena Cămpean
Radu Pavel Gheo
Florin Lăzărescu
Mircea Păduraru
Cristian Patrășconiu
Radu Eugeniu Stan
Florin Tupu
Cristian Dumitriu (tehnoredactor)
Paul Dan Pruteanu (webmaster)

Adresa redacției:

Iasi, B-dul Carol I, nr. 3-5
Casa Conachi, cod 700506

www.timpul.ro

E-mail: timpul@yahoo.com
ISSN 1223-8597
Nr. catalog Rodipet 4624
Pret: 1 leu (10.000 lei vechi)

Revistă editată de:

Viitorul Românesc și
Fundatia Culturală „Timput”

Fondatori:

Liviu Antonesei (presedinte)
Gabriel Cucuteanu (director general)

REVISTA APARE CU SPRIJINUL CONSILIULUI LOCAL IAȘI ȘI AL MINISTERULUI CULTURII ȘI CULTELOR

Picătura de boem

FLOREA TIBERIAN

Un tip maroniu, ca un „cigarillo” bine uscat, hippiot, ochi negri-păr negru, care vorbea mult și făcea pe secretarul ONG-ului „Albatros” Galați. Așa l-am cunoscut pe „Guzi” (Vasile Guzganu, 40 ani), cum mi s-a recomandat și cum îi place să fie numit și acum. În cartea lui de vizită, se prezintă *Delafuvium Guzi, domiciliat stabil: și*. A făcut de toate: orientare turistică, club ecologic, chitară, (nu i-au scăpat nici una dintre primele ediții ale festivalului de folk „Om bun”), deltaplanorism, fotografie, călugărie (doi ani și jumătate la Mănăstirea Adam din județul Galați), caiac (făcut cu mâinile lui, după un plan descărcat de pe net), iarăși fotografie, și, ca orice autodidact ce se respectă, a citit Panait Istrati până ne-a împuiat capul. Alergător pe distanța Brăila-Galați, forumist al emisiunilor preferate de pe „Radio România Cultural” (cu mai multe intervenții pe teme sportive, turistice, culturale), în prezent este îndrăgostit de www.clubromantic.ro, unde și-a făcut noi prieteni, una dintre persoanele cunoscute astfel, româncă din Boston, l-a ajutat (cu o sumă deloc modică!) să-și cumpere, dintr-un mare magazin de specialitate din New York, un CANON EOS 350, visul vieții lui.

Deși s-a perceput ca un aventurier (vezi reportajul despre Mănăstirea Adam din *Viata Liberă*, 25 noiembrie 1998), iar azi se definește ca boem, Guzi nu este decât cel mai liber, cel mai disponibil om pe care l-am cunoscut.

O vreme s-a învîrțit și prin ASCOR, de unde i-a pescuit, pe rînd, pe Codrin, pe Bogdan și i-a trimis la mine. Nu știu de ce, avea ideea fixă că toți tipii ăștia trebuiau să mă cunoască. Mă prezenta drept „mistic”. Pe Adi Lăzărescu l-a înhățat de la faleză, la „Zid”. Privea de departe și nu îndrăznea să se amestece în grupul de tineri, din cauza deficienței de vorbire și mers. L-a întrebat scurt: „Ai scris vreodată o poezie?” și Adi a rămas cu gura căscată. A doua zi a venit cu un dosăroi plin de file. Erau adunate toate poeziile scrise în liceu, pe care tocmai îl terminase. L-a adus la mine și am rămas de vorbă pînă noaptea târziu. Am început să ne vedem unii cu alții din ce în ce mai des, pînă ce Adi a plecat la facultate în Iași.

Tot proaspăt absolvent de liceu era și Sorin Atanasiu cînd ni l-a prezentat Guzi – nu știu cum îl mai cunoscuse și pe Sorin. Purta, pe atunci, părul roscat într-o coadă foarte lungă, care-i cădea pînă la mijlocul spatelui. O dată ne-a invitat, pe mine și pe Codrin, la el acasă. Se pregătise să intre la facultatea de filosofie și dorea să stăm de vorbă pe teme filosofice. Obișnuiți cu gesticulația noastră cam anarhică, gîndeam că discuțiile nu vor ieși din făgașul unei convorbiri tihnite. Dar, odată ajunși la el, Sorin se așeză pe scaun în bucătărie și luînd „Critica rațiunii pure” în care își lăsase un semn, rosti, cu oarecare trac: „Propun să discutăm un fragment din această operă”. Momentul de suspans ce amenința să gelati-

neze întîlnirea a fost fulgurent; în clipa următoare am recurs la cel mai flegmatic ton cu putință pentru a strecura, din vîrfurile buzelor: „Nu mă interesează acest autor”. N-am să uit niciodată expresia de conștientare pe care Sorin s-a străduit imediat să o ascundă, cu succes mediocru.

„Nu vreți să vă pun niște sarmale?”, ne consultă Sorin, ușor descumpănit, care se pregătise pentru vizită. Se vedea că este hotărît să iasă din încurcătura. „Ba da, ba da”, m-am grăbit eu să accept, ca să scap de Kant. Și am dat să mă așez pe scaun, la masă. În Codrin se dădea o luptă. Nu înțelegeam, altfel, cauza îndelungii lui ezitări. Vedeam doar că se frămîntă, și iarăși scena amenința să regreseze în tablou, în răstimpul indefinit cit am rămas agățați de răspunsul lui, care întîrziea. (La Codrin apreciasem dintotdeauna dicția perfectă, felul în care rostea, cu vocea bine timbrată, fără grabă, cuvintele, și faptul că își ducea întotdeauna ideile pînă la capăt, indiferent de cîte întreruperi ar fi intervenit).

„Doamne, ce înseamnă ortodoxie, se hotărî el, dintr-o dată, făcîndu-și o cruce mare. Auzi, ce spune la Pateric: chiar dacă postești, nu este un păcat să mînnici carne dacă ești oaspetele cuiva. Ba chiar este mai mare păcatul să refuzi!”

Sorin a încuvîntat în tăcere și ne-a însoțit la toaletă pentru a ne spăla pe mîini.

Însemnare din 20 februarie 2001 (contextualizată prin notele din paranteze). „Astăzi, în ziua scoaterii ghipsului, am încheiat, la «Libris», contractul de consignație (cu cartea *Clima orașului Galați*). Pe lângă sediul «Libris», privim în treacăt în ziua cînd mi-am rupt mîna, după ce ieșisem de la patinoar (dînd, astfel, curs, sfatului înțelept al lui Guzi: „Dacă nu vrei să ai probleme cu circulația periferică, pune-ți perifericele în circulație”).

Mi-aduc aminte că, în drum spre patinoar, în autobuzul 34, îi împărtășisem lui Guzi, proaspăt externat de la psihiatrie (unde se prezentase singur, marcat de experiența ratată a vieții monahale, primind diagnosticul «tendință de autoizolare pe fondul unei personalități pronunțate»), temerea mea din vară (cînd stăteam la coadă la *psihiatrie* – pentru avizul în învățămînt), că viața ne este dată pentru a parcurge toate secțiunile Policlinicii.

Nici nu bănuiam că escapada acelei zile mă va trimite și la Ortopedie!”

Într-o duminică cețoasă de toamnă, însoțind, într-o excursie de o zi în Munții Măcinului, o veche cunoștință comună, Ilie Drăgan, instructor de orientare turistică, am plecat împreună de acasă, fiind vecini de blocuri. Pe drum, observîndu-mi rucsacul anemic, m-a întrebat: „Tu ce ai la tine?” „O sticlă de ceai și două mere. M-am gîndit că mai cumpăr ce-mi trebuie la Măcin”. „Tu?” „O sticlă

de ceai și... două pere!”. Ne-am înălțat puțin capetele, privindu-ne mai atent. Încercat de o bănuială, l-am întrebat. „Ce fel de ceai? Negru?” „Ceai tematic, bădie. De măcișe, pentru stomac”. „Păi, și eu am... «ceai tematic»; de sunătoare, pentru ficat!”. De data asta nu ne-a mai putut abține, pentru că hohotele de rîs ale lui nea Ilie s-au spart de stînci, împrăștiindu-se în toate părțile. „Sinteti de po-mină”. De la sine înțeles, „ceaiul tematic” a rămas în inventarul expresiilor pentru care Guzi își revendică „copyright-ul”.

Tot Guzi mi-a vorbit prima dată de Camelia Hîncu. Seara zilei de sîmbătă, 19 iulie 1997. „Peripatetizam” cu Adrian în drum spre locul de desfășurare a primului montaj regizoral din Galați al Cameliei – o adaptare după „Paraliserul” lui Sorescu. Guzi ne făcuse de curînd cunoștință cu tînăra regizoare și, amabilă, ne invitasă la premiera piesei, intitulată de ea „Naufragiul”.

Decorul – părculețul Inspectoratului de Cultură (fosta vilă a lui Ceausescu din Primăverii, peste drum de Teatrul Gulliver), căruia i-am dat mai întîi ocolul, înainte de a intra în „zona sacră”, bîjbîind pe aleile străjuite de arbuști, sărînd peste crengile uscate ce căzuseră de-a curmezișul. Apropiindu-se ora zece – ora începerii – se lăsase întunericul, un întuneric blind, al unei seri calde, plăcute, una din acele seri de vară ale copilăriei cînd îți simți corpul atît de ușor încît îți vine să sari în sus de bucurie, să te agăți de creanga unui copac și să rămii acolo. Am descris, deci, un mare arc de cerc, trecînd și prin spatele „scenei”, și cînd în sfîrșit ne-am hotărît să intrăm „sub bătaia reflectoarelor”, am găsit și ultimele două scaune libere. Acesta era cadrul în care urma să se desfășoare pie-

sa. Deasupra bazinului cu apă din mijlocul grădini înainta o podină de lemn, în mijlocul căreia se înălța un catarg în formă de cruce, de care de care atîrnau pînzele, la început fleșcăite, ale „corabiei”. Ne-am apropiat încetîșor, interesați de felul în care se pot obține, cu mijloace simple, chiar elementare (o pînză luminată din spate permitea jocul de umbre pe fundalul pe care evolua personajul), efecte tot atît de convingătoare ca cele puse în scenă de mașinile unui teatru bine utilat. Marginea podinei, ca și fundul scenei – marcate de candelă aprinse în păhărele roșii, pe care personajul central, „naufragiatul”, le-a lansat pe oglinda apei îndată ce a început piesa. Debutul a fost senzational. De cîteva minute începuseră să scapere fulgere difuze din toate părțile și curînd începu să și tune, punctînd cum se cuvine tiradele actorului. Dezlîntuirea meteorologică întreaga neașteptat de oportun izolarea omului transpus în condiția de naufragiat. Un fior de exaltare străbătu asistentă, smulgînd excalmatii de satisfacție abia înăbușite. Avea să fie un spectacol pe cinste. Spre zece și jumătate s-a simțit prima pală de aer rece, care aducea și stropi de ploaie, pentru ca în cîteva minute să toarne cu găleata. Spectatorii s-au retras pe sub pomi, s-au lipit de pereti sub streșina clădirii, fiecare pe unde a găsit loc, în afara unui singur ins, care a rezistat cu stoicism pînă la sfîrșit, suferînd împreună cu actorul Marian Sterian – încă mai vrednic de laudă, simțînd, poate, că atunci și acolo își joacă propria carieră. Din păcate, replicile nu se mai auzeau aproape deloc, ploaia înversunată și tunele neîntrerupte, acoperînd monologul „paraliserului”, naufragiat în puhoaietele cerului. Ambianța naturală, care părăse o vreme a se potrive de minune cu subiectul piesei, devenise excesivă, covîrșînd înjghebură dramatică.

(continuare în pagina 2)

Picătura de boem

(continuare din pagina 1)

Valeții din careul full de dame

(fragment din prologul
În nada maestrilor)

Toamna anului 1996. Ne întorceam de la Iași, din pelerinajul la moaștele Sfintei Parascheva. Deși ne mai îngăduisem o zi înfîrziere și CFR-ul pusese gamituri suplimentare, de aglomeratie n-am scăpat. Urcându-ne cu greu în ultimul vagon, ne consolam că aveam măcar locul asigurat. Pierdusem dimineata o oră la coada care șerpua mult afară din agenția de voiaj, însă nu degeaba, gîndeam noi. Am deschis așadar plin de încredere usa compartimentului „nostru”, după care m-am oprit în prag, puțin jenat, văzînd că toate cele două locuri aici” (spus, e drept, pe un ton cam... hotărît), rezidente le n-au întârziat a da semne de iritare. A fost de ajuns ca una să înceapă („Ei, nu mai spune? Ce părere ai?”), pentru ca adăstarea aparent neutră dinaintea plecării trenului să se fărîme într-un cor de proteste care și-a pierdut rapid orice coerență, dînd glas unei indignări disproporționate în raport cu „stimulul”. „Ia uită-te la ei! Cine v-a învățat așa? Știi că ești bine? Să mă dai afară pe mine, femeie cu părul alb?” etc.

Fără a avea răgazul să pomenesc ceva de bilete – existența lor parea a nu interesa deloc – găsesc resurse de a rămîne calm, chiar voios. Nealimentarea conflictului. „Și ce-ai dori, mă rog? Să mă scoli în picioare

și să stai tu?” sînt somat. Întrebarea, lansată de o voce nevricoasă, stăruie în aer în urma celorlalte, agresivă și tendențioasă, dînd glas angoasei comune.

Nici gînd de așa ceva, explic: dorim numai să ne putem pune bagajele sus. De-abia acum, cu pulsul mai liniștit, doamnele conced la negocieri, dar pretinzîndu-ne aproape inchizitorial biletele. Le înmînez fără reținere: oricît ar încerca să mă supere cineva, astăzi sînt greu de descumpănit. Aveam să înțeleg că numai acea dezinvoltură suverană a ținut în matcă umorile gata să inunde orice puncte de înțelegere. (Recunosc, traversam o stare de gratie, dar asta e altă poveste). În fine, sîntem admiși. De-abia acum încep iscodirile, semn al normalizării discuției, purtate prin usa deschisă, în timp ce, agățați cu mîinile de unde putem, ne bălăngănim pe culoar: ce etate avem, cu ce treburi pe la Iași (tot la moaștele Cuvioasei?), care-s rosturile noastre? Nici nu trecusem de Tîrgul Frumos și atmosfera din compartiment se schimbă radical: cu toată căldura ce domnea în tren, femeile ne făcuseră loc să ședem, întrebînd de numele fiecăruia și iată-ne prinși în discuții însuflețite. Le oferim mere cumpărate dimineata, dumnealor ne tratează cu plăcinte, pacea se instaurează pe deplin.

E una din acele zile regale de toamnă, cu cerul adînc, fără urmă de nori, iar soarele strălucește puternic prin sticla ferestrei, în legănatul promițitor al vagonului. Realizez că sînt privit cu luare-aminte de femeia „cu părul alb”, care clatină din cap și vorbește ca pentru ea: „De, parcă ti-aș da fata de nevastă, da’ e cam plăpîndă...” O mușcătură din măr amenință să fie expulzată cu violență din gîtle. Evit cu disperare să înțîlnesc căutătura poznașă a lui Adrian – as fi pierdut! Experimentasem efectul devastator al sughițurilor amplifi-

CRISTIAN TIBERIU FLOREA (Florea Tiberian), n. 1959, absolvent al Facultății de Biologie-Geografie-Geologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, specializarea Geografie-Limba și literatura engleză (1980-1984, zi), meteorolog la Berești și Galați (1984-1991), referent la Agenția de Protecție a Mediului Galați și Consiliul National pentru Controlul Activităților Nucleare (1991-2000), profesor de geografie din 2000 la Școala 34 „Mihai Viteazul” din Galați, Din 2001, profesor la Centrul Regional Galați pentru Tinerii Capabili de Performanțe Scolare (Centrul de Excelență).

Cărți publicate: *Clima orașului Galați*, Arionda, 2000, *În nada maestrilor: Încercări de mitanaliză*, Vremea, 2005. Articole publicate în revistele *Puncte Cardinale* (Sibiu), *Akademia* (Galați), *Rost* (București), alte articole publicate (sau găzduite) sporadic, începînd din 1993, în diferite reviste literare sau pagini de ziar: *Dilema*, *Litere, arte, idei* (supliment al ziarului *Cotidianul*), *Ziua*, *Timpul*, ziarele *Viața Liberă* și *Școala galățeană* din Galați.

cate în cascadă, prin care își manifestă risul. Complicitatea subversivă a propunerii, m-a lăsat fără grai pret de trei halte. M-am prefăcut că reflectez, privind pe fereastră. Culoarele vailor pe care trenul nostru le lăsa, una cite una, în urmă, rumegîndu-și portia de pășune îngurgitată produsă seră scontat efect odihnitor asupra diafragmei; treptat, contractiile ei s-au potolit.

Epilog între șine

Trecuse cu mult de zece seara și trenul se pregătea să intre în gara Galați. Asistența, oboșită, dar împărțînd acel aer de compromis și intimitate de la sfîrșitul unei călătorii în care, în cele din urmă, companiile se toleraseră reciproc (dacă nu mă înșeală memoria, din thiaza feminină inițială rămăsese un nucleu reprezentativ),

trecuse deja la schimb de adrese. „Cum? Tu stai tot în micro 19? Păi acolo locuiești și eu!” se adresă una dintre doamnele lui Adi. „Mergem împreună”, hotărî ea. Și, văzînd că le ajută să-și coboare bagajul, insistă, pînă la bătaie și stocul de cochetație disponibil după parcurgerea unei părți semnificative din propria biografie și o călătorie de șapte ore: „Băieți, nu ne conduceți la autobuz?” Eu, cum îmi place s-o fac pe galantul, mă pregăteam să dau curs propunerii (poate îmi rămăsese gîndul la mina fiicei), însă, în timp ce luam contact cu peronul, luîndu-mă după Adrian care, ca de obicei, cu mersul sincopat, apucase de-a dreptul peste linii, se opri, deodată, lăsînd rucsacul jos, și „fetele” să ia distanță, izbucnînd indignat la urechea mea, mormăind răsunător: „Lasă-le, mă, încolo, cine știe ce rapandule mai sînt!” Și pronunță injurios, cu o ciudă zgomotoasă, refuțată pînă atunci, cuvîntul care îl elibera: „Raa-pan-du-le!”

Ploaia – (fragment)

IULIAN GRIGORIU, n. 1965, licențiat în filosofie. După 1990, participă la înființarea unor reviste și ziare, în special cu caracter cultural, publică poezie, eseuri, interviuri în diverse reviste de cultură din țară: *Noduri și semne*, *Luceafărul*, *Contemporanul*, *Viața Românească*, *Timpul* s. a. Rubrici permanente de cronici, eseuri, interviuri, proză, poezie în *Antares* din Galați, revistă a USR, unde activează ca redactor și în Consiliul Director. Emisiuni culturale la radio și televiziune. Dialogurile cu Petre Tutea („Despre misterul creației”, „Templul”) au fost publicate în volumul *Între Dumnezeu și neamul meu*, Anastasia, 1992.

Cărți publicate: volumele de poezie *Dulcele timp pentru răpunerea răilor*, Editura Alma, Galați, 1997, *Frumosul măturător al băilor*, Fundația Culturală Antares, 2002, romanul *Cu Wittgenstein la mînăstire*, Editura Paideia, 2003.

Premiul revistei *Antares* pentru eseu (2004). Premiul revistei *Antares* pentru proză (2005).

Întrînd în manuscrisele Curtii știu că trebuie să le distrug. Le întind pe jos, le desfac ca pe niște aripi moarte. Acest fragmentarium ar trebui să rămîna așa.

Hîrțile acestea trebuiau păstrate, măcar pentru faptul că la simpla lor coborîre, aduceau ploaia. (Nu am avut totuși timp să cercetez ce atîngere ar fi fost mai potrivită, mai sigură, mîna cui ar fi putut imprima textului acel tremur ușor, de scris rătăcit și pe cale să se piardă pe căile deschise în sine și plutind înainte în naufragiul lor spre lumea ce parea să se deschidă în fiecare clipă și la orice pas; și dincolo de orice încărcătură pe care ar fi purtat-o, ce mînte ar fi trebuit să înțeleagă din nou și din nou acele semne simple, ori, cuprînsă de neînțeleșul lor, să le găsească unul; să le îngăduie să fie, atunci sub privirile sale niște simțămînte străpuse de-un fel de iubire; și contopit cu soarta lor, să-și înmoaie în focul lor stîns, orice dorință,

arzînd molcom în morga lor de magie. Ori, cum intrusii – fără să știe, ori să vrea să fie așa – numai din cauză că s-ar fi nimerit pe acolo, hîrtia aceea bîtrînă de semne i-ar fi cuprîns imediat în capcana pedepsei și, dinții sortii s-ar fi închis imediat, cu zgomot, lăsîndu-le numai timpul să plece, să fugă, să se îmbețe, să nu înțeleagă...)

Nu mai pot exista filosofii autentice, rod al contactului direct al poetului care le-a plămăuit cu divinitatea.

Acum sînt la modă specialiștii, stupizii docti, inginerii filologi, necrofagii literați.

Ei afinează ca niște cărîți un teren secătuit, nemaibătut de cărările celui ce trece o singură dată pe pămînt.

Fără seva ploilor ce cad o singură dată în viață.

Acestia sînt făcătorii de vorbe și bibliografii, pastșori, meșteri ai imitației, ba chiar

hoți de rînd și la drumul mare confundă verbele, încercă cuvintele și simbolurile, ca o femeie neprețuită și lăsată nepedepsită.

Chiar plămuitorii de mituri științifice, precum Newton, Einstein, Bohr, Heisenberg sînt atît de departe de seva adevărului

*

Mă simt uneori și mai tot timpul vinovat de scrisul meu care mi se pare că propagă un păcat dublu față de faptele pur și simplu păcătoase. Ce ar fi păcatul? O faptă neîmpărțită, neîmplinită, refuzată, obscură. Fiindcă atunci cînd ea se arată în lumina ploii, participînd la erosul apropiat și îndepărtat în același timp, jocul nostru poate fi o binecuvîntare, o împlinire, o smerită consimțire la un act potențial creator. Dincolo de faptul elementar, de cel orientat, transfigurat, pentru a fi deplin, el se cere a fi împărțit, adică trebuie să antreneze în relația lui pe un altul. Asadar, nu pot exista tovarășii de crimă? Nu, ei pot rămîne tovarășii înlăuntrul faptei lor, în măsura în care fapta lor rămîne închisă, împlinită, între ei, fără să se manifeste ori să se repercuteze asupra unuia care nu participă în același sens cu acela consimțit de participantii la faptă. Poate fi vorba de o închidere de taină a faptei împlinite, cel mult de o reverberație transfigurată prin actul creator astfel potențat. Fapta mîntuită presupune un sens la care să participe în mod egal și asemănător prin intensitate și implicare, toți cei între care se consumă fapta. Ce înseamnă a nu face rău altuia? Înseamnă a nu-l considera un element pur și

simplu bun numai pentru a fi exploatat, de a-l forța să participe la un sens la care nu consimte, ori chiar dacă consimte, se dovedește a nu se înscrie în plenitudinea celor care instituie sensul faptului. Fapta orientată are nevoie de subiecți care să o consimtă, o deschidere cunosătoare, ori receptație plenitudinar, chiar cu nehotărîrea și întrebarea celor care participă la faptă încă în vederea consimțirii lui. Subiecți care să nu se întoarcă împotriva celui alt subiect, decît în atitudinea de întrebare a ființei care nu este încă sigură dacă consimte sau nu la acel fapt, chiar dacă atunci, faptul este numai o repetiție. El devine inaugurator, nou, numai prin consimțire și împlinire. Cîmpul faptului presupune acest vector ca o forță care nu acționează liniar, ci în trepte, precum interacțiunile din natură. De la o anumită distanță încolo, poate să intervină repulsia, respingerea, faptul să nu se mai înscrie în zona de împărțire. Aceste distanțe sau nu le acționează în funcție de capacitatea reciprocă de cunoaștere. Nu e vorba de o cunoaștere teoretică, pură, rece, rațională, ci de una implicată profund afectiv, cu meandrele și toanele afectivului. Probabil, o altă distanță critică depășită, interacțiunea subiecților înlăuntrul faptului capătă caractere cu valente morale, de datorie, de înălțare care ori confirmă libertatea subiectului, ori îl grevează de libertate, pentru a-și face numai datorie. Fapta devine monotonă, rea, chiar dacă se menține înlăuntrul moralității. Paradoxul este că de cele mai multe ori, aceste fapte care se mențin înlăuntrul moralității, chiar nelibere, asigură condițiile minimale ale „distanței” și „interacțiunii” faptelor, așa încît ele să fie tot timpul ferite de posibilitatea de nemîntuire,

de păcat. A respecta o regulă strictă, chiar dacă ea nu corespunde meandrelor afectivității care se impune subiectului, în funcție de predispozițiile și sensibilitatea sa, eliberează de orice risc, dar în același timp rețază posibilitatea oricărei noi cunoașteri, în funcție de finalitatea, de jocul propus apriori și consimțit sau nu. Aceste descărcări și schimburi de informații între subiecții care participă la o faptă pot asigura limita de participare la acea faptă. Ideea este de a nu agresa printr-o faptă despre care nu știi dacă este sau nu păcătoasă, de a oferi acea tandră provocare, care în anumite situații nu poate fi realizată deloc. Riscul aici este de a nu mai reuși să parcurgi anumite trepte necesare ale protocolului obligatoriu, de a rămâne singur, păcătos și neîmpărtășit în fapta ta.

În funcție de jocul la care participi, dacă este sau nu de sumă nulă, se poate întâmpla ca o hoție să fie pozitivă, un amănunt indecent să participe la un sens superior care conferă libertate tuturor participanților la fapta și nu afectează pe niciunul aflat în afara ei.

Totuși, nu cred că există pur și simplu, fapte marginale, deviate, care să nu fie păcătoase prin simplul fapt al participării și consensului la ele. Numărul obiectelor sau subiecților nu rezolvă, nu mîntuie. Devenim, iată platonici, adică idealisti obiectivi. Participarea la o faptă trebuie să se înscrie în aderența ei la un sens transcendent, la o idee superioară. În lumea sensibilă în care trăim, faptele pot fi cel mult speculative. Putem specula într-un mod pozitiv sau negativ, dar prin participare la un sens superior, fapta devine absolută, adică bună sau rea la modul pur. Aici faptele rămîn amestecate, circumstanțiale, și problema mîntuirii lor nu se poate pune. Adică, aici, în lumea sublinară, nu există nici virtute, nici păcat. Sau poate, că aici putem stabili ca autentic doar sensul negativ al faptelor, doar păcatul, fiindcă lipsa valorilor absolute girează doar în sensul consfințirii negativității. Un negativ mai pozitiv și un altul mai negativ, precum numerele, ori potențialele electrice. Aici nu există pozitiv, nu există transfigurare, ci o luptă pentru „mai pozitiv”, dar niciodată zero. De aceea, aici cercul zeroului nu se închide niciodată, vorba unui prieten.

Faptele pozitive, oricît de unite, pot rămîne o vesnicie sterile, neproductive, iar celelalte, nu pot agrega în asemenea măsură încît să constituie un absolut. Și atunci nu există moralitate, crimă, ci doar diferite grade ale negativității depistate și stabilite empiric. Învățăm și moștenim pozitivul și negativul și oricine se revoltă împotriva moștenirii este marginal, riscă să fie socotit cel puțin dubios, ori, dușman al instinctului de conservare colectiv.

Întrebarea este: există un sens al schimbării, o lege mai mult sau mai puțin istorică de evoluție și re-voluție, ori sensul este doar cel al păstrării constantelor stabilite o dată cu creația omului, atunci în ziua a șasea? Iisus spune: cerul și pămîntul vor trece, vorbele mele, nu! Chiar și așa, constantele omului rămîn stabilite, legile săpate în piatră, ori piatra își schimbă literele și infățisarea? Cele două modele ale lumii, cel static și cel mobil sînt compatibile? Există vreo dialectică care le guvernează? Nu vrem să atingem cine știe ce filosofii sau credințe.

Eu unul, votez clar împotriva empiricului moștenit sau revelat, pur conservator, dar nu știu pentru cine votez. Ce variantă, ce regulă a noului inaugurator mă poate stîsface, decît dacă îmi urmăresc eu însumi deviațiile create, dacă nu extrag din propriile crize și rătăcirii un mod de a fi pe care încerc să-l justific creator. În mine, teama de sterilitatea legii moștenite dogmatic s-a revoltat întotdeauna la modul fiziic, vegetativ. Nu o dată m-am pus de-a curmezisul, strîvît de puihoiul lumii (ca în revoluție sau mineriade), încercînd în același timp să găsesc (mai bine zis avînd în mine tratate abilitate de la început) unei deviații „maximale”, în stare să bulverseze și să profaneze, într-un mod ciudat recuperatoriu, de parcă atunci contrariile s-ar fi putut atinge, mai mult, simțînd

cu toată ființa că ele sînt de la începutul timpului sădite în mine.

Empiria moștenirii în acest caz a fost o chestie de bun simț. Mila un sentiment funciar, respectul pentru viață, pentru bine, a fost depășit poate doar de curiozitatea de a cunoaște la modul senzual, pe propria piele, abisurile plăcerii și divagațiile betiei, inclusiv a aceleia de idei. A fi bun, milos, îndatoritor, poate cere o umilintă piezișă pe care doar trupul în slăbiciunea sau splendoarea sa poate să o arate. Apropierea a două trupuri poate acoperi un sens mistic în cel mai adînc înțeles. O cunoaștere infinită căreia n-ai putea să-i răspunzi printr-o altă provocare. Apoi, atingerea înflorată a epidermei, cu florile sale sensibile, ca niște aște înflorite și strălucind în soare, iluzia iluziei, Maya, atunci cînd nu ai alt comportament decît al unei plante, ori răspunzi unui sens ancestral, la fel de empiric și bine moștenit, ca și comportamentul decent obligatoriu. Datoria, necesitatea iubirii, a copulației (fie ea înfrînte) sau libertatea iubirii, a copulației (fie ea înfrînte)?

Cred că am putut să fac din iubire o artă, o fizică dublată de o metafizică, un realism alături de un suprarrealism, un paradis drept lîngă un paradis deviat, un infern...

Se pot oare justifica faptele marginale prin participarea și consimțirea la ele? În ce măsură pot găsi o justificare unui fapt deviant? Sînt întrebările de la începutul acestui „eseu” și căroră nu am putut să le dau nici un răspuns. În ce mă privește, legea cerului meu și a minții mele, constă în a le oferi o putere de transfigurare poetică. O multime de acte deviate sterile, după care, în sfîrșit, capăt forța de a le decodifica sub aspect poetic, creator. Singura justificare a unui fel de a fi, regula logosului meu, ori a duhului rătăcitor ce mă bîntuie.

Cunoașterea mi-a despărțit trupul de suflet Mi-au rămas cărțile, scrierea...

Nu strîngeam decît cărți și ziare. Pe jos, în pat, în camere și holuri călcam peste foi scrise și împrăștiate. Prin fiecare trecînd, doar cîteva trepte din lemnul pe care vopseaua roșiatică se scorojise și înegrise... era deajuns ca odată ridicat peste pragul gata să se surpe, cu ochii în gol, căufind pămîntul, cu fața biciuită de o ploaie fină, curgînd dintr-un rezervor imens al timpului

Cu sentimentul de ireparabil, fără a fi prevenit în vreun fel, forțat la o vedere fără capăt

Rătăcirile oaspetilor Curtii puteau fi uneori fericite întîmplări, sau chiar cutremurătoare revelații. Și dacă întreaga Curte era o poveste cu multe porți și cuietori deschise înăuntru, nimeni nu va fi cutreierat

toate casele și cămările ce se deschideau pe loc și, de-abia dacă un vizitator putea să treacă de la început pînă la sfîrșit de-o singură poveste.

La timpul metamorfozei cărților – un fel de kenoză a sentimentelor – totul înceta, personajele din pagini se cotloane, palate și creneluri dispăreau ca prin farmec luate de un vînt potrivnic, așa încît viața lucrurilor pînă mai ieri apropiate, se răsucea și înegreă ca o foaie arsă, din care toți se trezeau neapărați, fără veste, în frigul realității. Cei din mijlocul povestilor, acum se priveau străini; mulți răsăreau din febra care le tesuseră fără întoarcere destinele, în desertul oaspetilor rătăcitori, spectre ale unor ființe care nu existaseră niciodată. Magia odată risipită, legile imponderabile spulberate de vîntul asupritor, nu le mai rămînea decît să plece, să se întoarcă de unde au venit, dacă veniseră de undeva. Ceea ce nu au aflat niciodată oaspeții Curtii, era că aici nu existau decît două camere. Or, intrînd într-una din ele, uitau total de existența celeilalte, așa că impresia lor era că pot călători printr-un sir nesfîrșit de ocazii și labirinturi.

Revenirea pe pragul realității, saltul invers era atît de devastator, încît mulți își doreau să moară, ori dacă nu reuseau aceasta, povestea ratată îi schimba atît de mult, încît ajungeau să fugă speriați de ei înșiși în noaptea închegată de blasfemie, ajungînd în ospicii și închisori, singura lor vină fiind aceea de a fi trăit o poveste mai adevărată ca viața.

Cîte-un rătăcit, trezindu-se într-o casă primitoare, cu tot ce-i trebuie, se apuca să depene ca-ntr-o părere toate povestile și iarăși să le amestece de la capăt, vîzînd cum din hîrțile împrăștiate de vîntul fluierînd argintiu, se ivesc alte usi, domenii, străzi cu prăvălii și oameni trăind foarte bine în timpul lor, așa încît ochii fierbînti peste acele pagini să i se pară niște sori luminoși, pulsul accelerat să răbufnească în rîuri săltărețe cu pești, pietre și icre, în mări sărate și oceane fără sfîrșit, bratele să i se arcuiască, să se zbată și să se agăte de continentele vechi și crăpate, cu vulcanii de-abia liniștiți ai respirației, un alt eon fiind pe cale să i se desîre în față. Dar dacă acest lucru s-a întîmplat vreodată, atunci nimeni n-a mai avut nici măcar de unde să-l bănuie. Cine să aibă atunci mințile libere să vînture încăperile, aflînd începutul, sfîrșitul și miezul – punctele fixe ale povestilor – lipind viețile celor ce trăiau în acele tinuturi, a oamenilor și ciinilor, cailor și ploilor la vremea lor. De unde apăruseră? În ce minte să-ncapă lumea asta, dar mai ales ce carte să le strîngă povestea? La urma urmei, noi în ce poveste eram?

Pășînd prin camere peste foile scrise, o atmosferă prietenoasă îmi încălzea picioare-

le, desenată sub vinele pronunțate. Singele bogat al interiorului descria trasee vizibile, ca niște hărți sub pielea transparentă, cu rîuri albastrii, miriade de canale împinzînd zone bine delimitate, ori deschise în golfuri adunate din constiința mersului, curgerii.

Era ceva mai mult, o lumină ce-mi cobora în virful degetelor și o aură străvezie se aprindea atunci cînd reuseam să privesc spațiul într-un anume fel. Cu ochi abia închiși, printre gene, privînd nu direct, ci trimițînd imaginea pieziș, ca printre apele ochilor să nu se mai teamă a fi privită. Văzul putea decupa senzuri cînd inspirat, trecea ca și cum un mesaj și mai delusiv ar fi înlocuit un sens vechi și bineștiut. Era o stare de nou și de nesigurantă, fiindcă ceea ce vedeam putea să dispară într-o clipă. Toate cărămizile construcțiilor semnificau la rîndul lor ceva în care te puteai pierde: în sus și în jos, mulțimea de imagini și înțelesuri călătorea fără mine, ferită de haos – într-o casă mai mare care nu era decît interiorul casei mai mici. Eram martorul unei reverberații din Inefabil, răsfrîntă ca o trenă a Tautologiei, care se arată fără a spune nimic, și-i reuseste întotdeauna altfel. Pielea prea strîmță a locului pleznea pe fiecare astfel de reîntînire: ceva se retrăgea și revenea ritmic. Sîgur – ne-sigur – sin-gur – ne- sin-gur – un spate viu, spațiul se curba bruscă, se iveau o coapsă, apărea o fințină, coboram trepte sub ea, mă scufundam în aerul răcoros al trupului ei. Auzeam risete, glasuri zgloabii parcă stropindu-se cu apă. Nu știam dacă părăsise această lume fiindcă în juru-mi vedeam totul foarte limpede: cochilia lumii, firul ei tăiat fluturînd în impecabila indeterminate. Eram într-una din cele o mie și una de nopți, în povestea povestii din sirul nesfîrșit așezat la taifas în jurul focului din Panciantra, eram alături de Heinrich din Oferdingen sau cu discipolii, la Sais, într-un poem, lîngă trupurile despreccheate cărora setea le săpa în piept finții...

Există nenumărate dovezi că eul trupului poate fi învins. Întîi trebuia să se întîmple separația, ruptura și poate că din cauza acestei mize, mărturisirile mele erau întotdeauna sumbre, greoaie. Dar ce descoperam? Că o dată eul trupului învins, depășit, se ridică la existență eul spiritului, cel autentic, ființa ce sînt. Asadar, există spirit ce învinge trupul. Ori, fără opoziția atît de puternică a trupului, fără ispitirea sa pe mii de meandre fosforescente, fără căutarea împerecherilor oarbe în visul nopții ori în trezia magică a simturilor înșelătoare, demonstrația rămînea incompletă, drumul la mijloc. Eul trupului poate fi învins în fel și chip, însă nouă ni se arată o cale, chiar dacă ocolită, cu punctele terminus foarte simple.

Pentru a suporta reflexia ireală a trupurilor, separarea strictă a planurilor, penetrarea graniței nasterii din nou, prin istmul ființei, vederea invenția pedeapsa de a vedea, simturile pedeapsa de a simți, ratiunea pedeapsa de a gîndi.

Consecințele gesturilor simple lăsuau pururi efemere, ușor șburătoare, imimitabile păsări, insecte jucăuse. Acum aveam sentimentul că posed o clarviziune, că stăpînesc o dimensiune, că văd prin ființe și lucruri interiorul lor. Sau, descifrînd mesajele care mi se împotriveau încercîndu-mă, străbăteam transparent, înșetat, spații toxice. Reușind să mă întorc cu greu înapoi, cu teama că nu mai găsesc drumul, adormeam ca și cum m-aș fi aruncat cu o parăușă, pe bratele spiralei a cărei mișcare continua în mine; jocul fotonilor din celulele cu bastonase ce creează mari virgule verzui, roștoare, spre a se topi în fondul roșu închis... Alteori, excitat de risul acelor copile ale neantului, cu greu mă puteam liniști, rătăcind vinovat în clipa unor ființe mai puternice și răzbuțătoare.

Coboram un peisaj al restrînșii, năving, dezordonat, cu hainele atîrnîndu-mi, ametit, cu gura uscată. Mă trezeam pe cite o stradă cu o sete în simturi, încovoiat de un gol în stomac, cu pulsul accelerat. Afară erau nori și mi se părea că eu îi adunam, că muzica furată mă hrănește cu sunete dulci.

Sensuri ale *coincidentia oppositorum* în opera lui Mircea Eliade

BOGDAN GEORGE SILION, n. 1978, absolvent Istorie-Filosofie la Universitatea „Dunărea de Jos” Galați, profesor științe socio-umane la Liceul cu Program Sportiv Galați, masterat în filosofie, 2000-2002, la Universitatea „Al. I. Cuza” Iași; din 2004 doctorand în filosofie („Mesianismul și filosofia existentialistă rusă”) la aceeași Universitate.

A publicat: *Rusia și ispita mesianică*, Editura Vreamea XXI, lansată la Târgul de carte „Gaudeamus”, 2004.

Editează suplimentul „*Filosofia*” al revistei *Akademia*, unde este redactor. Articole și recenzii în *Akademia*, *Porto Franco*, *Dominus* (toate din Galați), *Puncte Cardinale* (Sibiu), *Ideii în Dialog*. Traduce „*De docta ignorantia*” de Nicolaus Cusanus, care va apărea în revista *Akademia* din Galați, la toamnă.

Premiul revistei „*Hermeneia*” la sesiunea de comunicări „Ioan Petru Culianu”, Iași, 2002 cu lucrarea „*Mesianism și ideologie. Cazul Culianu*”.

Exegeții operei lui Mircea Eliade cad în general de acord în a afirma că profesorul de la Chicago nu este un gânditor cu sistem, care ar puncta decisiv în vreunul dintre domeniile de bază ale filosofiei, în epistemologie, ontologie ori logică. El este recunoscut doar ca profesor-cercetător, ce a folosit câteva ipoteze de lucru, dar nu a dezvoltat nici o idee cu adevărat originală. Dintre susținătorii operei savantului român, doar Allen, Altizer și, în parte, Cave¹, se străduiesc să îl aducă pe Eliade din sfera mult prea mică a cercetătorilor de cabinet, în universul gânditorilor, dar fără să-l individualizeze față de un anumit curent religios ori filosofic (fenomenologic la Allen, creștin în cazul lui Altizer și umanist pentru Cave). Departate de la idealiza personalitatea savantului român, considerăm că Eliade, fără să fie un gânditor sistematic, a urmărit o anumită schemă teoretică în toate operele sale, schemă ce a determinat temele majore ale scrierilor științifice. O deosebit de importantă afirmație recentă, făcută de unul dintre cei mai activi exegeți ai operei lui Eliade pune în evidență schema teoretică de la care pornește cercetătorul român și care îl face să fie un important hermeneut contemporan. Astfel, Brian S. Rennie consideră că domeniul în care Eliade face cu adevărat o presupunere ontologică este cel al *coincidentia oppositorum* și că, în rest, acesta este extrem de discret referitor la poziția sa ontologică². *Coincidentia oppositorum* nu este o temă printre altele, ci chiar punctul de convergență al tuturor ideilor, suprasensul ce oferă semnificație întregii gândiri eliadestă. Practic, a gândi *coincidentia oppositorum* în sine este imposibil, a-l folosi însă ca *schemă explicativă* a diverselor manifestări, arhetipuri sau fenomene este o metodă ce poate fi abordată. Credem că putem afirma, fără teama de a greși, că toate ideile urmărite de Eliade pe parcursul evoluției sale intelectuale se pot reduce la ipoteza ontologică a coincidentiei contrariilor. Acest lucru iese foarte clar în evidență atunci când analizăm cu atenție temele importante ce au făcut obiectul de studiu pentru istoricul religiilor român, cum ar fi: dialectica sacru-profan, problema libertății, androginia și androginizarea rituală, conceptul de „hermeneutică totală” sau tehnicile yoga.

Coincidentia oppositorum explică faptul că realitatea ultimă, necondiționată este un „*summum bonum*” sau, mai degrabă, un „*Urgrund*” metafizic impersonal, în care toate contrariile coexistă. Ideea nu este originală: o găsim, în prealabil, la Heraclit, Cusanus, Böhme sau Hegel, dar în special în metafizica indiană, pe care Eliade și-a însușit-o pe deplin. Nu știm însă dacă această premisă ontologică este efectul aplicării unei anumite metode ori explică însăși metoda. Înclinăm însă să credem că ipoteza ține loc de explicație pentru toate fenomenele religioase, dar este în același timp și explicată

de acestea³. *Coincidentia oppositorum* are rolul și de semnificativ și de semnificat și de aceea scapă oricărei decodificări exhaustive. Într-adevăr, acest principiu al realității reprezintă singura ipoteză ontologică a lui Eliade. Dar, în măsura în care ea cuprinde toate celelalte explicații, comportându-se și ea ca un semnificat semnificat de el însuși – ca în dialectica hegeliană – putem spune că toate sensurile exprimate de Eliade, subiectiv determinate, sînt prezumții teoretice esențiale.

Ar putea părea redundantă această ordonare a sensurilor aparținând temelor majore ale gândirii eliadestă. În realitate însă, redundanța dispare dacă ne gândim că, în măsura în care Eliade și-a însușit cu adevărat ideea unei totalități divine, atunci el este un monist desăvârșit. Ca orice monist consecvent, suprapune sensurile și construiește un sistem consistent logic, care indică prezența unui metasens ce poate explica fenomene dintre cele mai diverse. De multe ori avem impresia că Eliade sugerează că totul are un singur sens, sens care însă se camuflează în multitudinea de semnificații și fenomene, ce reprezintă tot atâtea manifestări ale acestuia.

Deși a preluat conceptul de *coincidentia oppositorum* de la Nicolaus din Krebs (Cusanus), Eliade îl investeste cu semnificații originale. Pentru teologul german *coincidentia oppositorum* reprezintă infinitatea lui Dumnezeu, ca stare în care maximum coincide cu minimum – efort al rațiunii de a găsi, în descendența lui Dionisie Areopagitul, cel mai puțin imperfect nume al Divinității. Istoricul religiilor român transpune acest principiu ontologic pe planul existenței umane, adică pe scara

finitudinii. În maniera budistă a Scolii de Mijloc, Eliade consideră că nu infinitul este locul privilegiat de manifestare a coincidentiei contrariilor, ci istoria, prezentul, finitul. Omul înțelept este cel care nu se refuză momentului său istoric, dar nici nu se lasă identificat cu acesta, ci încearcă să-și obțină libertatea aici, în plan concret, „trăindu-și” timpul și „depășindu-l” în același moment. În timp ce Cusanus pune accent pe gnoza mintuitoare, determinată de aplicarea acestui principiu în cunoaștere și înțeles ca „ignorantă doctă”, Eliade, în profund spirit indian, crede că tehnicile psiho-fiziologice și de meditație, prin care se atinge paradoxul unirii Ființei cu Nefiinta, pot duce la realizarea coincidentiei contrariilor, care este un model exemplar pentru orice „situație” umană ce vizează transcenderea existenței. Substituiți limbajului, *coincidentia oppositorum* înseamnă paradox, ca model ontologic este un atribut al Ființei perfecte, iar ca schemă teoretică el conduce la omologări, unificări ale diverselor niveluri ale realității ori pur și simplu, „arderii” ale contrariilor, prin sinteza celui de-al treilea termen ori prin simpla alăturare de două sensuri unificate. Acum este însă utilizat, „conjuncția contrariilor” se distribuie, ca sens al unui concept, cum ar fi cel de androginie sau ca situație paradoxală sau ca semn al unei libertăți inefabile, cum este în cazul tehnicilor yoga, în tantrism, alchimie ori șamanism. Vom urmări, mai departe, cele două ipostaze ale „coincidentiei contrariilor”, ca suprasens al androginiei și ca metodă paradoxală de obținere a libertății, așa cum sînt reprezentate în opera lui Mircea Eliade.

Androginie și totalitate – sensuri ale coincidentiei contrariilor

India l-a făcut pe savantul român să interpreteze, prin grila conjuncției contrariilor, cele mai importante evenimente din viața sa. În *Nostalgia originilor*, Eliade nota: „spiritualitatea indiană a fost obsedată de «Absolut». Or, oricare ar fi modalitatea de a concepe Absolutul, el nu poate fi conceput altfel decât ca o *depășire a contrariilor* (s.n) și polarităților (...) Absolutul, eliberarea ultimă, libertatea (mokša, mukti), nu sînt accesibile celor ce nu au depășit ceea ce textele numesc «percheile de contrarii», adică polaritățile (...)”⁴ Acest „mister al bi-unității” este

reprezentat în spiritualitatea indiană de identitățile de perechi contrare Mitra-Varuna, Brahma-maya, puruša-prakti, Siva-Sakti, samsara-Nirvana. Este evident însă că doar simpla speculație filosofică nu este suficientă pentru a ajunge la realizarea unei situații ce sfidează principiul identității și pe cel al noncontradictiei. „*Coincidentia oppositorum*” nu este doar speculație filosofică, ci, mai ales, o experiență spirituală paradoxală, care face ca aceste cupluri contrare să înceteze, prin depășirea condiției profane.

Ne aflăm în plin paradox, în încercarea de a explica, în termeni coerenți, un „mister”, cum este cel al „totalității”. Un prim paradox este reprezentat de dificultatea logică de a înțelege ideea, extrem de ambiguă, de realizare a „eliberării” în raport cu existența, obținută însă în limitele existenței și chiar afirmînd-o pe aceasta. Eliade a fost foarte preocupat, mai ales după anii '50, de această problemă. Ea poate fi regăsită în operele sale, „camuflată” sub diverse aspecte ce vizează „ascunderea” sacralului în profan, încarnarea Mintuitoare, prefacerea timpului în eternitate, realizarea androginiei sau coincidentia Ființă-Nefiintă. Acum, savantul român pune accentul, în toate aceste teme, pe „tensiunea existentială” revelată de *coincidentia oppositorum*. Înainte de a fi un concept al infinitului, acesta se referă la condiția umană. Sensul este deturmat: în loc să reveleze transcendența, coincidentia contrariilor *explică* scenariul existenței umane.

Se poate afirma astfel că principiul amintit are o dublă funcție: este un model explicativ, pentru că arată *cum* este Ființa Absolută, iar în al doilea rînd, se referă la o modalitate specifică de raportare a omului la arhetip. Androginia și maithuna sînt sensuri ale unirii contrariilor, imagini arhetipale ale modelului universal. Androginia explică cum este lumea și de ce este așa și nu altfel, iar împreunarea sexuală este o raportare a omului la model, deci o tehnică de recuperare a unei stări inițiale care, printr-un accident, nu mai există. Însă, în calitate de principiu ce trebuie „realizat” în limitele umanului, de către fiecare persoană, androginia explică maithuna. Maithuna se practică pentru ca neofitul să se identifice cu Androginul primordial, în care toate contrariile coincid. Toate actele de unificare yogino-tantrice sau de omologare Om-Cosmos se supun aceluiași scenariu inițiat în care practicantul unei anumite tehnici spirituale trebuie să regăsească în sine totalitatea, care ia deseori imaginea Androginului.

Condiția paradoxală la care trebuie să accedă omul – atingerea stării perfecte, în care nu există diferențe sexuale sau de orice altă natură – semnifică *metanoia*, conversiunea spirituală. Eliade apropie de altfel androginia, ca model spiritual al perfecțiunii, regăsit în scrierile creștine din primele secole, de alte imagini paradoxale ale conversiunii creștine: „a reveni copil”, „a te naște din nou”, „a trece prin poarta cea strîmtă” etc.⁵ „Misterul totalității” este un paradox existențial, care trebuie realizat prin tehnici paradoxale de reconversiune spirituală. De aceea, toate tehnicile au un corespondent teoretic ce exprimă, în mod absolut, „totalitatea”. Androginia este doar forma prin care se exprimă acest mister al „totalității” Ființei. Ca atribut al Divinității „fără calități”, androginia exprimă unitatea – tot care coincide cu ideea savantă a „coincidentiei contrariilor” în Ființa Supremă, Dumnezeu. Transformarea omului nu se poate produce decât dacă elementele primordiale ale realității trec unul în celălalt. De exemplu, realizarea stării de „doi-în-unu”, cînd ele-

mentul feminin este transformat în principiu masculin, corespunde coexistenței paradoxale a stărilor samsara și nirvana. Prin „Calea de Mijloc”, contrariile se anulează. Dar aceasta ultimă etapă a realizării autonomiei spirituale presupune renunțarea la actele „normale” și realizarea de lucruri „contrare” celor obișnuite. „Oprirea suflului”, „sădirea gândului contrar”, „retenția seminței”, „pranayama” sînt o parte dintre metodele „contrare” celor obișnuite, care-l conduc pe inițiat către starea de libertate absolută.

Yoga și coincidentia oppositorum

Fiind dimensiunea cea mai importantă a spiritului indian, yoga realizează și ea „coincidentia oppositorum”. Ca și în alte cazuri, Eliade utilizează acest concept în multe contexte, oferindu-i nenumărate sensuri. Indiferent însă de interpretările date, „coincidentia oppositorum” reprezintă adevărata cheie epistemologică și lingvistică prin care se pot explica scopul și metodele utilizate de yoga.

Într-un prim sens, yoga este „unitatea respirației, a conștiinței și a simțurilor”⁶. Însăși etimologia cuvîntului yoga ne dezvăluie scopul acestei tehnici. Astfel, termenul yoga derivă din rădăcina *yuj*, „a lega laolaltă”, „a unifica”, „a tine strîns” sau „a pune la jug”, care determină latinescul *jungere*, *jungum* și englezescul *yoke*.⁷ Tehnicile yoga își propun deci să unifice întreaga viață psiho-mentală și apoi să o anihileze. Vom vedea că și în această ultimă etapă, de anihilare a conceptelor și a fluxurilor psihice, yoga realizează „coincidentia oppositorum”, la un alt nivel. Cert este că pe orice treaptă a inițierii se realizează omologări, identificări și uniri între contrarii. În acest sens, yoga nu face decât să prelungească scenariul oricărui comportament religios, ce are ca scop depășirea cadrului existentei profane și atingerea sacrului.

Mircea Eliade pune accentul pe noua condiție introdusă de yogin în univers, situație existențială care îl deosebeste atît de omul modern cît și de „primitiv”. Ajuns în starea de samadhi, yoginul transcende lumea profană și realizează sinteza cea mai importantă, cea dintre Viață și Moarte. Mort pentru această lume, yoginul realizează saltul către Unitatea primordială de dinaintea creației, unde totul este indistinct. Este golul care vizează conștiința, în care nu există opoziții și conflicte, unde Timpul este Eternitatea și unde a cunoaște înseamnă a fi. Coincidența contrariilor nu mai este acum simbolică, analogică, ci experimentală, efectivă: „Prin samadhi yoginul transcende contrariile și reuneste, într-o experiență unică, vidul și preaplînul, viața și moartea, ființa și neiființa”.⁸ Abolirea contrariilor îl duce pe practicant la coincidentia cu Întregul, la recuperarea Timpului primordial, a Unității dinaintea Creației, la distrugerea relației dintre subiect și obiect. Yoginul este, în același timp, Totul și Nimic. Iluzia dispăre și înpreună cu ea dispar toate obiectele. Nimic nu mai poate deveni obiect al conștiinței: „Cînd mintea e definitiv imobilă, cînd nici încă oscilația dintre diversele forme ale meditației nu mai tulbură *cit*, se realizează *asamprajnata samadhi*, meditația vacuității, fără continut senzorial și fără categorii intelectuale, stare care nu mai e experiență, neexistînd relație dintre cunoscut și cunoscător, ci revelație statică. Intellectul (buddhi), împlinindu-și sarcina, se retrage în natură (prakriti), despărțindu-se de suflet. Sufletul rămîne singur, contemplîndu-se (...) E o moarte filosoficească, inefabilă și incomunicabilă. Yoginul a atins libertatea”.⁹ Evident că situația „eliberatului” nu poate fi decît paradoxală: este suflet pur, deși are un corp, coincide cu Ființa înțelegătoare, deși este doar o parte a ei, trăiește în timp și totuși are acces la nemurire, etc. Întreaga personalitate istorică, temporală este sacrificată, iar eliberatul

participă la un prezent etern, *nunc stans*. El nu mai are o conștiință personală, ci o conștiință-martor, caracterizată prin luciditate și spontaneitate pure¹⁰. Noua condiție înseamnă de fapt nemurire și libertate. *Boddhisatva* sau *jivanmukta* nu sînt decît prototipurile oamenilor-zei, cei care s-au eliberat. Ei unesc în ființa proprie, în mod paradoxal, timpul istoric și Non-timpul, Eternitatea, pentru că, deși au atins starea supremă de a fi în afara timpului și spațiului, ei continuă să trăiască în *acest* timp și spațiu, fără să mai manifeste însă fenomenalitatea. Folosind limbajul heideggerian, familiar lui Eliade, putem spune că *jivanmukta*, deși în lume, nu mai este „aruncat-în-lume”, pentru că a încetat să o mai manifeste. El devine asemenea Urgrundului a cărui model este. La fel ca înainte de începuturi, yoginul este liber, adică non-manifest, ireal și real, în același timp, individ și tot. Condiția yoginului eliberat exprimă, de fapt, ultima sinteză a dialecticii sacru-profan, cînd orice negație devine afirmație, iar disjunctiile se transformă în misterioase conjuncții.

„Coincidența oppositorum” circumscrie astfel tăcerea eliberatului – este o tehnică de limbaj, ce „exprimă” misterul inefabil al necondiționatului. Upanishadele, budismul mahayanic sau tantrismul încearcă, cu metode proprii, să explice sau să experimenteze acest mister. Aceste ideologii indiene dezvăluie setea de absolut, obsesia realizării libertății ce caracterizează spiritualitatea indiană. Deja în samadhi ambiguitatea conceptuală este maximă. Enstaza yogină realizează paradoxul absolut. Ea nu poate fi descrisă prin conceptele obișnuite, intrucît yoginul depășește orice comportament descriptiv.

Interpretînd starea ultimă atinsă de yogin, Eliade face o presupozitie extrem de interesantă: fiind liber de condiționări, yoginul introduce în Univers, ca *nouitate absolută*, ideea de libertate. În acest sens, savantul român pare a înțelege libertatea ca o situație care nu implică nici un fel de asemănare cu ceea ce se petrece în mod obișnuit în lume, ceea ce înseamnă, în mod evident, că aici libertatea nu este de găsit, existența fiind iluzorie. Este ușor astfel a trage concluzia că „lumea” la care participă Eliberatul este Paradisul, înțeles ca o *coincidentia oppositorum*, ca o imagine răsturnată a lumii „de aici”. „Reîntoarcerea la starea copilăriei”, „androginită” nu sînt decît metafore care semnifică totala inversare a valorilor, realizată într-o altă lume, o lume paradoxală, golită de tensiuni și conflicte. Este practic aceeași concepție eshatologică regăsită în orice reli-

gie. Ca martor al unei alte lumi care servește ca model perfect pentru orice stare din lumea aceasta, yoginul eliberat face posibilă, prin experimentarea libertății *concrete*, transfigurarea acestei lumi prin conjuncția tuturor contrariilor.

Coincidentia oppositorum, limitele limbajului și discursul libertății

Coincidentia oppositorum reprezintă astfel, în viziunea lui Eliade, adevărul concept unificator al tuturor religiilor. În condițiile în care starea paradoxală a unirii contrariilor înseamnă libertate, iar imaginile acestora sînt identice în toate religiile, atunci rezultă că, indiferent de tehnicile urmate, yoginul, tantricul, sfîntul, alchimistul sau ascetul ajung la aceeași condiție.

Coincidentia oppositorum este discursul universal ce unește toate religiile, la fel cum era și pentru Cusanus, și care exprimă, în cele din urmă, încercările omului de a recuceri Paradisul pierdut: „...se poate spune că o parte din credințele ce implică *coincidentia oppositorum* trădează nostalgia unui Paradis pierdut, nostalgia unei stări paradoxale în care contrariile coexistă fără a se înfrunța și unde pluralitățile configurează aspectele unei misterioase unități”¹¹.

Ajungem astfel la următoarea idee: modelul tuturor tehnicilor de „androginitizare rituală” este Grund-ul divin, înțeles ca paradox, ca libertate absolută. Probabil că este vorba de același paradox al „libertății absolute”, fără atribute, a lui Hegel. Din cele spuse se impune o concluzie: accedem la starea divină nu prin conceperea lui Dumnezeu ca un *summum bonum*, în care toate atributele sînt iluzorii, ci prin experimentarea *in mod concret*, a libertății Sale. Dumnezeu este liber, deci și omul poate să accedă la același regim existențial.

Miza discursului lui Eliade, voalat sub forma descrierii credințelor, riturilor și miturilor arhaice, este una eshatologică: omul este dator să realizeze asemănarea cu Dumnezeu, prin experimentarea concretă a libertății, pe care nu o poate găsi decît „în spatele” acestei realități iluzorii. Și pentru că libertatea transcende existența concretă, sanctificînd-o în același timp, imaginile eliberării îmbrățișează paradoxul coincidentiei contrariilor. Semn al Divinității „fără calități” și al omului „divinizat” totodată, *coincidentia opposi-*

torum traduce ideea că esența, care precede existența, după modelul platonian, nu poate fi cunoscută decît prin intermediul experienței. Iată cum se explică faptul că, prin cele mai paradoxale experiențe, cum ar fi maithuna, se ajunge la același scop ca și în marile religii: recuperarea Paradisului pierdut. Depinde doar de sensul în care este înțeleasă libertatea...

Coincidentia oppositorum reprezintă, poate, cel mai bun exemplu, dintre toate temele majore ale lui Eliade, de echivocitate. Savantul român i s-a adus deseori acuzația de „inconsistentă logică” pentru concluziile exprimate în lucrările științifice¹². Dintre toate sofismele „utilizate” de Eliade, cel mai mult regăsit în textele sale este așa-numitul „sofism al generalizării pripite”. Pe scurt, i se poate reproșa lui Eliade, urmîndu-l pe Bryan Rennie, că trage deseori concluzii mult prea generale față de ceea ce exprimă documentele analizate. De exemplu, susținînd ideea că textele tantrice vizează realizarea „coincidentiei contrariilor”, savantul român exprimă o intenție metafizică a omului arhaic, foarte profundă, pe care acesta nu se știe dacă o avea în vedere: „Cine ar putea spune că subiecții la care se referă documentele sale ar avea intenția de a se reîntoarce la exprimarea perfectă, originală a condiției umane? Sau că miturile lor androgine ar căuta să exprime în termeni biologici coexistența contrariilor?... iar dacă interpretarea lui ar fi parțială sau incorectă, ar putea el descrie cu claritate secele tantrice ca încercînd să realizeze coincidentia, dacă nu se descriu ele înseși în acești termeni?”¹³

Cu siguranță că Eliade nu este consecvent în a folosi *coincidentia oppositorum*, ca sens privilegiat al *oricărui* discurs. În cele din urmă, se poate spune că, prin acest concept, nici nu se poate explica nimic: el este inefabilul absolut, care tine locul unei absente a sensului. De cele mai multe ori, *coincidentia oppositorum* apare la marginea unui discurs, atunci cînd nu se mai poate spune nimic cu sens. În fond, tipurile de yoga, ca și androginită de altfel, exprimă o experiență care, deși depinde de un discurs anume, transcende, ca paradox al concilierii contrariilor, orice logică a vreunui discurs. Libertatea atinsă de practicantul yoga este inefabilă, la fel ca și stările obținute în urma „androginităților rituale”. Toate aceste experiențe traduc *coincidentia oppositorum*, ca stare de libertate absolută a Divinității, în plan concret al existenței umane. Ele trădează deci o „nostalgie a Paradisului”, a stării primordiale de necondiționare ontologică, în care toate contrariile coexistă și în care nu există nimic determinat.

¹ Douglas Allen, *Mircea Eliade et le phenomene religieuse*, Paris, Payot, 1982; Thomas J. Altizer, *Mircea Eliade and the Dialectic of the Sacred*, The Westminster Press, Philadelphia și David Cave, *Mircea Eliade's Vision of the New Humanism*, New York, Oxford University Press, 1993.

² Brian S. Rennie, *Reconsiderindu-l pe Eliade*, Editura Criterion, Iasi, 1999, p. 50.

³ *Ibidem*, p. 50.

⁴ Eliade, *Nostalgia originilor*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 262.

⁵ Vezi, de exemplu, în *Mefistofel și androginită*, p. 100.

⁶ Patañjali, *Yoga-Sutra*, VI, 25.

⁷ Cf. Eliade, *Patañjali și yoga*, p. 9.

⁸ *Yoga. Nemurire și libertate*, p. 91.

⁹ Eliade, *Psihologia meditației indiene*, p. 264.

¹⁰ Cf. Eliade, *Patañjali și yoga*, p. 201.

¹¹ Eliade, *Mefistofel și androginită*, p. 115.

¹² Dintre criticile cele mai importante legate de dificultățile teoretice ale ideilor exprimate de istoricul religiilor român, amintim R.F. Brown, *Eliade on Archaic Religions: Some Old and New Criticism*, *Archeologiae Religiosae*, 10, nr. 4, 1981, pp. 429-449; Barbara da Silva, *Phenomenology as Philosophical Problem* Uppsala, G.K.Gleerap, 1982; Douglas Allen, *Structure and Creativity in Religion: Hermeneutics in Mircea Eliade's Phenomenology and New Directions*, Haga, Mouton, 1978, p. 211 și urm.; Bryan Rennie, *Reconsiderindu-l pe Eliade*, Editura Criterion, Iasi, 1999, pp. 198-253; Robert Baird, *Phenomenological Understanding: Mircea Eliade, in Category Formation and the History of Religion*, Haga, Mouton, 1971, pp. 74-91 sau Gregory Alles, *Wach, Eliade and the Critic from Totality*, în *Numen*, 35, 1988, pp. 108-138.

¹³ Bryan Rennie, *op. cit.*, p. 46.

Metafizica penelor și a tuburilor

ALEXANDRA VRÂNCEANU a urmat cursurile Facultății de Litere și Teologie din cadrul Universității „Dunărea de Jos” Galați, secția română-engleză. În prezent este masterand **Comunicare interculturală și literatură** în cadrul aceleiași facultăți. Membru fondator și redactor al revistei *Akademia*, pe care a condus-o între 2003 și 2005. A publicat în *Caiețe critice*, *Dominus*, în reviste studentești din Berlin și Helsinki ș.a. În 2003, a câștigat Premiul I pentru proză și Premiul al II-lea pentru poezie în cadrul concursului „Altfel Eminescu”, iar în 2006 s-a situat pe locul I la „Festivalul de Literatură Contemporană” de la Brașov.

Dacă aș fi părintele tubului...

Să-l vizualizăm pe Plume al lui Henri Michaux' ca fiind un tub, prins într-un sistem complex, metafizic de alte tuburi. „Părinții tubului erau neliniști.”¹² Ca părinte al tubului voluptuos, construit sub formă de referat, analizez diversele dimensiuni ale dezastrului comparației între Plume și Amelie. Perspectiva se schimbă halucinant, căci traversez un drum interstelar de la „o oarecare” la „Dumnezeu”. Cel puțin la prima vedere, căci, într-un univers postmodern în care totul se demontează și se deconstruiește, nu se mai poate diagnostica cu precizie în ce măsură un text intră ori ba în strămilele tipare predefinite.

„Eroziunea internă” detectată de Jean Francois Lyotard¹³, lipsa de credibilitate a metanaratiunilor de temelie¹⁴, delegitimarea cunoașterii lasă personaje ca Plume sau ca mica Amelie din *Metafizica tuburilor*¹⁵ să plutească într-o încălțătoare nedeterminare, la răscruci de supozitii și dedublări.

Totuși, am ales să moșesc un tub cu pene, animal ciudat, din bestiare neidentificate, care se va defini pe sine pornind de la: lira lui Orfeu, retorica liniilor din tavan, valențele metafizice ale crapului, cu tot cu gură, interferența cu ființe și obiecte kitsch (tema oarecum la modă, și deci obligatorie) și, în sfârșit, jocul dintre natura demiurgică și cea umană.

Che faro senza Euridice?

Într-un interviu realizat de Mihaela Suciuc pentru *Jurnalul National*, destul de sec și insipid de altfel din cauza întrebărilor școlărești, Amelie Nothomb a afirmat că numitorul comun dintre dragoste, literatură și moarte este mitul lui Orfeu. Delimitarea fină între ființă și neființă, potențată de misterul nasterii, se desface astfel printr-un arhetip care bîntuie inconștientul colectiv de un noian de vreme.

Cu această cheie în buzunar, pot deschide prima ușă. Copilul din *Metafizica tuburilor* este un Orfeu naufragiat într-un timp care se reinventează și într-o lume care își deschide staminele. Practic, mica Amelie se află la țărîmul între creat și încreiat, nespus și spus, privindu-și nasterea ca pe o Euridice pe care nu se poate abține să nu o caute cu privirea. Implicit, privindu-și metaforic venirea pe lume, copilul se distanțează de el. Se conturează acel bizar „eu” care e la originea oricărei despărțiri de pîntec. „Privirea e o alegere. Cel care privește decide să se fixeze asupra unui anumit lucru și, inevitabil, să nu mai dea atenție restului cîmpului vizual. Tocmai de aceea, privirea, esența vietii, este în primul rînd un refuz.”¹⁶

Prima alegere și primul refuz sînt scîncetul vietii, căci a trăi înseamnă a refuza. Prinsă într-o naratiune întemeiată pe mitul orfic, copila trăiește drama despărțirii de pluralitatea opțiunilor, de coexistența contrariilor. Deși mai face câte-o călătorie pe celălalt țărîm, întocmai ca personajul mitologic, nu-și mai poate stăpîni aviditatea pri-

virii care înghițe și restructurează universul după un prospăt „eu”.

Plume în schimb nu refuză și nu alege. În concluzie, nu trăiește cu adevărat. Michaux contruiește astfel un personaj la fel de bizar ca și eroii lui Kafka, care, într-un univers brutal și absurd, este purtat ca o frunză în vînt. Pasivitatea este un instrument de automatizare și de justificare. Lui Plume, metaforă a scrisului, a freneziei creației, îi pot fixa un diagnostic inedit: suferă drama autorului depozdat de identitate prin transferul acesteia la nivel de scriitură. Universul ficțional și personajele care îl populează, devin mai puternice, amenințări impunîndu-și voința de a fi și de a privi.

În momentul în care Plume creează peretele, el se transpune într-o eternă mirare. Om de hîrtie, nu îl poate atinge: „Sînd cu mîinile întinse în fata patului, Plume se miră că nu atinge peretele.”¹⁷ Ca să-și explice neputința, el conchide că l-au mîncat furnicile, apoi adoarme.

Poezia lui nu e precedată de nici o voință, răsare efectiv, crește și se coace pe măsură ce Plume devine mai uimit și mai uituc. Sau, cum spunea Michel Deguy, citat într-un articol de Jean-Michel Maulpoix, scriitorul este un om care a învățat să-și gestioneze așteptările, să-și interiorizeze esecurile petru a le transforma în paradoxuri¹⁸. Așa procedează și Plume, în stare să dea niste replici deconcertante, care frizează absurdul (dialogul cu „Procesul” lui Kafka este mai mult decît manifest):

„— Execuția va avea loc mîine. Acuzat, ai ceva de adăugat?”

— Iertați-mă, dar n-am urmărit chestiunea, spuse el. Și adormi la loc.¹⁹

Interpretarea unui astfel de schimb de replici se poate face prin grila propusă de Ihab Hassan, care asază creația vremurilor noastre sub semnul unui grad zero al comunicării, al tăcerii, concluzionînd că astăzi lira lui Orfeu este o liră fără strune²⁰. Limbajul există ca o formă fără fond, ca o ciudată atrofiere care nu mai trimite la nimic. Referențial s-a rupt definitiv de cuvînt, pro-

ducînd lipsa comunicării. Codul se refuză și își neagă natura mimetică. Profilul lui Plume e ireal, iar prezentarea lui – an-iconică. Acest lucru se sustine și prin faptul că Henri Michaux se situează, alături de Antonin Artaud și de Georges Bataille, împotriva credinței în coerența limbajului²¹. Justificarea crizei de comunicare se construiește și în baza consumerismului contemporan, exprimat de Marc Guillaume astfel:

„În oras, și prin consumul de masă, am învățat să administrăm un vîrtej de cuvînte și semne. Am învățat să lucrăm cu incoerența, cu contradicțiile semnelor, cu colajele postmoderne.”²²

Universul devine un imens colaj. Mica Amelie îl gustă, mixînd emoții și senzații provocate de ciocolată albă și grădini, Plume îl privește înghetăt, abulic, fără metode de a mai reconstitui puzzle-ul. Totuși, Plume este simbolul scriiturii. Scriitura ajunge să se refuze pe sine. Orfeu nu mai are strune să cînte, deși a o privi pe Euridice este un act de întemeiere în sine.

Chiromanție în liniile tavanului

Tavanul este o oglindă a lumii, o hartă misterioasă unde trăiesc continente care respiră același aer. A citi semnele tavanului poate însemna a rescrie universul, care, plămădit din patru pereti, claustrat în geometrie ca un simbură într-o nucă, devine o metaforă a paralelismului și ogîndirii perpetue. Tavanul este paralel cu mine însămi și descrie linii care seamănă cu o palmă.

Plume și Amelie reconstruiesc umanitatea în sau pe tavan. Personajul lui Michaux, spre exemplu, se trezeste, într-un moment de neatenție, mergînd cu picioarele pe tavan. Lumea e pe dos – totuși perspectiva nu se schimbă, fiindcă laturile și unghiurile se confundă. Regulile geometriei adorm, în timp ce Plume suferă din cauza singurii care-i vine în cap. Totuși, în afară de reacția fiziologică, podeaua este egală tavanului, fiindcă obiectele, o dată cu lipsa de proprietate a termenilor, și-au pierdut specificitatea și individualitatea. Poate în loc de podea, cineva a zis tavan: în definitiv sînt două semne lingvistice arbitrare.

Angoasa personajului nu e un indiciu cert asupra inconveniențelor mersului pe tavan, deoarece Plume este oricum bulversat de orice detaliu al lumii în care trăiește. Preferențele sale sînt oricum bizare: a fi în apă, într-o capcană pentru lupi, într-un seif, în cazanul de aramă pentru fierț apă, alternative aparent neviabile.

„Ce mult ar fi vrut să fie mai degrabă într-o cuvă plină cu apă, într-o capcană pentru lupi, într-un seif, în cazanul de

aramă pentru fierț apă, decît acolo, singur, de unde a coborî ar fi însemnat, așa zicînd, a se omorî.”²³

Tavanul deci devine un simbol al morții prin alunecare, al anihilării prin neant. Variantele propuse de Plume au două avantaje: nu impun singurătate lucie și sugerează plinul. Ceea ce sperie cu adevărat este pierderea în gol, hău, nimic, depersonalizarea totală și înstrăinarea definitivă.

Delegația Bren-Club-ului care îl observă reprezintă alteritatea, o salvare iluzorie căci teama de solitudine se asociază cu teama de alteritate. Raportul Plume – Ceiilalti îl asociază conceptelor lui Baudillard: spectralitate fantomatică, „cea a fantomei, a ectoplasmei” și spectralitate prismatică, „cea a refracției diferitelor culori în lumină sau a diferitelor fațete în individ”²⁴. Mai precis, în cazul lui Plume, detectez o deconectare, o fantasmă a dublului inert care bîntuie conștiința: eul merge normal, dublul merge pe tavan – înlocuindu-le, apare sugestia morții. Spectralitatea prismatică, în schimb, înseamnă multiplicarea individului în diferite roluri și fațete, abandonarea în extrapolare și exterioritate.

Adică, Plume se multiplică, este înlocuit de dublul său și, pe deasupra, se dedublează în ceilalți, își devine sieși străin. Este o entitate asemănătoare unei scriituri care se înmulțește cu diverse puncte de vedere, puncte ce nu mai au coerență în poezia postmodernă unde:

„... procedul continuă să se arate drept ceea ce este, o născocire, postulînd în același timp și faptul că orice altceva este tot o născocire și că deci acest lucru nu poate fi evitat.”²⁵

Toate lumile posibile rezidă într-o zonă sumbră, salbatică, de neformat, trecînd dincolo de cuvintele care și-au pierdut și inocența, și caracterul demiurgic. Rămîne doar un om-pană scîndat, care își perie mînele incurcat, „fără să răspundă”.

La tubul-copil al lui Amelie, spectralitatea este de o altă natură. Eul nu mai se disipează, ci se strînge mînușchi, timid și dragălas. Copilul își constituie identitatea din fragmente împrăștiate, împrumutată caracteristicile obiectelor și le personalizează. Ciocolata albă este ca un catalizator al jocului de-a sinele, simbol al unicității, de o eleganță discretă și delicată. Tubul se complică și se transformă prin simțul gustului. Plăcerea restructurează umanitatea latentă a fetei. Deși viața e „mucoasă, mat, gaură fără fund care cere să fie umplută”, „furtunul acesta care înghițe și tot gol rămîne”²⁶, prima senzație de satisfacție îndepartează mecanica inutilă a mațului care trebuie mereu umplut. Deși golul sperie la fel cum îl sperie pe Plume, gratuitatea plăcerii, cu substanta ei inefabilă, îndepartează angosta. Aparent inutilă pentru procesul inert al umplerii și golirii tubului, tocmai această plăcere îi dă copilului o identitate. În termeni freudieni:

„Inconștientul reprezintă substratul care desemnează un sistem deductibil din teoria referului, în vreme ce conștiința desemnează o stare de fapt asimilabilă percepției.”²⁷

Voluptatea provoacă un strigăt de victorie, fiindcă prin senzație și percepție, inconștientul se transformă în conștient, planta în om. Între aceste două stadii, se constituie eul exprimat în plăcere:

„Plăcerea e o minime care mă învață că sînt eu. În eu își află sălăș plăcerea. Plăcerea sînt eu: de fiecare cînd va exista plăcere, voi exista și eu. Nici plăcere fără mine, nici eu fără plăcere.”²⁸

Revenind la tavan, pot identifica vreo trei etape. Prima, copilul-Dumnezeu, întemnit, răzvrătit, e prins în tăcerea liniilor – este vorba de un stadiu simbolic pe care Jacques Lacan îl considera ca esențial în evoluția psihicului infantil.

„Dumnezeu e întemnit. Ar vrea să facă rîu și nu poate. Se răzbuună pe cearsaf și

plapumă, pe care le lovește crunt cu picioarele.

Deasupra, tavanul cu fisurile pe care le știe pe de rost. Nu are alți interlocutori, așa că asupra lor își revarsă, urfînd, disprețul. Evident, tavanul nici nu se sinchisește. Dumnezeu se enervează.¹⁴¹⁹

Tavanul primește deci suflet și personalitate, fisurile devin interlocutori. Dumnezeu are puterea de a da viață, dar acest mic Dumnezeu încă nu poate numi lucrurile. Din acest motiv, furia revărsată asupra tavanului rămîne suspendată în imposibilitatea acestei cupole care înlocuiește cerul. Mutenia se transformă în frustrare. Dacă Plume se confruntă cu niște cuvinte care nu mai au ecou în lume, copilul-tub are intuiția unui univers care nu se poate transpune în cuvinte. Dar, cum în mod interesant se spune pe un site care analizează *Metafizica tuburilor* în linii generale, nu ne aflăm într-o comedie copilărească, ci în miezul unei drame legate de misterul venirii pe lume.²⁰

Al doilea stadiu al evoluției tavanului ca limitare și tentativă se ilustrează în asocierea lui cu moartea. Lipsa conștiinței, tăcerea eului, cunoașterea mecanică a fisurilor tavanului care nu e dublată de o cunoaștere de sine este un mod de a muri. Cu alte cuvinte, omul care nu se oglindește, care nu și caută dublul sau nu sesizează imposibilitatea și mutenia obiectelor, moare. Plăcerea și moartea, erosul și thanatosul se conturează serpuitor ca repere și mistere:

„Problema morții o examinăm îndeaproape: moartea era tavanul. Cînd cumoștii tavanul mai bine decît pe tine însuși, asta se cheamă moarte. Tavanul e ceea ce împiedică privirea să se ridice și gîndirea să se înalțe. Cine zice tavan zice cavou: tavanul este capacul creierului. Cînd vine moartea, un capac urias își se așază pe cratița craniană. Mi se întimplase ceva puțin obișnuit: trăisem lucrul acesta în sens invers, la o vîrstă la care memoria mea putea păstra dacă nu amintirea lui, cel puțin o vagă impresie.”²¹

Tavanul este limita supremă, piedică a privirii și a sinelui. Moartea simbolizată prin „cupola creierului”, capacul conștiinței, poate surveni, în concluzie, fie prin înlocuirea cu dublul (la Plume), fie printr-o absență a dublului (la Amelie), în condițiile în care deubularea se constituie ca o substanță lunoasă a eului.

Ultima etapă în care tubul se definește prin tavan se asociază cu interpretarea unui nou. Prin constientizarea faptului că există un tipar abstract care se întrupează în diverse forme, că orice cameră este, în linii generale, ca oricare alta, copila lui Amelie parcurge ultimul stadiu al vietuirii prin fisurile „capacului”:

„Mi-au mutat domiciliul într-un fel de pod. Ceea ce m-a încîntat. Puteam examina un tavan necunoscut, ale cărui fisuri mi s-au părut din start mai expresive decît cele ale căror meandre le studiam de doi ani și jumătate.”²²

Adică există unicitate în diversitate, nouate în repetiție, sînt principii care guvernează lucrurile și interlocutori imaginari care se pot inventa la infinit. Dacă ar fi să gîndesc că tavanul reprezintă ficțiunea, deschid o poartă spre nesfîșitele speculații și lumi care se oglindește, se îngîna și se construiesc într-un mugur mic și aparent nesemnificativ de realitate.

Dacă masculii sînt crapi, femeile sînt guri?

Sexualitate bizară și la Henri Michaux, și la Amelie Nothomb. Plume al nostru, om liniștit, nu cunoaște plăcerea și nici sentimentul morții. Povestirile lui Michaux despre anteriorul Plume seamănă într-un fel cu cele ale lui Italo Calvino în *Palomar*, un jurnal care notează experiențe care ies din sfera epicului, o parodie a literaturii, a psihologului în scriitură, o metanarațiune. Lui Palomar îi era teamă să privească sinii unei femei întinse pe plajă, de teamă că ea s-ar putea simți lezată. Sinii în sine constituie pentru el niște entități abstracte,

marcate de mituri sexuale, care nu stîmcesc poftă trupestă, ci doar o panică interioară și un gol imens.

Cam la fel se comportă și Plume. Sexualitatea reprezintă ceva abstract, un ritual virtual care se prezintă la fel de lipsit de magie ca cel gîndit de dictatorii din distopiile secolului XX (mă refer în special la George Orwell). Plume are o nevastă-convete, construită după toate clișeele și stereotipurile aferente, un artificiu al scriiturii și, în același timp, o parodie a noțiunii de soție. De exemplu, în *Pe Plume îl durea degetul*, femeii îi este teamă că el va deveni sadic, ca și cum degetul în sine ar fi un întrupare a sexualității masculine. Pierderea degetului înseamnă de fapt pierderea contactului cu lumea, care e „arătată” cu degetul în scriitură. Dacă „pana” nu mai poate scrie, existența apune. Plume este un autor naufragiat în propria scriitură, cu un nume ce denotă caracterul intertextual al poemelor (este preluat din povestirea *The System of Doctor Tarr and Professor Feather* a lui Edgar Allan Poe²³).

Se construiesc astfel o tipologie feminină cu o triplă materializare: nevasta (deja menționată), regina (*În apartamentul reginei*) și prostituata (*O mamă cu nouă copii*), toate cu semnificații deturmate: prima, indiferență și lipsită de afecțiune, a doua, cu o eleganță mimată în care se ascunde vampa, a treia, temă și transpusă conventional în mamă. Experiențele personajului cu aceste femei sînt lipsite de senzualitate, tratate sec, postmodern, fragmentar, demonstrînd parca faptul că „spiritul postmodern disconectează prin excelență”²⁴. Imaginea feminină este consumată în convenții, printr-un soi de imagine-kitsch sau de procedeu kitsch parodiat. Tinînd cont de faptul că kitschul reprezintă „repetiție, banalitate”²⁵, „parodie a katharsis-ului”²⁶, Michaux își asumă tocmai o abordare ironică a kitschului. Existenta lui Plume este, în același timp, kitsch, sugerînd contrafacerea, falsitatea, personaj de consum, exponent al esteticii amăgirii, și artă pură, prin introducerea lui într-un cadru construit intenționat dintr-o halucinatorie combinație de absurd și kitsch.

Rămîne totuși un paradox major: cum poate să întrupeze Plume în același timp scriitorul și o imitație deformată a lui. Poate din pricina dublei intenții: de a ilustra și de a-și parodia ilustrarea. O singură voluptate se simte în poezia lui Michaux: cea în anihilarea oricărei voluptăți. Astfel, Plume se regăsește într-un univers-copie al celui real, pentru care totuși nu posedă vreun cod. Mortii sînt aruncați pe fereastra trenului, la restaurant s-a comandat o mîncare care nu era în meniu, mîmile se umplu de ologi. Sensul nu este de găsit decît în lipsa de sens și în transformarea omului din subiect în obiect.

La Amelie, mijloacele sînt cu totul altele. Limbajul nu este neutru, „marcat de contrastele dintre „fantasmele de distrugere și fraza cu o retorică exclamativă banală”²⁷, ci puternic marcat afectiv. Sexualitatea este o apă neînțeleasă, un mister, iar diferența dintre sexe se concretizează în simbolul crapului.

Descoperirea masculinității în crap, repulsia ulterioară, refuzarea, complexul castrării implicit marcează constatarea că pierderea paradisului este inerentă.

„Împrăștiind orezul aglomerat, mă străduiam, mă străduiam să mă uit cît mai puțin la gurile turmei. Și gurile oamenilor care se îndoaipă oferă un spectacol penibil, dar asta nu era nimic pe lângă gurile lui Iisus, Maria și Iosif. În comparație cu ele, o gură de canal ar fi fost ispititoare. Diametrul orificiului era aproape egal cu diametrul corpului, ceea ce te-ar fi dus cu gîndul la secțiunea unui tub dacă n-ar fi fost buzele acelea de peste care mă priveau cu privirea lor de buze, buze scîrboase ce se deschideau cu un zgomot obscen, guri în formă de colaci de salvare ce-mi mînceau mîncarea înainte de a mă mînce pe mine înșami.”²⁸

Întregul pasaj poate fi privit în grila sexuală. Și, dincolo de simbolistica biblică prin care creșterea copilului reface traseul

umanității de la paradis la cădere, pierderea inocenței e asociată cu teama de propria identitate sexuală. Traseul sinuos al cunoașterii incipiente a lumii se asociază cu teama de alteritate. Bărbatul e celălalt, o specie ciudată, iar hrînirea peștilor conține o serie de simboluri ale actului sexual pentru care, asemenea lui Plume, copilul tub nu definește cod.

Lumea și timpul o înghite, buzele sînt umede, scîrboase și obscene – limbajul e puternic marcat semantic și nu încapă în tiparele imitației. Amelie refuză abordarea parodică a imaginilor kitsch, este avangardă și exhibare nesfîșită a eului.

Plume, matur și egal cu el însuși, și copila din *Metafizica tuburilor*, fragedă și încă stăpîna a lumii, sînt două atrofieri, mîști extreme ale sinelui. Michaux nu pune nimic excepțional în personajul său și îngheață timpul, Amelie în schimb unicizează pînă în pinzele albe și acutizează scurgerea clipelor, fiecare dintre el un strop de moarte și plăcere. Plume e crapul lui Amelie.

Punct

Pentru a încheia acest periplu nesistematic în două lumi paralele, nu pot produce nici o concluzie viabilă. În schimb o explicație se impune. Am citit întîmplător cele două cărți în paralel, mi-am căutat natura de tub și m-am speriat de mersul pe tavan. Apoi am adunat impresii aparent coerente (sau poate nici măcar atît) care să ilustreze un lucru evident: că ficțiunea mea despre cei doi autori are o meteahnă postmodernă. Adică, este o poveste, declarat intertextuală, despre două personaje care s-au întîlnit acum, în paginile mele, luna ianuarie, și care, cît am încercat să-i prind în cuvinte, tot s-au proiectat undeva pe un tărîm infernal. Simt cumva că le e frig. Și că au prins plăcere de

a fi niște și teamă de a fi ucisi. Iar dacă unul dintre ei e nemulțumit, nu-mi rămîne decît să pun punct și să-i arunc din tren.

¹⁴¹⁹ Michaux, Henri, *Un certain Plume. Un oarecare Plume*, Editura Paralela 45, Colecția Gemini, 2002.

²⁰ Nothomb, Amelie, *Metafizica tuburilor*, Editura Polirom, 2004, p. 9.

²¹ Cf. Petrescu, Liviu, *Poetica postmodernismului*, Editura Paralela 45, București, 2003, p. 88.

²² Mai exact, Jean Francois Lyotard spunea că „în societatea și cultura contemporană – societatea post-industrială, cultura post-modernă – (...) marea naratiune și-a pierdut credibilitatea, indiferent de modul de unificare la care face apel, indiferent că e vorba de o naratiune speculativă sau de una emancipării.”, citat de Petrescu, Liviu, op.cit., idem.

²³ Nothomb, Amelie, op. cit.

²⁴ Nothomb, Amelie, op.cit., p. 18.

²⁵ Michaux, Henri, op. cit., p. 29.

²⁶ <http://www.maulpoix.net/US/Diversity.html>: „the modern poet «learns how to make do within its expectations, to internalize its failures in order to turn them back into paradoxes.» (trad. mea).

²⁷ Michaux, Henri, op. cit., p. 31.

²⁸ Cf. Petrescu, Liviu, op. cit., p. 101.

²⁹ <http://www.maulpoix.net/US/Diversity.html>, *Discrepancies and points of convergence*, de Jean-Michel Maulpoix.

³⁰ Baudrillard, Jean, Guillaume, Marc, *Figuri ale alterității*, Editura Paralela 45, București, 2002, p.17.

³¹ Michaux, Henri, op. cit., p. 93.

³² Baudrillard, Jean, Guillaume, Marc, op. cit., p.27.

³³ Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității. Modernism, avangardă, decadentă, kitsch, postmodernism*, Editura Polirom, Iasi, 2005, p.292.

³⁴ Nothomb, Amelie, op. cit., p. 165.

³⁵ Vaysse, Jean-Marie, *Inconștientul modernilor*, Editura Trei, București, 2003, p. 552.

³⁶ Nothomb, Amelie, op. cit., p. 36.

³⁷ Idem, p. 33-34.

³⁸ Cf. <http://membres.lycos.fr/fenrir/nothomb.htm>

³⁹ Nothomb, Amelie, op.cit., p. 54.

⁴⁰ Idem, p. 89.

⁴¹ Cf. <http://www.kirjasto.sci.fi/hmichaux.htm>

⁴² Ihab Hassan, citat în Petrescu, Liviu, op. cit., p. 89.

⁴³ Călinescu, Matei, op.cit., p. 220.

⁴⁴ Idem, p. 222.

⁴⁵ Henri Meschonnic, citat în prefața volumului lui Michaux, *Un oarecare Plume*, ed. cit., p.11.

⁴⁶ Nothomb, Amelie, op. cit., p. 155.

CAMELIA HÂNCU, 33 ani, regizor de teatru, absolventă a Universității *Babes-Bolyai* Cluj-Napoca, (clasa Olimpia Arghir, Mihai Măniutiu), cursuri de istorie, filosofie și limbă ebraică (1994-1996), bursier Rotary – United Kingdom (Sandy), 1996-1998, invitat special al clubului în Anglia, 1997.

În 1994, intră în atenția criticii ca regizor, cu spectacolul *Visul unei nopți de vară*, după W. Shakespeare, montat la Studiourile Facultății de Teatru din Cluj, fiind selecționat pentru prima ediție a Festivalului de Regie de la Slobozia. În același an contribuie, ca asistentă de regie și actriță, la realizarea filmului de televiziune *Vacantă la munte*, în regia

Olimpiei Arghir, la TVR 1.

Spectacolul *Naufragiul* (după „Paracliserul” de Marin Sorescu), Galați 1997, a reprezentat debutul pe scena profesionistă. În 1998 și 1999, regizează, cu Anca Berlogea, *Sufletul Graalului*, după „Parsifal” de Wolfram von Eschenbach, pentru Festivalul de Artă Medievală de la Sighisoara, și *Nostalgia Ceausescu*, spectacol realizat la GDS București. De numeroase reprezentări în țară s-a bucurat piesa *Azi mă...Ubu!* după Alfred Jarry (în scenariul și regia autoarei), lansat la Green Hours București. Urmează *Capricii* (scenariu și regie) la Teatrul Odeon, piesă a cărei premieră a avut loc în cadrul festivalului May Travnevii de la Kiev, *Talk Show*, de Stefan Caraman, jucat în premieră națională la Festivalul de umor negru „Urnuș” de la Tulcea, 2000. Spectacolul a fost prezentat în mai multe cluburi din țară și, împreună cu piesa *Capricii*, în interpretarea Companiei de Teatru „Clandestin”, la Festivalul de Teatru Internațional IV MB (apostrophe) 99, Praga, 2002 și 2003. În 2005, regizează la Teatrul de Stat din Ankara *Ikinci caddenin mahkumu* (*Prizonierul din Manhattan*) de Neil Simon, iar în 2006 la Teatrul „Tony Bulandra” din Tirgoviste, unde lucrează în prezent, *Calul soldatului* de Stefan Caraman.

Asistent de regie la spectacolele: *Școala femeilor*, de J.B. Moliere, „Teatrul Mic” București (1998), *Orfanul Zhao*, „Teatrul Nottara” București (1998), „*Saragosa 66 de zile*”, după romanul „Manuscrisul găsit la Saragosa” de Jan Potocki, „Teatrul Odeon” București, coproducție SMART-OEON (1999), „*Frații*” (Odeon, 2000), toate în regia lui Alexandru Dabija.

Pentru piesa *Azi mă...Ubu!* autoarea a fost distinsă, în anul 2000, la Festivalul de Umor Negru *HUMORROR*, organizat de CONNEX București, cu „Premiul pentru cel mai bun spectacol”.

Actriță și regizor la spectacolul-studiu *Looking for Chaplin*, desfășurat în Piazza Navona, Roma, 2003, a participat la workshop-ul de Teatru Suzuki condus de „Biogrupa”, Polonia (Praga, 2002), de Live Video Performance, *Cracovia – You Wish*, organizat de grupul internațional „Gob-Squad” și Institutul Goethe din Cracovia, a condus workshop-ul de Live Video Performance, *Dreams*, Brăila, 2005.

Secretar literar al Teatrului „Maria Filotti” din Brăila, unde a montat, în 2004, în scenariul și regia propriei, *Povestea unui înger după „La Liliacei”* de Marin Sorescu, unul dintre organizatorii festivalului „*Zile și Nopti de Teatru European la Brăila*” (septembrie 2004).

Numeroase apariții în presă, în țară și afară, cu apariții sau interviuri ample în presa din Ucraina, Cehia și din Turcia, colaborări și articole publicate în *Ziarul de Duminică* (*Ziarul Financiar*), revistele de specialitate *Ocean*, *Teatrul Azi*, *Scena*, *Qakademia* revistă de cultură a călătorii, 22, *Elle*, Editura Unitext, Anuarul Teatrului Românesc editat de UNITER.

Poem jurasic

ADRIAN LĂZĂRESCU, n. 1976, absolvent al Facultății de Economie și Administrarea Afacerilor, Univ. „Al. I. Cuza” Iași, redactor-șef al Revistei studenților economiști din Iași, „FACULTATEAA”; expoziție de grafică în 2002 și 2003 în clădirea Universității Iași, a publicat volumele de poezii *Icar* (Timpul, Iași, 2003) și *Pe frunze de artar* (Vasiliana, Iași, 2004), a ilustrat cu grafică numărul 6/iunie 2002 al revistei *Timpul*.

L.D. din Luxemburg (care a dorit să rămână anonimă!) a tradus în franceză patru poezii care i-au plăcut mai mult.

prin care am spus
sau am cerut ceva,
dar nu reușesc decât
să mai scot un urlet asemănător,
pentru că în această eră a copilăriei
totul este perfect plat și rectangular
precum solzii triunghiulari ai dinozaurilor,
precum valurile paralelipipedice
ale Mării Sarmatice

Deși sînt îndrăgostit,
mai trebuie să aștept mult
pînă cînd se vor inventa
Liniile Curbe;
prin eroziune geologică,
prin eroziune sentimentală,
absolut necesare înfățișărilor perfecte...
dar pînă atunci nu știu
ce șanse există ca eu să mai fiu...

L'Age d'Or

Il y avait un grand bonheur dans le monde...
Je me souviens que le bronze même était différent,
Et il paraît que les artisans étaient bien meilleurs.
A l'époque, le glas des cloches était
entendu par les hommes
comme par Dieu...

Et le Ciel même
sentait encore
la terre fraîche...

Quelle vie il y avait
Pendant l'Age de Bronze !

Cu tine

Am împărțit ziua, pe rînd, în secunde,
Una mie...
Una tie...
Și restul, risipite în ritmuri gemene
Printre petalele norilor.
Te simteam curgîndu-mi prin vine
Încet, din priviri și pînă-n vîrfurile degetelor
De parcă aș fi apus oglindit în valuri hiperboreene
Așteptînd răsăritul.

Ai dormit? Ascultă...
Fluturi de argint se oglindesc în perdele...
Am uitat cine sînt, sau poate n-am știut niciodată.

În genunchi pe covor, printre raze de lună
Urmărim neștiutele poteci ale palmei stîngi
Pas cu pas, de la „A fost odată”
Pînă cînd nimeni nu ne va despărți.

Avec toi

Nous avons partagé la journée en secondes,
Et les secondes partagées entre nous,
Une pour moi...
Une pour toi...
Et le reste, éparpillées en rythmes jumeaux
Entre les pétales des nuances.
Je te sentais monter dans mes veines
Doucement, du regard jusqu'au bout des doigts
Comme si je me couchais dans le reflet de vagues
hyperboréennes
En attendant l'aube.

T'es-tu endormie ? Ecoute...
Des papillons argentés étincellent dans les rideaux...
J'ai oublié qui je suis, ou peut-être ne l'ai-je jamais su.

Agenouillés dans la chambre, parmi les rayons de la lune
Nous suivons les énigmatiques sentiers de la paume
gauche
Pas après pas, en commençant par „il était une fois”
Jusqu'à ce que personne ne nous sépare plus.

Poème jurassique

Je veux vous dire
que ce hurlement
rude et terne et dépourvu de nuances
c'est mon cri
pour dire
ou pour demander quelque chose;
car il m'arrive
de pousser un hurlement pareil,
uniquement pendant l'enfance
où tout est parfaitement plat et carré
semblable aux écaillés triangulaires des dinosaures,
tels les vagues parallélépipédiques
de la Mer Sarmatienne

Bien qu'amoureux
je dois encore longuement patienter
jusqu'à l'invention
des Lignes Courbes;
par érosion géologique,
par érosion sentimentale,
absolument nécessaires aux formes parfaites...
mais avant que ce moment n'arrive
j'ignore les chances que j'ai
d'exister.

Vîrsta de aur

În lume era o bucurie mare...
Mi-aduc aminte că și bronzul era altfel,
și parcă și mesterii erau mai buni.
Dangătele clopotelor erau, pe atunci
auzite și de oameni
și de Dumnezeu...

Și chiar și Cerul
mai mirosea încă
a pămînt proaspăt...

Ce viață mai era
În Epoca Bronzului!

Haiku

Luna și zăpada
Scinteietoare –
Doi pe un balansoar

Sub măr –
Leagănul troienit
De razele lunii

Undeva în ceață
În trap mărunț
Umbrele cailor

Leagănul scîrție
Sub povara
Zăpezii strălucitoare

Brazii tremurînd
Se topec în ceață –
Luminări stinse

În grădină
Zăpada ne-a luat locul –
Pe leagănul frînt

Ceața ne poartă
În lumea rătăcitoare –
Fără umbre.

Haikou

La lune et la neige
Éclatantes –
Deux sur une balançoire

Sous le pommier –
La balançoire enneigée
Par les rayons de lune

Ailleurs dans la brume
Au petit trot
Les ombres des chevaux

La balançoire grince
Sous le poids
De la neige brillante

Les sapins frémissants
Fondent dans la brume –
Chandelles éteintes

Dans le jardin
La neige a pris notre place –
Sur la balançoire brisée

La brume nous porte
Dans le monde errant –
Sans ombres.

Poem jurasic

Vreau să vă spun
că urletul acela
gros și plat și fără modulații
este strigătul meu

